

ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

XXXIII

1991

JEDNOTA KLASICKÝCH FILOLOGŮ

PRAHA

Concordia

parvae res crescunt

discordia

maximae dilabuntur

Sall. Jug. 10, 6

Toto číslo spoločného časopisu členov spoločností klasických filológov v českých krajinách a na Slovensku je svojské tým, že sa skladá z príspevkov slovenských autorov. Podnet na to vzišiel zo strany našich pražských kolegov a priateľov, menovite od doc. Jána Buriana, zodpovedného redaktora Zpráv JKF. Túto iniciatívu sme radi prijali ako prejav dôvery aj ako výzvu prekonať istú letargiu, ktorá bola priamym dôsledkom vývinu v nedávnom období, čo tak neblaho postihol aj slovenskú klasickofilologickú obec. Dostala punc tzv. malého, ergo spoločensky málo osožného odboru. Dopaď na nás bol o to ťažší, že na rozdiel od českých krajín na FF Univerzity Komenského, ktorej Katedra románskej, klasickej a semitskej filológie dosiaľ ostáva jediným pracoviskom nášho zamerania na Slovensku, bol extrémne minimalizovaný stav pracovníkov. Ku koncu siedmeho decénia inštitucionalizovanej existencie klasickej filológie na UKo sa teda nedalo hovoriť o odbore ako organicky sa rozvíjajúcom či vybudovanom. Ak prirátame izolovanosť jednotlivcov zaoberajúcich sa príbuznými disciplínami, ktorých nevládala navzájom spojiť ani Slovenská jednota klasických filológov, a napokon aj zdecimovaný stav stredoškolských profesorov latinčiny, vyzerá naše poďujatie vari až priodvážne.

Nám zverené číslo Zpráv sa jednako stalo vítaným publikačným fórom pre autorov, ktorí sa už minulosti predstavili na stránkach ZJKF, ale ponúklo možnosť prezentovať sa aj širšiemu okruhu prispievateľov. Obsah čísla v prvej časti nie je dramaturgickým zámerom, ale prosto odráža skutočnosť, že nateraz sa u nás akcentuje výskum novolatinскеj spisby, kde máme nemálo bielych miest. Neobišli sme však ani ďalšie aktivity našich klasických filológov, menovite popularizačnú a v jej rámci špeciálne prekladateľskú činnosť, ktorou sme slovenskej národnej pospolitosti a jej kultúre podľžní.

Daniel Škoviera

ANTICKÉ MOTÍVY V SLOVENSKEJ ĽUDOVEJ ROZPRÁVKE

Alexandra Ostertágová (Bratislava)

Slovenské ľudové rozprávy sa pokladajú za staré dedičstvo, ktoré "Slováci so zbožnou myšliou rozprávali a prechovávali v pôvodnej ich praude, hlbokosti a tajemnosti, lebo veľké a nekunštovné bohatstvo obsahujú, ktoré si vážiť máme a so všetkou útlou a šetrnosťou zachádzať s nimi musíme."¹ Tento dôvod pre popularizáciu ľudových rozprávok uvádza zberateľ rozprávok Samuel Reuss v treťom zväzku Prostonárodného zábavníka.

Pavol Dobšinský, zberateľ slovenských ľudových rozprávok, ktorému pripadla rozhodujúca úloha aj pri ich vydávaní, ukazuje na podobné črty so starogréckymi bájami, hoci nevyvodzuje užšiu závislosť. Ich zhodu vykladá tak, že v podstate "oboje vznikli z prvotného názoru zosobňovania prírody, symbolizujú nám prírodu a jej javy." Dobšinský si bol vedomý toho, že "báje naše zrovnávajú sa s bájami iných svetodejných národov, že s názory v nich platnými stretávame sa menovite a hlavne u Grékov, nachádzame ich čiastočne u Peršanov a Indov."² Najbližšiu súvislosť vidí Dobšinský medzi grécko-rímskym bájoslovím a naším. Uvádza dokonca aj niektoré doklady, ktoré sa však zakladajú na symbolickom výklade rozprávok. Je napríklad toho názoru, že grécko-rímske báje o zlatom, striebornom, medenom a železnom veku sú podobné našim železným, strieborným a zlatým vrchom a zákonom, ktoré vlastne znamenajú vstup do prírody zo železnej zimy do striebornej jari a zlatého leta.

Do slovenskej ľudovej rozprávky prešli aj motívy egyptských bajok, napr. Vlk a kozla, Starý pes a jeho pán, Lev a pastier. Ide tu však len o naznačenie motívu, ktorý sa stal výborným námetom pre rozprávkové spracovanie. Je zaujímavé, že práve tieto rozprávky patria medzi naše najkrajšie.

V slovenskej ľudovej rozprávke sa uplatnilo mnoho motívov a látok z antických poviedok. Najčastejšie sa vyskytujúce antické poviedky, ktoré mali vplyv na slovenskú ľudovú rozprávku, sú o Polyfémovi z Homérovej Odyssey, Rampsinitov poklad z Herodotovej poviedky Rampsinit a prefikálny zlodej, Vdova efezská z Petroniovoho Satirikonu a poviedka Amor a Psyché z Apuleiovoho románu Premeny.

Otázka vplyvu antických poviedok Vdova efezská a Rampsinitov poklad je dosť sporná. Ťažko určiť, či na slovenskú ľudovú rozprávku vplývali pôvodné antické poviedky, alebo v tom čase najobľúbenejšia knižka ľudového čítania Sedem múdrych majstrov. O tejto môžeme s istotou tvrdiť, že na ľudové rozprávky vplývala, pretože miestami nachádzame v rozprávkach motív pozmenený presne tak, ako sa zmenil v spomínanej knižke ľudového čítania. Tento fakt podopiera aj skutočnosť, že práve v čase, keď zberatelia zapisovali ľudové rozprávky, je vydávanie zbierky poviedok Sedem múdrych majstrov veľmi časté. Knižkami ľudového čítania "sa vysvetlí vznik mnohých ľudových rozprávok, ktoré sa dosiaľ pokladajú za plod čisto prostonárodný a domáci a ukáže sa, ako rozmanité rozprávkové látky vnikli knižnou cestou medzi ľud, ako si ich osvojil a ako sa ďalej pestovali v duchu národnom."³

Miera adaptácie antického motívu v slovenskej ľudovej rozprávke je rozličná. Podľa tejto miery možno rozprávky rozdeliť do troch skupín.

1/ Rozprávky, ktoré prebrali z danej antickej poviedky všetky motívy, teda po obsahovej stránke sa dej antickej poviedky zhoduje s dejom slovenskej ľudovej rozprávky. Zásadný rozdiel je v kompozícii. Kým antická poviedka je zväčša jednoduchým epickým rozprávaním, ľudová rozprávka je kompozične bohatšia. Je to spôsobené najmä prítomnosťou rozprávača, ktorý rozprávku rozpráva a pre pútavejšie podanie prispôsobuje látku našim pomero.

2/ Rozprávky, ktoré majú len časť motívov z antickej poviedky. Táto skupina je veľmi početná, keďže mnohé slovenské ľudové rozprávky sú zoskupením viacerých motívov, ktoré neraz prechádzajú z jednej rozprávky do druhej. Umelecká hodnota tejto skupiny veľmi závisí od postavy rozprávača, pretože len dobrí rozprávači dokážu z viacerých motívov vytvoriť harmonický celok.

3/ V rozprávkach tretej skupiny sú len stopy po antickej motíve, len akési vzdialené náznaky. Niekedy sa s istotou nedá tvrdiť o vplyve antickej poviedky, je to skôr len domnienka.

Zo všetkých starogréckych povestí mali pre epickú poéziu najväčší význam povesti týkajúce sa trójskej vojny. Epickejšia, a tým pútavejšia, je Odysseia. Z nej obzvlášť obľúbené je rozprávanie o oslepení Kyklopa Polyféma, chlapa, "čo oplýval obrovskou silou", ktorý bol "obluda strašná", bývajúca v jaskyni, "pásoľ sám stáda."⁴ Motív Polyfémovho oslepenia sa šíril väčšinou v mnohých prekladoch Odyssey do národných jazykov. Zdá sa, že najmä preto, že bol zatlačený do úzadia motívom nešťastnej Polyfémovej lásky k Nereide Galatei. (Pre slovenskú literatúru je tiež zaujímavé, že komédiu Polyfémos napísal už v 1. polovici 18. storočia Samuel Hruškovíc, bohužiaľ, nezachovala sa.)⁵

S látkou o Polyfémovi sa stretávame v troch slovenských ľudových rozprávkach - Dvaja drotári, Kováč, ktorý biedu hľadá a Obor. Vo všetkých troch je základný motív: jednooký obor zavrie počestných k sebe, jeden z nich ho oslepí a podarí sa mu ujsť pomocou oviec. V každej z týchto rozprávok je motív spracovaný iným spôsobom a rozlične rozvedený do šírky.

Najstručnejšie je spracovanie rozprávky Dvaja drotári. Rozprávka je prispôbená slovenskému prostrediu. K obrovi sa dostanú dvaja drotári. Práve drotári azda preto, že rozprávka pochádza z Bošáckej doliny, z kraja povestného putujúcimi drotármi. V porovnaní s pôvodným roz-

siahlym a názorným spracovaním príbehu o jednookom obrovi je táto rozprávka veľmi stručná a zjednodušená. Vyznieva skôr tak, akoby rozprávač reprodukoval len akýsi stručný obsah známeho príbehu. Treba však mať na mysli, že pôvodná antická poviedka je súčasťou monumentálneho eposu, s akým sa v neskoršej literatúre sotva stretneme, a tak aj jednoduchý príbeh Kyklopa je poprepletaný podrobnými opismi a priamymi rečami. Je to dosť nezvyčajné, pretože v iných rozprávkach nachádzame práve opačný jav, že totiž antická predloha je jednoduchá a stručná, zatiaľ čo rozprávky sú podrobnejšie, aby čitateľa väčšmi upúťali.

Zvláštnosťou tejto rozprávky je to, že putujúci sa dostali k obrovi "s veľkým okom na prsiach". Homérov Polyfémos žije v jaskyni, obydlím nášho obra je zámok. Azda je to tak preto, že v predstavách nášho ľudu bol zámok vždy spojený so silou, hoci nie vždy to bola sila fyzická, ako je to v tomto prípade. Akousi nezrovnalosťou, nad ktorou sa čitateľ môže pozastaviť je to, že "obor vzal drotárov do izby, kde boli aj ovce." Zavalil dvere kameňom, jedného drotára zjedol a druhému povedal, že si ho nechá na ráno.

Odysseus Kyklopa opije a potom ho oslepí: "Keď však už Kyklóvovi do hlavy udrelo víno... do rúk chytili kôl a jeho špicatý koniec vrazili do oka obra."⁶ V rozprávke Dvaja drotári je v tejto časti odklon od pôvodnej verzie, drotár totiž obra neopije, ale keď obor zaspí, vykole mu oko palicou opatrenou na konci dlhým "špinárom". V závere je opäť úplne prebratý pôvodný motív s ovcami. V pôvodnej verzii "boli tam barany tučné... bral som ich po troch. A pod stredným baranom niesol sa jeden z chlapov, kým druhé šli po jeho bokoch a kryli mi druhov."⁷ Drotár sa dostane von pomocou veľkého barana, ktorého "chytí okolo hrdla a prevliekol telo medzi jeho predné a zadné nohy."⁸

Rozprávku Dvaja drotári môžeme zaradiť do prvej skupiny rozprávok. Väčšie rozdiely nachádzame v druhej roz-

právke s tým istým motívom: Kováč, ktorý biedu hľadá. Kováčovi sa vošlo dobre a vybral sa so svojím synom hľadať biedu. Prišiel k jej chalúpke. Keď sa dozvedela, aké má remeslo, chcela, aby jej ukul druhé oko. Kováč babu zviazal a vrazil jej šidlo do jej jediného oka. Baba bola mocná, povraz pretrhla a zastala si k dverám, aby sa nedostal von. Ráno vypúšťala ovce. Kožuch, ktorý našiel v chalupe, si kováč obliekol naopak, štvornožky liezol a podarilo sa mu dostať von. V lese zbadal v buku zaťatú zlatú sekeru, nemohol ju však ani zo stromu vytiahnuť, ani sa jej pustiť. Keď počul, že baba sa k nemu blíži, odrezal si ruku a utiekol domov.

V tejto rozprávke sú len akési styčné body s pôvodným motívom. Miesto obra vystupuje v nej Bieda, "jednooká, stará vycivená baba", ktorá má s Kyklôpom spoločné len to, že má tiež iba jedno oko ako on. Pútnikmi, ktorí sa k nej dostanú, sú v tejto rozprávke kováči, preto baba kováča žiada, aby jej ukul druhé oko. To kováč využije, babu zviaže a vyrazí jej jediné oko. Najmarkantnejší rozdiel je v spôsobe úniku od baby. V rozprávke sa síce spomínajú ovce, ale kováč sa nezachytí pod barana, ale oblečie si kožuch naopak. Záver rozprávky nemá s pôvodnou antickou poviedkou nič spoločné.

Spomedzi rozprávok s motívom jednookého obra má rozprávka Kováč, ktorý biedu hľadá, najmenej styčných bodov s pôvodnou antickou poviedkou. Motív je značne pozmenený, preto rozprávku zaradíme až do tretej skupiny rozprávok.

Tretou rozprávkou s týmto motívom je rozprávka Obor. V nej sa k obrovi dostávajú dvaja vandrovníci neurčeného povolania. Obor "pásol ovce veľké ako kravy". Rozprávka sa veľmi ponáša na rozprávku Dvaja drotári. Základné motívy sú úplne zhodné, táto rozprávka je o niečo podrobnejšia. Kým v Dvoch drotároch sa len konštatuje, že obor "jedného drotára zjedol hneď a druhého si nechal na ráno na pochúťku", rozprávka Obor sa snaží čitateľa čo najväč-

šmi upútať a držať v napätí. Podrobne opisuje, ako si "obor rozložil vatru, vytrhol buk, zlomil ho na kolene a položil na oheň. Urobil si ražeň, vrazil jednému vandrovníkovi do boku, upiekol ho a zjedol".⁹ V ďalšej časti nám rozprávka pripomína pôvodnú antickú poviedku - obra vandrovník oslepí a sám sa zachráni tak, že sa vtiahne pod brucho ovce.

Aj túto rozprávku môžeme zaradiť do prvej skupiny, pretože motív je celý prebraný z antickej poviedky o Polyfémovi, dokonca i v tých detailoch, v ktorých sa predchádzajúce rozprávky líšili.

Okrajovo, len náznakmi, sa dotýka tejto antickej poviedky rozprávka Ľudojedi, ktorú Pavol Dobšínský upravil pod názvom Popeluša. V rozprávke je pospletaných viacero motívov. Jeden z nich by mohol mať podklad práve v antickej poviedke o Polyfémovi. Tri kráľovské dcéry zabľúdia v lese a ako sa tak "plačúce a nariekajúce potíkali, pribehol k nim ohavný, ohromitý, vysoký a strašný človek jednooký, zviazal ich a odvliekol do krásneho zámku. Odдал ich žene, aby obe najstaršie upiekla a najmladšiu krmila na pečienku. Pokým stará čarodejnica pripravovala pec, najmladšia sestra ich vyslobodila, potom spolu vzali žeravý kutáč a vrazili ho do jedného oka spiaceho čarodejníka."¹⁰ Podobnosť, hoci malá, by tu bola, z antickej poviedky je prevzatý jeden motív. Rozprávku môžeme zaradiť do tretej skupiny. Či však ide o ozajstné pôsobenie antickej poviedky, ťažko určiť.

Všetky uvedené slovenské ľudové rozprávky patria medzi rozprávky čarovno-fantastické, teda najobľúbenejšie. Niektoré majú heroický ráz. Hrdinovia - drotár, kováč, vandrovník - bojujú proti zlu, proti obrom. Tieto čarovno-fantastické rozprávky prebrali sujet z predlohy, ktorá bola podaná krásnym štýlom a rozvedená do šírky - preto bola Odysseia vtipne nazvaná "prvým dobrodružným románom európskej literatúry"¹¹ - majú krátku osnovu, pretože po-

zornosť sa sústreďuje na vyrozprávanie príbehu, na hromadenie pútavých motívov.

Z hľadiska vplyvu najpočetnejšiu skupinu tvoria rozprávky s motívmi z Apuleiovej poviedky Amor a Psyché. Látku k nej čerpal Apuleius z gréckej prostonárodnej tradície o princeznej, ktorá sa vydala za princa, vo dne zakliateho na draka a v noci žijúceho ľudským životom. Princezná ho môže zo zakliatia vyslobodiť, ak neprezerá manželovo tajomstvo, no sľub nedodrží, preto musí podstúpiť mnohé skúšky a útrapy.

Apuleius dodržiava stavbu ľudovej rozprávky, keď ju začína slovami: "Erant in quadam civitate rex et regina. Hi tres numero filias forma conspicuas habuere."¹² Vyskytujú sa i ďalšie prvky ľudovej rozprávky, napr. neurčitost miesta a času, krásna a dobrá princezná, ktorá na svoju zvedavosť musí zaplatiť mnohými útrapami, zlé sestry, ktoré princeznú uvrhnú do nešťastia a samy neujdú trestu, víťazstvo dobra nad zlom. Pravda, Apuleius ako stúpenec novoplatónskej filozofie usiluje sa dať rozprávke alegorický zmysel. Psyché (Duša), ktorá sa dopustila v živote chyby, musí trpieť, kým bude zase vyslobodená.

Najčastejšie prebratým motívom je prvá časť poviedky - Psyché nesmie posvietiť na Amora, aby videla jeho podobu, lebo keď ju čo len raz uvidí, nikdy viac ho neuvidí: "Non videbis, si videris."¹³ V pozmenených podobách sa antický motív vyskytuje v rozprávkach Princezná, zakliata na srnu matkou, žiarlivou na jej krásu, Zakliata princezná a stratený rybársky syn, Zakliaty princ, Otolia, Napravený syn, Hadogašpar.

V rozprávke Princezná, zakliata na srnu matkou, žiarlivou na jej krásu chce kráľovský syn odkliať zlatú srnu, ktorá je vlastne princezná zakliata pre svoju krásu svojou matkou. Môže ju oslobodiť tak, že sa v noci na ňu nepozrie. Dlhší čas to vydrží, ale predsa si "vzal k sebe do postele kremeň a očiakku a v noci si na ňu posvietil." Tým ju ešte

viac zakliat. Keď chcel však radšej zomrieť, ako byť bez nej, kázala mu zapriať do koča a prísť na križne cesty, že sa tadiaľ povezie. Keď hlavu z koča vystrčí, má ju vychytiť, aby ju oslobodil. Tak aj urobil a potom si ju vzal za ženu.

V rozprávke sú spojené dva hlavné motívy. Zaujímavejší pre nás je prvý, keď hrdina posvieti na zakliatu princeznú, čím ju uvrhne do ešte väčších múk. Je to obmena Apuleiovej poviedky, v ktorej nevesta nesmie posvietiť na ženícha. Motív je značne pozmenený. V prvom rade je to zámena zakliatých postáv, ba v poviedke o Amorovi a Psyché Amor nebol zakliaty, Psyché sa naňho nesmela pozrieť preto, že bola obyčajným človekom, kým on bol bohom. V pôvodnej verzii teda nesmie žena, Psyché, posvietiť na Amora. V našej rozprávke je to opačne. Odlišnosť je v nástroji, ktorým si svietia - kráľovič si oheň vykřeše, kým Psyché si pripraví "lucernamque concinnem, completam oleo, claro lumine praemicantem".¹⁴ Princ koná zo zvedavosti, kým Psyché na podnet závistlivých sestier. V antickej poviedke znáša útrapy ten, kto porušil zákaz, teda Psyché, ktorá má vykonať rozličné úlohy, ktorými ju poverila Amorova matka Venuša. Prvá úloha nám pripomína motív, ktorý nachádzame aj v jednej z najznámejších rozprávok Popoluška... "accepto frumento et hordeo et milio et papavere et cicere et lente et faba commixtis acervatim confusis in unum gramulum sic ad illam: discerne seminum istorum passivam congeriem singulisque granis rite dispositis atque sejugatis ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi."¹⁵

V rozprávkach sa stretávame väčšinou s tým, že kto sa podujme na oslobodenie, poruší zákaz, upadne do ešte väčšej kliatby. Aj v tejto rozprávke sa tak stalo, ale zakliata princezná poradí princovi ešte druhú možnosť odkliatia, táto však nemá už s antickou poviedkou nič spoločné, do rozprávky je prebratá ako záverečný doplnok.

Vcelku je vplyv Apuleiovej poviedky síce nesporný, ale

v našej rozprávke je len jedna časť antickej poviedky a aj tá dosť pozmenená. Značný rozdiel je v štýle. Kým Apuleiov je kvetnatý, veta preťažená trópami a básnickými ozdobami, pri substantívach sú časté prívlastky, ľudový rozprávač vyrozprával rozprávku bežným hovorovým štýlom, odhliadnuc od zvláštnych prirovnaní. Okrem toho porovnávať v pravom slova zmysle sa nedá, keďže rozprávka Princezná, zakliata na srnu matkou, žiarlivou na jej krásu je zaznamenaná len v Súpise slovenských rozprávok Jiřího Polívku, kde je zaznačená len v tom znení, ako ju podal ľudový rozprávač.¹⁶ Nie je umelecky spracovaná ako rozprávky Pavla Dobšinského, ťažko ju teda porovnávať s Apuleiovou poviedkou.

To isté platí aj o rozprávke Zakliata princezná a stratený rybársky syn. Rybársky syn sa dostane do zámku, v ktorom žije zakliata princezná. Môže ju odkliať, ak ju rok nebude pri svetle vidieť. Porozpráva o tom matke a tá ho nahovorí, "že bi si zau voskovú sviečku, kerá temno horí, a keď bude veďjet, že bude spať, abi potichu k nej príšou a sa presvedčiu, či je nje dáka špatná potvora."¹⁷ Po návrate do zámku aj tak urobil a veľmi sa zaradoval, keď videl krásnu dievčinu. Nezbadala nič, ale on bol taký, že sa ešte raz vrátil na ňu pozrieť a vtedy vosk zo sviečky padol na ňu. Princezná sa zobudila a vyhnala ho zo zámku.

Potiaľto má rozprávka spoločný motív s antickou poviedkou. Ďalšie osudy rybárskeho syna sú prebrané z iných rozprávok. Pri zápise rozprávky je poznamenané: "Eine fremde Sage, schlecht beendet." Poznámka je **správna**, pretože rozprávka je skutočne pospájaním rozličných rozprávkových motívov, ktoré nie sú užšie prepojené a nerobia rozprávku jednotnou, skôr každý jeden motív akoby bol samostatnou časťou.

Rozprávka je veľmi podobná predchádzajúcej, ba sú v nej i podobné odchýlky. Aj tu oslobodí zakliatu princeznú muž, dokonca obyčajný rybársky syn. Väčšie priblíženie k pôvodnej poviedke badať v tom, že matka nahovára syna, aby

si na princeznú posvietil, že "princezná je asi nejaká špatná potvora, keď sa nesmie na ňu pozrieť". Teďa príčina je tá istá, ako keď závistlivé sestry tvrdia Psyché: "Celare possumus immanem colubrum multinodis voluminibus serpentem, veneno noxio colla sanguinantem hiantemque ingluvie profunda tecum noctibus latenter adquiescere."¹⁸ Podobné sú i motívy, keď vosk zo sviečky kvapal na princeznú. U Apuleia je to kvapka žeravého oleja z lampy: "lucerna illa evomit de summa luminis sui stillam ferventis opei super umerum dei dexterum."¹⁹ Rozprávku môžeme takisto zaradiť do druhej skupiny.

Najlepšie spracovanou rozprávkou s týmto motívom je rozprávka Napravený princ. Skladá sa z dvoch samostatných častí. V prvej sa opisuje život syna bohatého lekárnikar medzi vojakmi. Táto časť nemá s pôvodným antickým motívom nič spoločné. V druhej časti rozprávky sa však uvádza, že keď syn odišiel od vojska, priplietla sa mu do cesty chromá líška. Zaumienil si, že ju chytí, a tak ho priviedla až do zámku. Tu s ňou žil, všetko mal vždy prichystané, čo videl, všetko bolo jeho. To nám pripomína motív z Apuleia, keď Psyché príde do paláca a dozvie sa, že všetko, čo vidí, patrí jej: "Quid, domina, tantis obstupescis opibus? Tua sunt haec omnia."²⁰

Každý večer prišla líška k mládencovi. Zhodila zo seba kožu a bola z nej pekná pani. Aby ňou bola stále, chcel jej kožu skryť, ale ona bola chytřejšia, kožu vzala a povedala mu, keby bol vydržal, mohol ju vyslobodiť. Teraz sa mu to podarí iba vtedy, ako mu doma odpustia jeho zlý život, kým bol u vojska. Matka a sestra mu odpustili. Sestra mu dala potajomky škatuľku so zápalkami do vrečka, hoci mu líška zakázala, aby si niečo z domu bral. Keď si k nej večer ľahol, posvietil si na ňu, aká vlastne je. Líška sa prebrala a kázala diablu, aby ho odniesli na ten najvyšší vrch a zaštiepili ho do skaly.

Rozprávka je podobná rozprávke Princezná, zakliata na

srnu matkou, žiarlivou na jej krásu. Aj v tejto rozprávke vystupuje princezná zakliata na zvieru, na líšku. Deje rozprávok sú takmer zhodné, líšia sa len úvodnými časťami. Najväčší rozdiel je v spôsobe potrestania toho, kto poruší zákaz. Avšak v jednej i druhej rozprávke je to potrestanie takým spôsobom, ktorý nepochádza z antickej poviedky.

Pri tejto rozprávke môžeme hovoriť len o čiastočnom vplyve antickej poviedky, opäť sa odráža v slovenskej ľudovej rozprávke len jej malá časť. Motív je síce rozvedený do šírky, ale nepatrí celý do antickej poviedky. Preto rozprávku zaradíme do druhej skupiny.

Ďalšie rozprávky Zakliaty princ, Hadogašpar môžeme zaradiť až do tretej skupiny, lebo v nich je antický motív len naznačený. Dievča sa vydá za muža v hadej koži, ktorý je hadom len cez deň, v noci je z neho krásny mládenec. Porozpráva o tom svojej matke a tá "vzala do ruky kahanec a vtiahla sa na prstoch do tej izby, kde spali". Keď vidí, že je to pravda, chce kožu spáliť. Tento motív sa veľmi často vyskytuje v slovenských rozprávkach, ale nie je prebratý z antickej poviedky. Jediný styčný bod s antickou poviedkou je ten, že matka ide v noci posvietiť na muža, čím poruší zákaz. Inak je rozprávka celá odlišná.

Malú podobnosť s antickou poviedkou má aj rozprávka Otolia. Patrí do okruhu látok o Amorovi a Psyché, ale podobnosť je len v jednom bode. Rodičia bránia dcére stretávať sa s chlapcom. Otec nakladie do obloka britiev, takže keď chlapec položil ruku do okna, poranil sa. Možno podobnosť s antickou poviedkou je v tom, že otec dievčaťa, podobne ako Psychine záviestlivé sestry, chcú prekaziť ich lásku, ale už v spôsobe, akým to robia, sa obidve spracovania odlišujú.

Na záver môžeme konštatovať, že skutočnosť, že motívy z antických poviedok - v našom prípade išlo iba o dva vybrané motívy - v našich rozprávkach nachádzame, svedčí o tom, že antická literatúra vplývala nielen na umelú slovenskú literatúru, ale našla odraz aj v slovenskej ľudovej

próze, v slovenských ľudových rozprávkach. Ich hodnotu veľký zberateľ Pavol Dobšinský vystihol týmito slovami: "Slovenské ľudové rozprávky sú predošlosťou, prítomnosťou i budúcnosťou nášho ľudu. On v nich žije, tvorí a prechováva sa. Ony sú tajnou, nepoznanou a takrečeno zakliatou jeho vierou, túžbou, nádejou, ktorá od tisícletia zakliatia nášho v hĺbokosti duše národnej trvá a kto vie, či dakedy vymizne z neho? Veky a veky, veľké preporodenie ducha i života ľudu nášho je potrebné k tomu. Samotné kresťanstvo, ktoré tieto prípovedky neprávom za blud a poveru vyhlasuje, vytrieť ich nemohlo z ľudu. Lež nie sú ony bludom, len jasným svetlom jeho, cez ktoré nazrieť môžeš do tajnej svetla budúcnosti."²¹

Poznámky

- 1/ Melicherčík, A., Úvodná štúdia k Prostonárodným slovenským povestiam Pavla Dobšinského, Bratislava 1973, s. 14.
- 2/ Polívka, J., Súpis slovenských rozprávok I, Martin 1923-1931, s. 136-137, s. 145.
- 3/ Máchal, J., O některých knížkách lidového čtení, Národopisný sborník československý, III, 1898, s. 3.
- 4/ Homéros, *Odysseia*. Prel. M. Okál. Bratislava 1966, 9, 187, 190, 215
- 5/ Minárik, J., Kapitoly zo staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1973.
- 6/ Homéros, *Odysseia*. Prel. M. Okál. Bratislava 1966; 9, 362, 382-383.
- 7/ Tamtiež, 9, 425, 429-430.
- 8/ Polívka, J., Súpis slovenských rozprávok IV, s. 111.
- 9/ Tamtiež, s. 112.
- 10/ Polívka, J., Súpis slovenských rozprávok III, s. 286.
- 11/ Stiebitz, F., *Stručné dějiny řecké literatury*, Praha 1967, s. 31.
- 12/ *Apulei Platonici Madaurensis Metamorphoseon libri IX*, ed. R. Helm, Leipzig 1954, IV, 28.
- 13/ Tamtiež, V, 11.

- 14/ Tamtiež, V, 20.
- 15/ Tamtiež, VI, 10.
- 16/ Polívka, J., Súpis slovenských rozprávok II, s. 164-168.
- 17/ Tamtiež, s. 168-174.
- 18/ Apul. Met. V, 17.
- 19/ Tamtiež, V, 23.
- 20/ Tamtiež, V, 2.
- 21/ Dobšinský, P., Prostonárodné slovenské povesti I-III, Bratislava 1973, s. 21.

Argumentum

De veterum argumentis in mythopoeia populi Slovaci

In mythopoeia populi Slovaci nonnulla fabulis aëtarum scriptorumque antiquitatis Graeco-Romanae non dissimilia subinde reperiuntur. Hac ratione narrationes perscrutantur, quarum personae cum illis veterum comparari possunt. Memoriam Polyphemi Homerici praesertim fabulae populares quae Dvaža drotári, Kováč, ktorý biedu hľadá, Obor, Bopeluša lingua vernacula inscribuntur, memoriam autem fabulae Apuleianae de Amore et Psyche aliae quae Princezná zakliata na srnku matkou žiarlivou na jej krásu, Zakliata princezná a stratený rybársky syn, Zakliaty princ, Hadogašpar, Otolia inscribuntur repetere videntur.

JÁN FILICKÝ A JEHO MIESTO V HUMANISTICKEJ LITERATÚRE

Helena Májerková (Bratislava)

Jána Filického a jeho poéziu hodnotili súčasníci vysoko, napríklad Georgius Remus ho prirovnal k "britskému Martiálovi" Johnovi Owenovi, pričom uviedol, že nečítal "nič úhľadnejšie, nič učenejšie".¹ Ďalší pochválili "učenosť a zbožnosť", "užitočnosť a príjemnosť", "mravnosť a vtip" Filického veršov.² Takéto priateľské hodnotenia, ktoré sprevádzali vydania poézie, patrili síce ku konvenciám humanistického literárneho života, no nemožno poprieť, že slovenský básnik sa v rudolfínskej Prahe aj v iných európskych krajinách tešil priazni čitateľov a kritikov. O tom, že sa Filického tvorba začlenila do kontextu novolatinskej európskej poézie, svedčí aj fakt, že jeho príležitostné básne zo zbierky *Carminum liber primus* vydal v antológii uhorskej poézie nemecký vydavateľ I. P. Paraeus.³

Prvý Filického životopisec J. P. Lotichius vo svojich *Bibliothecae poeticae*⁴ mimoriadne vysoko hodnotí nielen Filického básnické nadanie, ale aj jeho vzdelanie, vynikajúcu mravnosť a pedagogické schopnosti. Doklady o čitateľskom zaujatí Filického poézie máme ešte z konca 18. storočia, v odbornej literatúre najmä nemeckej a maďarskej sa povedomie o jeho tvorbe udržiavalo prakticky nepretržite počas 18. a 19. storočia. Autori⁵ sa zväčša obmedzovali na biografické a bibliografické údaje, aj tie sú často neúplné a chybné. Problémy tvorby riešili len povrchno. Slovenskí a českí bádatelia sa Filickým zaoberali až v 20. storočí, zhrnutie poznatkov o živote a diele priniesla Ručková⁶ humanistického básnictví v Čechách a na Morave a Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu.⁷

Okrem niekoľkých básní, ktoré vyšli v iných tlačiach,⁸ bola podstatná časť Filického diela vytlačená v dvoch edíciách. V Prahe roku 1604 vyšli *Xenia natalitia* a v Bazile-

ji roku 1614 reprezentatívne vydanie u Johanna Schroetera *Carminum liber primus - Carminum liber secundus sive Miscella epigrammata*. Tieto dva autorom starostlivo pripravené súbory sú východiskom pre odpovede na základné otázky o Filického tvorbe a živote, o hodnote jeho literárneho odkazu v domácom a európskom humanistickom kontexte. Čitateľ má k dispozícii v preklade do slovenčiny fragment z epigramatickej tvorby. Zodpovedá to súčasnému pohľadu na Filického dielo v slovenskej literárnej histórii, kde si priaznivú pozornosť vyslúžili zhodne len epigrany, kým príležitostná lyrika pražskej zbierky a prvej knihy baziľskej edície sa hodnotí ako poézia v konvenčnom ladení⁹ alebo sa nehodnotí vôbec.¹⁰ Tieto tvrdenia nie sú v zásadnej nezhode s postojom Filického k svojmu dielu, veď sám mal epigrany najradšej, najviac si ich cenil, v nich jeho tvorivý vývin vyvrcholil. Písal ich však paralelne s príležitostnými básňami počas celého tvorivého obdobia, i keď epigrany najmä v posledných básnických rokoch uprednostňoval. Filického súčasníci však príležitostné básne nijako nezaznávali, naopak, nimi si získal meno básnika.

Obe edície Filického básní pri nedostatku priamych prameňov spolu s jeho prozaickými listami¹¹ predstavujú autorovo curriculum vitae. Dokumentujú život renesančnej osobnosti, človeka renesančnej doby, ktorý dával prednosť urodzenosti ducha pred vzdešenosťou erbu, ktorý na ceste vedúcej k naplneniu životnej túžby nepoznal prekážky. Filického métami boli poézia a vzdelanie. Bránou do ich sveta boli mestské latinské školy v Kežmarku a v Levoči s kvalitným vzdelaním. Na Spiši získal priazeň a podporu mecenášov poézie Šebastiána Thökölyho, Juraja Horvátha, Štefana Budaházyho a Mateja Praetoria a nadobudol básnickú zručnosť čítaním a štúdiom antických autorov a humanistických básnikov predovšetkým spomedzi spišských profesorov a vzdelancov, ku ktorým patrili Michal Clementides, Johannes Frölich, Matej Bobrovický, František Mariássy a

ďalší.

Rozhodujúci pre Filického životné a básnické osudy bol pobyt v rudolfínskej Prahe, kde využil každú príležitosť, aby nadviazal kontakty s českými a ďalšími európskymi humanistami, pestovateľmi a mecénmi literatúry. Okrem iných k nim patrili majiteľ súkromnej latinskej školy Adam Huber z Rýzenpachu, básnik Henrich Clingerius, Vavrinec Benedikt Nedožerský, Ján Jessenius, básnik Ján Bocatius, neskorší Filického spolužiaci a autori novolatinskej poézie Tomáš a Pavol Dubinovci, Pavel z Jizbice a mnohí iní. Filický neprerušil ani kontakty s Uhorskom, najmä s rodným východným Slovenskom, svojou "najsladšou vlastou". Vychovávateľské miesto v rodine známeho pražského bibliofila a podporovateľa literatúry Přecha staršieho z Hodějova umožnilo Filickému navštíviť "sídla múz a Boha", kalvínsky orientované univerzity v Herborne, Siegene, Marburgu, Heidelbergu a nakoniec v Bazileji, kde ukončil teologické štúdiá a vydal súborné dielo.

V literárnom živote Jána Filického možno paralelne s jeho "putovaním" vyčleniť dve obdobia. Prvé bolo spojené s jeho domácimi štúdiami, s prvými kontaktami s cudzinou na zhoreleckom gymnáziu a v centre humanistickej kultúry Prahe. Tvorbu tejto etapy predstavujú prvotiny Xenia natalitia. Druhé básnické obdobie Filického súvisí s univerzitnými štúdiami a reprezentujú ho dvojzväzkové Carmina.

Hoci prvú svoju knihu vydal Filický v Prahe /1604/, vybral do nej len básne, ktoré tematicky súvisia s jeho spišským obdobím. Autor podpísaný ako Ioannes Filiczkius Farkasfalvanus Hungarus Sepusius ju venoval svojim spišským učiteľom a mecénom. Zaradil do nej príležitostnú poéziu, ktorá mu mala získať meno básnika, spoločenské ohodnotenie a materiálne zabezpečenie. Bol to jav vo vtedajšom literárnom živote celkom bežný a poézia ako "dôkaz nadania, svedectvo vďaky, pamätník úcty" mala vypracovanú žánrovú, tematickú a štylistickú schému. Tento typ huma-

nistickej poézie teoreticky podporený dobovými príručkami poetiky vznikali na pozadí vzorových antických autorov, pričom školská prax sa zameriavala predovšetkým na napodobňovanie Ovidia a Vergília. Básnické útvary Filického zbierky sú mnohonásobne pospájané s antikou, najviac s Horatiom, ktorý bol Filickému od počiatku najbližší. No zároveň rozbor ukazuje, že k svojmu vzoru pristupoval uvedomelo, ba miestami vynaliezavo. Prekrývanie antických motívov kresťanským ideovým základom bolo pre humanistickú poéziu typické, Filický sa od počiatku usiloval o súhrn medzi knižnosťou a bezprostrednosťou inšpirácie. Vedome nadväzoval na tradíciu, vedome ju chcel pretvárať a konfrontovať s vlastným osudom a osudom svojej vlasti. Napríklad 9. strofa básne Querimonia de crudelitate Tartarorum et Turcarum je inšpirovaná Horatiovou 4. ódou I. knihy Piesní:

Fortes creantur fortibus et bonis,
est in iuvenis, est in equis patrum
virtus neque inbellem feroces
progenerat aquilae columban.

/Horatius/

Tigribus tigres generantur: estque
in lupis, fulvisque aquilis parentum
mens; nec inbellem accipiter cruentus
gignit alaudam

/Filický/

Takýto postup nie je ojedinelý, Filický ho uplatnil nielen pri motivickej výstavbe svojich básní, ale aj v prozódii. Nešlo mu len o formálne majstrovstvo, cítil potrebu vystihnúť spätosť veršového rozmeru s ideovým a estetickým aspektom. Niet priestoru na uvádzanie príkladov, ale na ich pozadí možno konštatovať, že Filického tvorba od začiatku smerovala k logike a metodickosti obsahu a formy, pričom jej nechýbala invenčnosť, zmysel pre detail a pre hru so slovom. Len tak mohol Filický už svojou prvou útlou knihou získať priazeň v pražských a čiastočne aj nemeckých huma-

nistických kruhoch. Bola to poézia, v ktorej bohatý systém humanistickej konvencie neprekryl celkom individuálnu skúsenosť a zaujatosť, do istej miery "národný" charakter.

Druhé obdobie Filického básnickej činnosti je desaťročím akademickým, keď život a dielo sú tesne spojené s univerzitným prostredím a so širokým kruhom vzdelancov spomedzi študentov a profesorov. Svedčia o tom početné básne, ktoré sprevádzali Filického druhú zbierku. Autora pochválili univerzitní profesori C. Sturmus, H. Kirchner, I. Pincier, S. Stenius, M. Ludovicus, R. Emelius, G. Remus. Tieto kontakty viedli k zvyšovaniu spoločenskej aj umeleckej prestíže autora, ale súčasne k určitému inštitucionalizovaniu predstáv o básni. Európske humanistické básnictvo často postrádalo výraznejšie individuálne črty, naopak, tvorba autorov bola tematicky podobne zameraná a opierala sa o spoločnú teóriu básnictva. Aj tendencia k racionalizmu, kriticizmu a univerzálnnej filozofickej platnosti zblížovala európskych novolatinských básnikov.

Usporiadanie básní bazilejskej edície do dvoch samostatných kníh celkom zodpovedá tematickej tendencii európskeho humanistického básnictva. Carminum liber primus obsahuje deväť žánrov príležitostnej lyriky: genethliaca, gratulatoria, propemptica, philothesia, symbola, profoneseis, paramythetica, funebria. Carminum liber secundus obsahuje výlučne epigramy. Príležitostná poézia a moralistické básne boli typické tematické okruhy viacerých Filického súčasníkov.

Už titulná strana zbierky korešpondovala so súčasnou situáciou autora s novými ambíciami v európskom kontexte. V autorskom údaji "Iohannes Filiczki de Filefalva" sa dala prednosť označeniu urodzeného pôvodu pred uvedením etnickej príslušnosti. Titul "Carmina" podľa humanistického úzu označoval metrickú poéziu a súčasne potvrdil Filického vzťah k Horatiovej tvorbe. Na titulnej strane je umiestnený aj emblém znázorňujúci v búrke sa potápanú loď a muža bojujú-

ceho vo vlnách o život. Emblém má heslo "Nihil valet Virtus sine Fortuna". Takýto emblém plne korešpondoval s filozofickým charakterom humanisticko-renesančnej poézie a teoretickým postulátom, aby poézia poskytovala poučenie. Tejto požiadavke sa podriadila Filického poézia v oboch častiach. Prvú knihu príležitostných básní uviedol autor literárnym listom, ktorý štylizoval ako venovanie a napomenutie svojim zverencom, mladým barónom Hodějovskovcom. V súlade s filozoficko-etickou tendenciou humanistického básnictva vyzdvihol význam štúdia a poézie pre formovanie mravov a pre blaho štátu, pričom zdôrazňoval, že cnosť sa nemusí spájať s rodovými insigniami. Na motto "Nihil valet Virtus sine Fortuna" sa vzťahujú básne z oboch častí zbierky.

Filického príležitostné básne, teda Carminum liber I, vznikli ako "dary" konkrétnym adresátom, najčastejšie priateľom alebo významným osobnostiam z humanistických kruhov, vynikajúcim mužom, ktorých zdobí virtus, mravné dobro v najširšom zmysle slova. Príležitostnými básňami sprevádzal autor rozličné významné udalosti v živote človeka od narodenia po smrť, súkromného a spoločenského charakteru. Priestor básnik využíval na formulovanie etických zásad v duchu humanistického filozofického myslenia a jeho antropocentrizmu. Pozornosť sústredil na dôstojnosť človeka, na hľadanie cesty k súladu a harmónii vo svete. Filický bol prívržencom kalvinizmu a učením o predestinácii, vo svojich básňach sa však opieral o tézu, že vyvolenosť možno ovplyvniť činorodou prácou. Na viacerých miestach básnik zdôraznil, že vlastné úsilie, najmä kultúrna tvorivá činnosť, vedie k skutočnej ľudskosti, k povzneseniu človeka k urodzenosti, ba až k božskosti ako najvyššiemu stupňu dôstojnosti človeka. Vo Filického básňach dostali veľký priestor myšlienky o vzdelaní, slobode, priateľstve, vlasti, poézii, rozume. Tieto hodnoty, ktoré boli zosobnené v adresátoch príležitostných básní, spájali sa v pojme virtus. Cnosť ako základná filozoficko-etická kategória zbližovala Filického s humanistickým mysle-

ním, ktorého etický systém obsahoval hľadisko stoické, epikurejské, kresťanské. Filickému bol blízky stoicizmus, pretože za najvyššiu rozkoš považoval cnosť, jeho básne propagovali umiernený spôsob života, zlatú strednú cestu (*aurea mediocritas*).

Nabádanie na cestu k cnosti ako etický základ Filického tvorby a napĺňanie estetickéj požiadavky "docere" určili didaktický charakter jeho príležitostnej poézie. Pred priamou apelatívnosťou, deskripciou a moralizáciou však dával prednosť lyrickej reflexii. V básňach, ktoré tesnejšie súviseli s jeho životnými skúsenosťami ("Non faciunt equum meliorem aurei freni", "Verus nobilis non nascitur, sed fit"), prípadne vloženie mravoučných gnóm medzi príležitostné verše.

Básne zo zbierky *Carminum liber primus* sa žánrovo, tematicky a štylisticky nevyčleňovali z prúdu novolatinskej poézie na prelome 16. a 17. storočia. Ak sa v ňom Filický nestratil, naopak vynikol ponad iných, svedčí to o dobovom význame autora, ako subjektívny výraz hľadania etických hodnôt a životných istôt.

Racionalistické chápanie sveta a životná empiria Filického vyústili v epigramatických básňach, ktoré vydal súborne ako *Carminum liber secundus sive Miscella epigrammata*. Ako autor sám na začiatku uviedol, vyšiel v nich z poznania, že netreba "mnohých vychváliť", ale naopak, odstraňovať verejné nepravosti:

*Privata est aegra toleranda iniuria mente,
publica sed poenis est removenda suis.*¹²

Tento životný názor a básnický program vyplynul z pocitu neistoty vo svete, ktorého harmonické a racionálne usporiadanie narúša Fortuna ako princíp náhody a neistoty. Kým v príležitostných básňach položil Filický dôraz na hľadanie a podporovanie pozitívnych hodnôt v jednotlivcovi a spoločenských vzťahoch, v epigramoch autor rozpoznával negatívny obraz doby. Jeho interpretácia vyšla z ambície zo-

brazit spoločnosť a jej mravy v ich všeobecnosti a uplatniť naliehavé mravné zásady v záujme dôstojnosti jednotlivca a čistoty medziľudských vzťahov. Epigramy sa Filickému podobne ako mnohým novolatinským básnikom stali prostriedkom na hľadanie etického poriadku sveta.

V epigramoch Jána Filického sa vyskytli motívy migrujúce v celej renesančnej literatúre, najmä obrazy blázna, žrúta, pijana, žarty o mníchoch a pod. Na rozdiel od Rabelaisa alebo Sachsa veršom Filického chýbal renesančný optimizmus, radosť aj škodoradosť. Filický bol príliš podriadený humanistickému didaktizovaniu a moralizovaniu, vymedzoval a obmedzoval ho výrazne racionalistický až skeptický postoj. Samotný autor si to uvedomoval najmä vo vzťahu k anglickému epigramatikovi Johnovi Owenovi, ku ktorému ho prirovnávali súčasníci. O Owenovi Filický napísal, že jeho epigramy sa vyznačujú humorom a vtipom jasným, duchaplným ("sale, lepore, arguto"), o sebe povedal, že bodal ostňami, čiernym humorom a uštipačnosťou ("stimulis fodi, sale niro, aceto"). Rozdiely v polohe štýlu dobre vystihol, bol sarkastickejší, ale aj aktuálnejší.

Literárnu situáciu humanistického básnika neurčovala len literárna tradícia, ale aj dobový básnický program a filozofia humanizmu, ako ich obsiahli súveké príručky poetiky a estetika a filozofické diela. Filického pramene poznáme len čiastočne, ale možno predpokladať, že počas pobytu na nemeckých univerzitách a najmä v slávnom humanistickom centre Bazileji sa zoznámil s dobovou básnickou teóriou a filozofickým, najmä etickým myslením. Bazilej bol v 15. a 16. storočí pôsobiskom celého radu významných európskych humanistov, vychádzali tu ich básnické a vedecké diela. Do tohoto tvorivého ovzdušia mal a chcel prispieť aj Ján Filický svojou básnickou tvorbou.

Básnické dielo Jána Filického tvoria dva okruhy, ktoré sú typické pre novolatinské humanistické básnictvo. Prvé predstavujú príležitostné básne (najmä genethliaká,

propemptiká, epicédiá, epithalamiá), druhý moralizujúce básne (epigramy). Pri hodnotení Filického poézie v domácom a európskom kontexte nemožno obísť ani jeden z nich. Oba prispievajú k poznaniu autorovho života a názoru, príležitostné a epigramatické básne sú úzko prepojené jednotiacim autorským noeticko-poetickým princípom, ktorý vychádza z racionalistického chápania sveta a je výrazom úsilia nájsť istotu a harmóniu v neistom svete.

Príležitostnou poéziou sa Filický uviedol v domácom, českom a európskom literárnom živote. Jeho príležitostné básne sú späté s konkrétnymi životnými skúsenosťami najskôr v spišskom a pražskom prostredí, neskôr v ovzduší univerzitnej Európy. Epigramatické básne sú vyjadrením poznávacieho a zovšeobecňujúceho vzťahu ku skutočnosti a Filický v nich sledoval skôr európsku humanistickú koncepciu literatúry. Autor ju však cielavedome predklda dal rovnako uhorskému (slovenskému), českému a európskemu čitateľovi.

Poznánky

- 1/ *Carminum liber primus - Carminum liber secundus*, Bazilej 1614, s. 86, 138.
- 2/ *Tamtiež, passim*.
- 3/ Vyšli pod názvom *Ioannis Filiczki de Filefalva Ponnonii Poemata varia*. In: *Delitiae poetarum Hungaricorum, nunc primum in hac Germania exhibitae* Ioh. Philippo Paraeo. *Francofurti ad Maenum anno 1619*, s. 465-530.
- 4/ J. P. Lotichius: *Bibliothecae poeticae pars quarta et ultima, in qua Galliae, Angliae, Ungariae, Daniae, Poloniae, Bohemiae etc. poetae celebriores... recensentur...*, *Francofurti ad Maenum anno 1628*.
- 5/ D. Czwittinger: *Specimen Hungariae litteratae*, *Francofurti et Lipsiae 1711*; P. Bod: *Magyar Athénás*, 1786; A. Horányi: *Memoria Hungarorum et provincialium I.* 1775; J. S. Klein: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreichs Ungarn, I. II.* Leipzig - Ofen 1789; Ch. Genersich: *Merkwürdigkeiten der königlichen Freystadt Kesmark in Ober Ungarn II*, Levoča 1804; J. Szinyeyi: *Magyar írok élete és munkái*, Budapest 1894.

- 6/ Založil Josef Truhlář a Karel Hrdina. Pokračoval Josef Hejnic a Jan Martínek. Sv. 2. Praha 1966, s. 144-145.
- 7/ Jozef Kuzmík: Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu. Zv. I. Martin, MS 1976, s. 224-226.
- 8/ Uvádza ich Rukovet'..., s. 145.
- 9/ Ján Mišianik: Pohľady do staršej slovenskej literatúry, Bratislava 1974, s. 154 a Jozef Minárik: Renesančná a humanistická literatúra, Bratislava 1985, s. 132-133.
- 10/ Stanislav Šmatlák: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava 1988.
- 11/ Carminum liber primus..., s. 2-4, Carminum liber secundus..., s. 85-86; O. Odložilík: Ján Filiczki z Filic a jeho čeští přátelé. In: Sborník prací venovaní J. B. Novákovi, Praha 1932, s. 431-432.
- 12/ Carminum liber secundus..., s. 93.

Zusammenfassung

Ján Filický und seine Stelle in der humanistischen Literatur

Der lateinische Dichter Ján Filický (+1622), dessen Gedichte in Prag zur Zeit Rudolfs II. und in Basel erschienen, wurde von seinen Zeitgenossen hochgeschätzt. Sein Ruhm erblasste auch später nicht, doch mit seiner Persönlichkeit und seinen Werk befassten sich meistens deutsche und ungarische Autoren. Die Arbeiten slowakischer und tschechischer Forscher orientieren sich - besonders in den 60er bis 80er Jahren unseres Jahrhunderts - vor allem auf Filickýs Epigramme, die für den heutigen Rezipienten grössere Anziehungskraft haben. Den Gelegenheitsgedichten ist dagegen nur selten Aufmerksamkeit gewidmet. Diese Studie versucht deshalb die beiden Bereiche des dichterischen Werkes von J. Filický auf dem Hintergrund der zeitgenössischen europäischen Literatur zu verfolgen. Filickýs Gelegenheitsdichtung ist mit den Forderungen der humanistischen Literaturtheorie verknüpft und mit dem derzeitigen, sowohl europäischen, als auch ungarischen und tschechischen Kulturmilieu verbunden. Seine epigrammatische Dichtung geht aus dersel-

ben Grundlage aus und wurde durch die Suche nach Lebenssicherheiten und Harmonie in der ständigen Konfrontation von Dichtung und Wirklichkeit gestaltet.

DVE HRY Z PREŠOVSKÉHO KOLÉGIA
Alexandra Mallá (Bratislava)

Z prvého obdobia existencie prešovského Collegium statusum evangelicorum superioris Hungariae (október 1667 - marec 1673) máme zachovaný rukopisný zborník latinských školských hier.¹ Tento zborník je cenný jednak z hľadiska vývoja divadla v 17. storočí, keď školské hry predstavovali prakticky jedinú divadelnú produkciu na Slovensku², jednak ako dokument pomerne vysokej úrovne humanistického vzdelania u nás.

Zo spomenutého zborníka som si pre túto úvahu vybrala dve hry: vianočnú *Iesus desiderium et delictum piorum votis provocatus, aggratulationibus exceptus* (fol. 54-64) a veľkonočnú *Petrus poenitens et Judas desperans* (fol. 42-52). Vianočné a veľkonočné hry patria k najstarším a najrozšírenejším typom drám kresťanskej Európy³, nemusí byť preto nezaujímavé pozorovať, akú podobu nadobudli v školskom prostredí u nás na sklonku 17. storočia.

Oba typy hier vznikli v rámci kresťanských bohoslužieb z tróпов, sekvencií a antifón, ktoré spočiatku tvorili súčasť liturgie a rozvíjali evanjeliové rozprávania o narodení, smrti a zmŕtvychvstaní Krista.⁴ V "klasickej" podobe majú oba druhy mystérií tri scény resp. hry: vianočné pastiersku, trojkráľovú a vraždenie neviniatok Herodesom, veľkonočné príhrobnú s troma Máriami, apoštolskú - Márie idú po Petra a Jána a stretnutie Márie Magdalény s Kristom. K nim sa postupne pridávali scény ďalšie, až vznikli známe aj niekoľkodňové cykly uvádzajúce biblické scény od stvorenia sveta až po vzkriesenie. Hry sa udržali na scéne až do nedávnej minulosti a v priebehu vývoja nadobudli široké spektrum foriem: od tradičných chrámových a cyklických, ktoré obe pretrvali po celý vývoj, cez úplne zosvetštené s prevahou komických a satirických výstupov (Mastičkár), rádové školské s prvkami moralít, huma-

nistické školské s mytologickým aparátom a antikizujúcou formou, až po vyslovene ľudové.⁵

Pre porovnanie najbežnejších typov hraných u nás v 17. storočí a na začiatku storočia 18. možno uviesť z vianočných hier napr. Kocmánkov Actus pobožný o narodení Syna Božieho (po 1640), ktorý sa vedome pridrža stredovekej podoby s tromi scénami, ďalej Rakovnícku hru vianočnú (koniec 17. stor.), ktorej základ tvorí zápas pastierov Corydona, Pindara a Tityra s tromi kráľmi o Ježiška a väčšie vianočné hry Bozkovskú či Semilskú alebo Hru o narodení Paně z Vysokého nad Jizerou s množstvom biblických scén: boj anjelov a zvrhnutie diablov, tzv. hra rajská s Adamom a Evou, predpoveď príchodu Spasiteľa, náreky sv. Otcov, zvestovanie Márii, sčítanie ľudu, pastieri, traja kráľi, Anna a Simeon, odchod do Egypta, vraždenie neviniatok, potrestanie Herodesa. Posledným sú podobné veľkonočné hry Bozkovská Komédia o umučení Paně a Spasiteľa našeho Ježiša Krista a hra Lastibořská (obe po 1698) so scénami: rajská hra, spor Sarti, Diabla, Pokory a Pýchy, Kristov krst, príbeh Márie Magdalény, Lazara, Posledná večera, Judášova zrada, súd nad Kristom, ukrižovanie, snímanie z kríža, plač matky Márie.⁶

Prešovská vianočná hra má päť dejstiev (inductiones). V prvom Adam a Eva oplakávajú hriech, Pluto (= Diabol) sa im vysmieva a teší sa. Boh predvedený ako hlas (Vox Dei) kára Adama a Evu, predpovedá však: "Prodibit olim pura semen Virgine Stigiumque Ditis calce conteret caput". Nato Pluto odchádza do pekla (ad Stygem). Po prvom dejstve je poznámka, že tu možno uviesť patriarchov Abraháma, Izáka, Jakuba atď., ktorí by vyložili svoje túžby po príchode Mesiasa. Druhé dejstvo je komponované ako spev šiestich postáv reprezentujúcich šesť Túžob (Desiderium), ktoré nariajú a vyzývajú Ježiša, aby prišiel. V treťom dejstve Anjel I zvestuje narodenie Ježiša, ďalší traja sa radujú. Na konci je výzva k vítaniu Kráľa. Po treťom dejstve sa podľa inštrukcií v zápise majú predstaviť štyria Evanjelisti

a opísať narodenie Ježiša. Štvrté dejstvo. Východ (Oriens), Juh (Meridies), Sever (Septentrio), a Západ (Occidens) nasledujú hviezdu, ktorá zastane nad Betlehemom, kde "scena amoris panditur". Preniknutí láskou k Ježišovi, zápasia o neho slovne. Za prispenia štyroch Prevolávačov (Acclamatores) sa zmieria. V piatom dejstve osem Vianočných Duchov (Genii Natales) oslavuje a k oslave narodenia Ježiša vyzýva prítomných. V epilógu rečník nabáda publikum, aby sa radovalo "cum Musis", nedbalo na "concitatos insani orbis tumultus", pohrdlo krutými Herkulami a Nerónmi, pretože u Ježiša nájdú útechu i zábezpeku.

Z tradičných scén tu nachádzame najmenej modifikovaný len rajskú. Obvyklé náreky a prosby konkrétnych ľudí, tu patriarchov, sú vytlačené do interludia, aj to len ako možnosť ("Hic introduci possunt Patriarchae"), nahrádzajú ich náreky a výzvy úplne abstraktných Túžob, ktorých repliky sú predovšetkým vyjadrením citov - túžby, bolesti, lásky: "Amore tangor, Dolore angor, In moerore, in errore ingemiscimus; in terroribus, in pavoribus contremiscimus". Alebo: "Tu cordis amor, tu mentis ardor, amate Jesu, nascere!", "O Salvator, Liberator! Suspirande, Amplectende, Basiande! Rumpe coelum nascere!" Zvestovanie v treťom dejstve tiež nie je určené konkrétne pastierom, ale všetkým pozemšťanom, ktorých po prevolávaní slávy (Tonanti, Filio amanti, Divo Flatui) a vyjadrení radostnej nádeje ("Pax laurata fulgeat, oliva vincat arna!") na konci Anjeli vyzývajú: "Accure, in praesepi Regem basia! Amplectere sponsum, fruere deliciis. Coronate! Basiate! Honorate! Coronate, basiate, honorate parvulum!" Teda opäť prekypujúci cit. To, čo tvorilo tradične základ vianočných hier, t. j. rozvinutie evanjelií, je tu opäť prezentované len v interlúdiu. Pastierov a kráľov nahrádzajú v štvrtom dejstve personifikované postavy častí zeme. Mária a Jozef v hre vôbec nevystupujú, len sa o nich hovorí: "Quid mirum lares fovent? Quid illa virgo roseo semula Cynthio, senexque tardus et stupentes bellu-

ae?" Mohli byť prítomní ako "živý" obraz, alebo, čo je pravdepodobnejšie, boli na scéne jasličky, ako to poznáme z hier ľudových či z výzdoby kostolov. Spor o to, komu patrí Ježiško, taký konkrétny v českej Rakovníckej hre, kde zápas pastierov s kráľmi je zrejým ohlasom skutočného života, sa tu odohráva opäť v rovine abstraktnej: každá zo strán si nárokuje Ježiša podľa hĺbky citu k nemu. I tu sa nachádzajú vyznania ako: "Meus est dilectus. Meus est Electus. Meum solatium. Meum delictum. Et amator. Liberator. Imperator. Basiator."⁷ V poslednom dejstve takisto vystupujú len abstraktne postavy vyjadrujúce city a vyzývajúce.

Velkonočná hra Petrus poenitens et Judas desperans má tiež päť dejstiev. Piate v zápise chýba, zachovalo sa len jeho argumentum. V prvom sa Duch Dňa a Duch Noci (Genius Diei, Genius Noctis) svária o prednosti dňa a noci. Spor ukončuje prichádzajúca Noc (Nox). Bratia Morpheus a Icelus si zverujú sny, ktoré majú vnuknúť spáčom, odlietajú splniť úlohy. Prichádza Duch Petra a Duch Judáša (Genius Petri, Genius Judae), rozprávajú svoje sny, - Peter zlý, Judáš nepríjemný. Noc im ich vysvetľuje: Petra v búrke zachráni "petra invictae spei", Judáš bude visieť. V druhom dejstve vystupuje vystrašený Duch Petra, Pevnosť (Constantia) ho povzbudzuje, Slabosť (Fragilitas) zastrašuje. Spoza scény sa ozve Petrove "non novi hominem", hlas kohúta a prichádza rozžalostený Peter (Petrus). Vyzná sa Pevnosti z hriechu, tá ho utešuje, ale Slabosť sa ho pokúša zlomiť. Až keď sa k Pevnosti pridá Nádej (Spes), je Peter zachránený a spolu s Pevnosťou a Nádejou spieva o láske a milosrdensťve Ježiša. Tretie dejstvo predstavuje zúfaleho Judáša (Judas) a Polymacha (diabla). Judáš povzbudený Zúfalstvom (Desperatio) chce zomrieť, bráni mu v tom Kajúcnosť (Poenitentia). Judáš ju odmieta a na radu Polymachovu sa obesí. Polymachos jasá a odnáša ho do pekla. V štvrtom dejstve Jozef z Arimatie snína Ježiša z kríža, pridáva sa k nemu Nikodém s masťami, Ježišova matka Mária, Mária Magdaléna

a Ján. Spoločne oplakávajú Ježiša. V piatom dejstve sa zjaví horiaci fénix, ktorého dvaja Duchovia (Genii) vysvetľujú ako predzvesť vzkriesenie.

Ako vidno na prvý pohľad, táto hra obsahuje viacero z tradičných veľkonočných scén: Petrovo zapretie Krista, Judášovo potrestanie zrady, snímanie z kríža, vzkriesenie. Prvé a posledné dejstvo s čisto nadprirodzenými postavami sú akoby rámcové. Prvé nás uvádza do deja, vzbudzuje atmosféru očakávania tragédie ("Cynthia bigam solito tristius ambit syrma, quid ater signat Olympus?"), boj Ducha Dňa a Noci symbolizuje tradičný zápas dobra so zlom, veštecké sny prezrádzajú, o akú tragédiu pôjde. Posledné opäť prostredníctvom vešteckého znamenia predpovedá vzkriesenie. Štvrté dejstvo najviac pripomína tradičné veľkonočné mystérium včítane planctu. Ťažisko hry, ako to naznačuje názov, je v druhom a treťom dejstve, ktoré aj keď spracovávajú látku evanjeliou⁸ a motívy vo veľkonočných hrách bežné, podstatne sa od nich líšia. Na scéne sa totiž nepredvádza dramatinovaný dej, ale prostredníctvom aparátu moralít psychický zápas dvoch ľudí, nachádzajúcich sa v tom istom východiskovom stave: v zúfalstve nad spáchaným zlým činom. Petra, ktorý nestratil vieru, čo prejavuje kajúcny nárekom, podporí Pevnosť a Nádej, ktoré o neho zápasia so Slabosťou argumentmi - sentenciami ako: "Dum nil potest sperare, despera nihil", "Non sera vota, quando seria, Numini", "Nescit cadere, qui semper stat nixus Deo", "Fateri culpam, primus gratiae gradus". Peter sa k nim pridáva. Judáš však už stratil vieru a ani kajúcnosti, prvému predpokladu návratu k viere, ktoré opäť argumentmi zápasí priamo s ním, sa ho nepodarí získať. Stane sa obeťou Diabla.

V kompozícii je u oboch hier viditeľný vplyv humanisticko-antický - delenie do piatich dejstiev - ako aj snaha spojiť dejstvá jednotliacou ideou. Hra vianočná tu napodobnila starú schému: smrteľný hriech, jeho dôsledky, zvestovanie, víťanie Spasiteľa, výzvy k radosti. V druhej hre sa

autor zameral na zápas Petra a Judáša, čím sa hra akoby rozpadla na dve časti. Organicky späté sú prvé tri dejstvá, štvrté a piate sa k predošlým viažu len voľne na základe evanjeliovej súvislosti.

Pre postavy, či už konkrétne - Adam, Eva, Peter, Judáš, Jozef, Nikodém, Márie, Ján - mytologické - Pluto, Anjeli, Morpheus, Icelus, Polymachus - personifikované - Východ, Juh, Sever, Západ, Túžby, Noc, Pevnosť, Nádej, Slabosť, Zúfalstvo, Kajúcnosť - alebo nadprirodzené - Duchovia - je charakteristická statickosť, typovosť a schematicnosť. Adam a Eva sa predstavujú už po spáchaní hriechu a v hre sa len hanbia a ľutujú svoj čin. V zápase častí zeme by sme mohli repliky postáv vymeniť bez toho, aby sme to nemajúc pred sebou text spozorovali. Peter na začiatku prelieva slzy kajúcnosti, na konci slzy úľavy a šťastia, ale vnútorne je stále tým istým Petrom. Do zápasu strán nezasahuje, nepričiňuje sa o výsledok, len na konci sa pridáva k jednej zo strán bez vnútornej motivácie replikou: "Quid agam perditus, quid non agam? Huc me diversi fluctus illuc rapiunt. Sperabo". U Judáša určite došlo k prevratu osobnosti - z oddaného žiaka sa stal zradca učiteľa - hra však nezachytáva túto dramatickú zmenu charakteru, predstavuje nám ho zúfaleho, uvedomujúceho si svoje previnenie, ale zotrvávajúceho vo vzdore, hriechu. Vo vzťahu ku Kajúcnosti vystupuje síce ako aktívny spoluhráč, ale jeho aktivita spočíva v odmietaní pozitívneho činu (kajania sa). Toto je jeho najvyššie previnenie, ako ho zobrazuje hra, za ktoré nakoniec musí pripadnúť Diablovi. Jozef, Nikodém, dve Márie a Ján vystupujú v hre ako osoby milujúce Ježiša a trúchliace nad jeho smrťou bez toho, aby prejavili nejaké charakterové vlastnosti. Dokonca aj Diabli, Pluto a Polyphemus, ktorí často patrili k životaplným až komickým postavám, sú zobrazení iba ako typy: zlomyseľní, škodoradostní, lichotiaci, luhajúci, zvädzajúci do zatratenia. Postavy personifikované, mytologické a nadprirodzené sú úplne cha-

rakterovo prázdne. Len reprezentujú isté abstraktné pojmy, uvádzajú alebo komentujú dej. Mnohé najmä v prvej hre - štyria Anjeli, šesť Túžob, osem Vianočných duchov - sú dokonca z hľadiska dramatického nepotrebné, keďže ich výpovede nevyjadrujú nijaký odlišný postoj či názor, tvoria spolu súvislý prejav čisto formálne rozdelený do replík jednotlivých postáv. Autor tu zrejme okrem vytvorenia ilúzie množstva - Túžby i Duchovia reprezentujú celé ľudstvo - a osvieženia hry sledoval aj cieľ zapojiť do hry čo najviac žiakov.

Po formálnej stránke sú hry písané vo veršoch, pritom základným metrom replík postáv v častiach dejových je podľa antického vzoru trimeter jambický, ktorý sa strieda so štvorstopým alebo päťstopým daktylo-trochejským veršom ("O triste fatum, quae mihi munera imperas", "Aurea Phoebi lumina lampas"). Reoliky postáv sa striedajú s časťami spievanými, a to buď spevom mimo scénu, alebo spevom postáv. Spievané časti majú prirodzene iné metrum. Sylabotnické verše sa spájajú s rýmami do strof rôznych schém. Časté sú štvorveršové strofy s rýmom a b a b s osem a sedemslabičnými veršami, trojveršové s rýmom a a b so šesťslabičným veršom, šesťveršové s rýmom a a b c c b s dvoma osem a jedným sedemslabičným veršom, alebo s dvoma štvor- a jedným šesťslabičným ("Valete mundi compita/ terrae valete sedes,/ dum Phoebus abdit sidera/ somniumque pulsat aedes", "Plange turba dolorosa,/ plange fata lachrymosa,/ vita vitae moritur./ Flete casus, flete sortem,/ Numinis lugete mortem,/ cor dolore rumpitur", "Deme velum,/ rumpe coelum,/ sponse, sponsa languit./ Rumpes nubes/ et innubes/ adde rorés, aruit").

Jazyk hier je obrazný, bohatý, ozdobný, miestami až nad únosnú mieru rétorický. Nie je diferencovaný podľa postáv, všade sa nám prihovára vzdelený autor⁹, ktorý s ľahkosťou dokáže parafrázovať antické vzory, rád stavia na obdiv svoj ostrovtip a erudíciu, na druhej strane sa však

necháva unášať úprimnosťou a vrelosťou náboženského citu. Slovník je expresívny, hojne sa vyskytujú slová so silným citovým zafarbením (cor, dolor, amor, furor, terror, angor, perditus, dolosus, funestus, dirus, saevus, anxius, contremiscere, ingemiscere, basiare, flere, timere atď.). Verše sú preplnené najrozmanitejšími trópmi a figurami, pričom sú prvé často súčasťou druhých. Štylisticky pestrejšia je hra o Petrovi a Judášovi vzhľadom na rôznorodosť dejstiev. Kým hra vianočná sa celá nesie v jednom duchu - postavy vyjadrujú ľútosť, žiaľ, túžbu, radosť - v hre veľkonočnej je mytologicko-alegorické prvé dejstvo prekypujúce najmä epitetami, metaforami, metonýmiami: fulgidae quadrigae, Cimmerae umbrae, nigrigantes rotae, alma nox, saeva classica; pre druhé a tretie dejstvo zobrazujúce zápas sú najtypickejšie sentencie, v štvrtom, žalospevnom, sú zas bohato zastúpené exklamácie, interrogácie, apostrofy: "Heu, quem te cerno, miseranda genitrix", "Quo decidisti, quo, columnen fidelium?", "Jaces, ergo jaces, mea spes unica!" a podobne. V oboch hrách vo všetkých dejstvách majú pomerne vysokú frekvenciu protikladné básnické prostriedky, slovné hračky, zvukomalba a aliterácia: "Nos alma, salve, vita nox mortalium", "spes est desperatis efficax", "sic esse firma, Petre, petra desinit", "O fraus dolosa et dolorosa", "clamo tacite", "O quanta malum orbi parturit mala!", "in quiete inquietat me quies", "Flamma est, sed friget. Laetitia, sed moeret. Verbum, sed tacet", "Vis amoris nembra mulcet" a iné.

Charakteristickou a na prvý pohľad zrejmovou črtou hier, poukazujúcou na stále živé humanistické tradície, je množstvo prvkov prebratých z antiky. Ak ponecháme bokom priame citáty a parafrázy, sú to napr. postavy Morphea a Icela, či pomenovanie Diablov Pluto a Polynachus, ale predovšetkým metonymické používanie mien antických božstiev ako Titan, Phoebus, Delia, Dictynna, Fortuna, Parca, Mars, Thetis, Neptunus, Dis, Boreas, Caurus, Zephyrus alebo lokalít:

Olympus, Tempe, Orcus, Erebus, Styx. Tento vypožičaný mytologický aparát hocako bohato použitý¹⁰ a akokoľvek formálne inšpirujúci, je však už len neživou kulisou, dekorom. Myšlienково hry pevne kotvia v kresťanstve a v ich historickej súčasnosti. Hra vianočná je nielen priamou výzvou publiku k radosťi z príchodu Spasiteľa, ale aj k viere v jeho milosrdenstvo, ktoré preukáže tým, "qui sub eius labaro decertant", ako sa to expressis verbis uvádza v epilógu. V hre veľkonočnej sa na osude Petra a Judáša manifestuje, ako človek, ktorý sa v pochybnostiach a zúfalstve oprie o pevnosť (vo viere) a nádej, znovuzískava zmysel života, kým ten, kto odmieta veriť v božiu lásku, stáva sa nevyhnutne korisťou Diabla. Obe hry teda plnia v tých časoch nanajvyššiu aktuálnu úlohu - propagujú vytrvalosť a neochvejnosť vo viere v Krista a jeho spasiteľské poslanie.

K umeleckému stvárneniu tejto idey si autori vybrali tému vianočnú a veľkonočnú so stáročnou divadelnou tradíciou. Z nej prebrali základnú osnovu, ale opustili zobrazovanie konkrétneho deja, povzniesli sa nad reálny svet do sféry nadprirodzena a do sféry duše, jej citov a zápasov, aby tento "nadsvet" potom opäť fyzicky zhmotnili na javisku. Tento postup, ako aj ďalšie znaky: zobrazenie hraničných duševných stavov, kontrast hriech, smrť a život, láska, naturalizmus (Judášova samovražda na scéne), použitie alegórie, symboliky, vešteckých snov, kombinácia antickej formy s náboženskou piesňou, snaha o formálnu klasickú dokonalosť, ale zároveň prekračovanie tejto klasickosti nadmiernym rétorizovaním a príliš častým používaním až zneužívaním tróпов a figúr v protiklade k úprimnosti náboženského citu, obľuba protikladných výrazových prostriedkov, expresivita atď., radia obe diela jednoznačne k školským hrám barokovým a odlišujú ich od súdobých hier toho istého typu určených skôr ľudovému publiku.¹¹

- 1/ Matica slovenská MJ 597. O zborníku a jednotlivých hrách pozri: Michalcová - Cesnaková, M.: Divadlo v období vrcholného feudalizmu. In: Kapitoly z dejín slovenského divadla. Bratislava, SAV 1966, s. 78-82. Divadelný život na prešovskom kolégiu. In: Prešovské kolégium v slovenských dejinách. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1967, s. 261-269; Kýšková, M.: Školské hry Eliáša Ladivera. Slovenské divadlo XXIV. 1967, 2, s. 281-295; Vajcíková - Dvorská, J.: E. Ladiver: Papinianus Tetragonos, preklad In: Výber zo slovenských pedagógov, Bratislava 1947, s. 207-294; Mallá, A.: Jedna latinská školská hra z prešovského kolégia. Slovenské divadlo XXXV. 1987, 1, s. 82-93.
- 2/ Okrem hier ľudových, ktorých najstaršie zápisy na Slovensku sú až z 19. storočia.
- 3/ O predstaveniach u nás pozri: Dějiny divadla, I. Praha, Academia 1968, Michalcová - Cesnaková, M., 1966.
- 4/ Vianočné Mt 2, 1-19; Lk 2, 1-7, 8-20; veľkonočné Mt 28, 5-7; Mk 24, 5-8; Lk 16, 6-7; Jn 20, 4-8, 11-18.
- 5/ Porovnaj najmä Kindermann, H.: Theatergeschichte Europas I, II, III. Salzburg 1957, 1959.
- 6/ Dějiny českého divadla, s. 162, 298-301, 310-314.
- 7/ Tieto a podobné verše by sa azda podľa Šmatláka, S.: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava, Tatran 1988, s. 212 dali kvalifikovať ako "slovenská modifikácia barokového náboženstva erosu".
- 8/ Mt 26, 74-74; 27, 5.
- 9/ Hry sú anonymné. Obe sú si jazykom, štýlom, výrazovými prostriedkami natoľko podobné, že mohli vyjsť z pera jedného autora, čo však vzhľadom na množstvo citátov, parafráz a klišé nemožno tvrdiť s určitosťou.
- 10/ Tak napr. v prvom dejstve hry o Petrovi a Judášovi je hneď v prvej 14 veršovej replike 9 mytologických pojmov.
- 11/ O inscenačnej forme a javiskovej technike nie sú v zápise žiadne zmienky. Sme tu odkázaní len na dohady a analógie, preto sa nimi ani nezaobieram. O inscenácii iných školských hier pozri: Dejiny českého divadla I, Kapitoly zo slovenského divadla, tiež Winter, Z.: O živote na vysokých školách pražských. Praha 1899, s. 459-461; Weiss - Nägel, S.: Jezuitské divadlo v Trnave v XVII. a XVIII. storočí. In: Pamiatke trnavskej univerzity, Trnava, Spolok sv. Vojtecha 1935, s. 296-300.

Argumentum

De duobus ludis in theatrum scenicum Collegii Eperiensis
introducendis

Duo ludi scenici a magistris discipulisque Collegii
status evangelicorum superioris Hungariae, scilicet ludus
ad Natale Domini compositus Iesus desiderium et delictum
piorum votis provocatus, aggratulationibus exceptus et lu-
dus paschalis Petrus poenitens et Judas desperans pertrac-
tantur. Comparatione brevi cum ludibus eiusdem generis,
qui saeculo XVII exeunte in Bohemia inducti sunt, et ex-
plicatione fabularum, personarum formaeque dramatum nost-
rorum factis ludos Eperienses ad id genus scribendi, quod
barocum nuncupatur, pertinere manifestum est.

ŠIMON FÁBA - BÁSNIK DRUHEJ POLOVICE 18. STOROČIA
Anna Lefíková (Bratislava)

Pokusom načrieť do neprebádanej oblasti staršej latinsky písanej slovenskej literatúry je náš rozbor básní Š. Fábu, ktorého život a dielo sa spája s mestom Trnava a s 18. st., obdobím baroka.

Kultúrnym centrom Slovenska v tomto období bola Trnava, kde sa sústreďovali protireformačné a rekatolizačné sily Uhorska. Zásľuhu na tom mala ostrihomská kapitula, ktorá sa sem uchýlila roku 1543 pred tureckým nebezpečenstvom, a jezuitská univerzita (založená 1635 a roku 1777 presťahovaná do Budína).

Tradičie Trnavy ako centra slovenskej kultúry obnovili v 80. rokoch 18. st. mladí katolícki kňazi, odchovanci generálneho seminára v Bratislave. Pod vedením A. Bernoláka tu založili roku 1789 Slovenské učené tovarišstvo, ktorého hlavnou úlohou bolo podporovať slovenskú literatúru písanú v prvom spisovnom slovenskom jazyku. Tovarišstvo malo vyše 400 členov, z ktorých väčšina patrila k duchovnému stavu. Členom a štedrým podporovateľom tejto spoločnosti bol aj latinsky píšúci básnik Šimon Fába.

Šimon Fába sa narodil 18. 8. 1731 v Slopnej (okr. Pov. Bystrica). Pochádzal z chudobnej roľníckej rodiny. Študoval v Trenčíne, Bratislave a Trnave, kde po vysvätení za kňaza aj ostal. Tu získal bakalaureát z filozofie a doktorát z cirkevného práva. Ako kňaz však v pastorácii neúčinkoval. Po rýchлом postupe v cirkevných úradoch dosiahol hodnosť ostrihomskeho kanonika. V Trnave prednášal na univerzite cirkevné právo a začas bol i dekanom právnickej fakulty.

Okrem cirkevných povinností sa Fába venoval aj písaniu latinských básní. Začal ich uverejňovať roku 1761. Svojou tvorbou sa čoskoro stal známym medzi cirkevnými hodnosťármi a na objednávku im skladal príležitostné básne a reči. Väčšina jeho prác ostala v rukopisoch. Boli to rozpravy,

pozdrazné reči, rodinné listy a tiež viaceré kázne a epi-gramy. Okolo roku 1787 Fába dopisoval do Kovachichovho Mer-kura. Jeho tlačené spisy vyrátal A. Zelliger v Egházi irók csarnoka 1893, s. 115.

Poňatím svojej básnickej tvorby sa Fába podstatne lí-ši od programu Tovarišstva. Jeho básne sú písané latinčinou a sú typickým príkladom latinskej príležitostnej poézie, ktorú zaraďujeme do obdobia baroka a ktorá sa v podstate pridržiavala humanistických básnických princípov, prispô-sobených barokovej poetike.

Cisár Leopold II. roku 1791 povýšil Š. Fábu do zemian-skeho stavu. Básnik zomrel 21. marca 1801 v Trnave.

Jeho básne vyšli pod názvom Carmina v Košiciach roku 1799 a v Bratislave roku 1804. Bratislavské vydanie obsa-huje celkovo 2452 veršov. Celé dielo okrem nápisu na kata-falku je zložené v elegickom distichu. Bratislavské vyda-nie obsahuje tieto časti:

1. CARMEN AUGUSTAE THERESIAE REGI APOSTOLICO PRINCIPI PIAE FELICI IUSTAE INSIGNIS ORDENIS EQUITUM SANCTI STEPHANI REGIS ET APOSTOLI HUNGARORUM INSTAURATORI AC PRIMO MAGNO MAGISTRO IN SEMPITERNUM GRATIAE MONIMENTUM;
2. POEMA OBLATUM FRANCISCO BARKÓCZY PRIMATI AD SOLENNIA SACRAE INAUGURATIONIS IN METROPOLITANA BASILICA TIRNAVIEN-SI DIE XXVII. SEPTEMBRIS ANNO MDCCLXI;
3. CARMINA DIVERSA IN TITULOS DIGNITATUM ET QUAE DAM MEMORA-BILIA GESTA PRIMATIS BARKÓCZY;
4. FRANCISCUS BARKÓCZY ANNO M.DCC.LXV. DIE XVIII. IUNII E VIVIS EREPTUS, SUPREMO PIETATIS OFFICIO CELEBRATUR. §. I. LESSUS IN OBITUM. §. II. ELOGIA FUNEBRIA, EXEQUIALI IN COLLEGIATA BASILICA POSONIENSI DI. XI. AUGUSTI ANNO EODEM INSCRIPTA;
5. VERSUS, HONORIBUS, AC BENEFICENTIAE CARDINALIS ET AR-CHIEPISCOPI STRIGONIENSIS, IOSEPHI A BATTHYÁN, IN TESTI-MONIUM GRATI ANIMI DEDICATA;
6. CARMEN PANEGYRICUM FESTIS HONORIBUS ILLUSTRISSIMI AC

REVERENDISSIMI DOMINI IGNATII KOLLER;

7. SIMONIS FABAE, Pannoniæ Trenchiniensis ex Agro Szloppnensi, Canonici Strigoniensis, BIOGRAPHIA, proprio Marte, et Carmine conscripta;
8. ANALECTA, ALIQUOT EX OPERIBUS INEDITIS AUCTORIS.

Š. Fába svojimi básňami panegyrizoval panovníčku Máriu Teréziu, prímasa Barkóczyho, kardinála a arcibiskupa Batt-hyányho, biskupa Kollera a troch vyslužilých kňazov. Príležitosti na enkómia mu dalo založenie radu rytierov sv. Štefana, inaugurácia prímasa, voľba za najvyššieho grófa, 50. výročie kňazskej služby. Básňami oslavoval tituly, pamätne činy a udalosti zo života významných cirkevných hodnostárov, stavby dôležitých budov, škôl a chrámov. Zložil aj pohrebnú elégiu a nápis na katafalk. Zvláštne miesto medzi básňami zaujíma veršovaná autobiografia, prevyšujúca stavbou i obsahom ostatnú tvorbu. Básnický list Bardossymu je zbavený akejkoľvek panegyrizácie.

Pri enkómiu autor naznačil, o akú udalosť ide, a potom už rozvíjal chváloreč na rod oslavovaného, na jeho vynikajúce vlastnosti, ktorými zveladil zdedenú urodzenosť, až napokon vyzdvihol oslavovanú osobnosť ako jedinú vhodnú pre ten-ktorý úrad alebo hodnosť. Chválospev sa končil želaním šťastného a dlhého života. Časté sú odbočky reflexívneho alebo didaktického charakteru. Vo veršoch Fábu sa miešajú biblické narážky s obrazmi antickej mytológie. Hoci panegyriká a epicédiá boli typickým žánrom humanistickej poézie, barokovým sa tu javí hojné používanie amplifikačných a kumulačných básnických prostriedkov (barokový rozlet) a antitéz (barokové napätie). Barokovo dlhé sú aj názvy básní. Vo veršoch sa objavuje veľa prvkov z humanistického latinského slovníka: Tritonia VIRGO, Pallas celebrina, Phoenix Patriæ, docta Minerva, saevus Mars, Castaliae Musae, Dea Lucina. Autor spomína i viacero historických antických osobností: Perpenna, Cato, Varro, Cicero, Lentulus, Fabius, Servius, Hostilius, Euripides, Demosthe-

nes, Hannibal, Vergilius a Homér. Časté sú i prirovania biblické: Iudith, in Arce Sion, superba Sion, inter Davides Salamon, Hungariae Solyma, Chaldei magi, Samuel.

Pozrime sa bližšie na obsah i formu jednotlivých básní:

1. Oslavná básneň na Máriu Teréziu, zakladateľku radu rytierov sv. Štefana, je zložená v elegickom distichu a obsahuje 998 veršov. Vyšla tlačou v Bratislave už roku 1764. Kráľovský uhorský rytiersky rad sv. Štefana mal byť verejnou poctou za mimoriadne a vynikajúce zásluhy o kráľovstvo, ktoré boli iného charakteru ako vojenské. Bol založený 5. mája 1764, keď boli menovaní aj jeho prví rytieri. Po krátkom úvode autor prosí panovníčku, aby láskavo prijala jeho básneň a naznačuje ťažkosti, ktoré mu priniesla nie každodenná téma - osláviť cisárovnú. Domnieva sa, že najväčším darom pre ňu bude jeho oddanosť.

Po propozícii nasleduje rozsiahla odbočka - oslava habsburského rodu, vynikajúcich duševných vlastností cisárovnej, jej krásy, detí, statočnosti, nábožnosti a úcty k cirkvi, pomoci chudobným, záujmu o vedy a umenia, mierumilovnosti, reforiem v školách a vo vojenstve, obnovenie hradu v Budíne a Bratislave. Chváloreč vrcholí veršami:

Ut Phaëton praeceps, vel decidit Icarus; ausi

Proximus rutilas solis adire faces:

Sic ego, quando Tui propius peto culmen honoris,

Obruor, et tantum non queso ferre iubar.

Potom nám básnik približuje minulosť obnoveného radu, jeho organizáciu, jednotný odev, symboly a slávnosti:

Instauras Hunnos Equites: quibus Ordo celebris,

Iam Stephani prisco tempore Regis erat.

Chválorečou na panovníčku a na celé cisárske pokolenie sa básneň končí. Básnik vyslovuje cisárovnej vďaku uhorského národa za obnovenie starobylého radu.

2. Druhá básneň je venovaná Františkovi Barkóczymu, ríšskemu kniežatovi a grófovi, ktorý roku 1761 nastúpil do

funkcie ostrihonského arcibiskupa. Slávnosť inaugurácie sa konala v arcibiskupskej bazilike v Trnave (terajší chrám sv. Mikuláša). Barkóczy bol prvý, ktorý sa úspešne pokúsil obnoviť pôvodné sídlo ostrihonskej arcidiecézy, zničené Turkami. Takto opisuje básnik hrôzy vojny, ktoré priniesol so sebou bezbožný nepriateľ Turek:

Plebs trepidat: Pastor non est securus ad Aras,
Vim parat hinc livor, vim parat inde furor.
Et prohibent verae populo dare verba salutis,
Et Superos casta religione coli.

V druhej časti básnik predstavuje arcibiskupa, ktorý má navrátiť ostrihonskej pevnosti starú slávu.

3. Tretia časť zbierky obsahuje 16 rôznych príležitostných básní, tvoriacich spolu 193 elegických distích. Prvých sedem básní oslavuje udalosti spojené s nástupom Barkóczyho do arcibiskupského úradu, ostatných deväť má každá inú tému: prijatie troch trnavských seminárov od jezuitov; návšteva arcibiskupa v ostrihonskej, bratislavskej a spišskej kapitule; obnova cirkevných chórov; začiatok stavby arcibiskupskej baziliky; ustanovenie za najvyššieho protektora vied a umení; oslava menín; cesta vo funkcii prímasa a palatína Uhorska do Viedne a účasť na kráľovskom sneme; lekársky zákrok (pustenie krvi zo žily).

4. Ďalšiu časť tvorí žalospev nad mŕtvym uhorským prímasom Barkóczyom, obsahujúci 67 elegických distích. Hlavnou témou je celoživotné dielo Barkóczyho - stavba baziliky v Ostrihomi, ktorá nemohla byť dokončená pre náhlu smrť prímasa. Záver básne tvoria verše vytesané do skaly na ostrihomskom vrchu, pripomínajúce Barkóczyho zásluhy o Ostrihom. Sú tu zahrnuté i náhrobné nápisy umiestené na katafalku v bratislavskej kolegiátnej bazilike (Dóm sv. Martina) roku 1765 pri príležitosti úmrtia arcibiskupa. Je to vlastne životopis Barkóczyho, tvoriaci štyri časti a zložený v próze. Básnik tu uprednostnil skratkovité vyjadrovanie prejavujúce sa z formálnej stránky častým ablatívom absolútnym, par-

ticípiami, gerundiválnou väzbou.

5. V piatej časti knihy je zaradených 18 distích oslavných básní na ostrihomskeho arcibiskupa Jozefa Batthyányho, ktoré boli vytesané do podstavca sochy, slávnostne vztyčenej roku 1776 v Kapitulskom jazere v Ostrihome. Básnik, zviazaný Batthyánymu za mnohé prejavy priazne, oslávil ušľachtilé vlastnosti a urodzený pôvod arcibiskupa.

6. Šiesta časť obsahuje oslavné básne na vesprámskeho biskupa Ignáca Kollera. Slávnostný obrad uvedenia do funkcie sa konal roku 1761 v Bratislave. Zúčastnili sa na ňom početní zástupcovia duchovenstva a ľudu. V úvode básne, obsahujúcej 93 distích, nás autor oboznamuje s miestom slávnosti a slávnostnou náladou. Nasleduje opis vysvätenia biskupa a zmienka o jeho pôsobisku. Básnik vymenúva biskupove ušľachtilé vlastnosti, vzdelanie. Porovnáva ho s bratom Františkom, ktorý je pýchou rodu.

7. Siedmu časť tvorí veršovaná autobiografia, obsahujúca 270 veršov. Kompozične sa životopis člení na invokáciu (vzývanie Boha na začiatku básne - namiesto antickej Múzy), propozíciu (stanovenie hlavnej myšlienky), narratio (vlastné rozprávanie) a záver.

Autor si stanovil cieľ ospievať svoj život, vlast a Boha. Vlastnému životopisu predchádza osem citátov, a to z antických autorov (Seneca, Plautus, Cicero, Juvenalis, Ovidius), z biblie a jeden je z diela humanistického básnika Petrarca. Týmto krédom chcel básnik naznačiť pokoru pred Bohom, úctu k nemu, lásku k vlasti, občiansku česť, myšlienku, že je krajšie stať sa urodzeným než sa takým narodiť, lepšie sa pýšiť vlastnými činní než slávou predkov. Záver tvorí myšlienka, že sláva, ktorú nám prinášajú verše, je večná.

Po vzývaní všemohúceho Boha, básnik obracia pozornosť na svoju vlasť, malú dedinku v trenčianskom kraji:

Arx ubi Pannonicis Trenchinia surgit in oris,
Et populis legum iura dat aequa suis:

Qua roseum Solis de rupibus adspicit ortum,
Vicinus ibi proprio Szlopna vocatur agro.

V didakticky ladenej odbočke potom autor uvažuje o urodzenosti. Táto egresia mala byť vlastne úvodom k rozprávaníu o tom, ako sa z obyčajného vidieckeho chlapca stal cirkevný hodnosťár a urodzený zeman. Najkrajším druhom urodzenosti je preňho tá, ktorú si nadobudne každý svojou statočnosťou. Na dôkaz tohto tvrdenia uvádza mnohé príklady zo staroveku, ktoré vybral väčšinou z Valéria Maxima. Za odrodilcov považuje všetkých, ktorí nie sú ochotní prispieť k zveľadeniu rodu:

Degeneres estis. Primos decus omne Parentes:
Vos generis tantum nomen inane manet.
Quin potius probro vestra est ignavia genti,
Et vitio vobis gentis avitus honor.

Nasleduje rozprávanie o bohyniach, ktoré vdýchli malému chlapcovi sklony k básnickému umeniu, o tajomnom vnuknutí, ktoré priviedlo matku chlapca k rozhodnutiu, aby sa stal kňazom.

Na študentské roky v Bratislave si rád spomína, tu sa začal venovať básnickému umeniu a tu si získal ochranu svojich patrónov. Takto opisuje bratislavské okolie:

Alluit Urbem Ister; Pons mobilis aequora sternit:
Explicat umbrosas Insula multa vias.
Hinc ager, inde nemus, pomaria, pascua, montes;
Totaque vitiferis ora superba iugis.

Mladý Šimon potom pokračoval v štúdiách v seminári E-merikánum, kde absolvoval aj rétorické vzdelanie. V seminári Stephaneum v Trnave študoval teológiu a filozofiu. Rýchly postup v cirkevných úradoch završil ako kanonik a bol veľmi vďačný za to, že už ako mladý muž dostal hodnosť, ktorá patrí zaslúžilým starcom. Roku 1791 Fába a jeho rodina získali kúriu v mestečku Rača a erbovú listinu.

Na záver životopisu sa Fába obracia na svojich synovcov, aby zachovali jeho dielo pre budúce pokolenia.

V básni sa nachádzajú tieto ozdoby: aliterácia: Te Duce de tecti tenebris; apostrofa: O mihi Parnasso potior, Pisonia tellus!, Purpureo Primas, Batthyán clare galero!; exklamácia: Ast heu me miserum!; interrogácia: Sed quid ego tantum vel prisca, vel extera narro?, asyndetická kumulácia: Nobilitas, tituli, paupertas, sceptrā, coronae, splendor, opes; klimax: Cultus, amor, pietas, intemerata fides; paronomázia: Per natos natorum, et qui nascentur ab illis; pleonazmus: Sint Tibi, perpetuae laudes, sit fama perennis, Gratia pro meritis sit sine fine Tuis; hyperbola: Te grato aeternum recolemus pectore, donec vel cinis e nostra gente superstes erit; anafora: Hic... Hic...; symbol: Attigimus portum, antonomázia: proprio Marte; elipsa: prolis solatia matri; antitéza: Deprimis excelsos, humiles extollis; epizeuxa: iam mihi mercedes, iam mihi dona paras; komparácia: Ut speculi fulgor maculas discriminant omnes, sic magis in claro sanguine noxa patet; personifikácia: At vos non audet veneratio tangere versu; epiteton: membra tenella, coelesti lumine, mors properata, invida Fortuna; synekdocha: Haec meruere tamen Romanos nomina fasces; metafora: studii, morumque palestra; Strigoniae meruisti culmina sedis; alegória: Et sacra Castaliae modulantes carmina Musae, Visae sunt cunis accinuisse meis. Unaque coelesti pueri labra nectare tingens, Dixit: erit nostri pars quoque parva chori.

8. Analecta v ôsmej časti zbierky obsahujú 6-distichovú oslavnú básen na zakladateľa vácovskej baziliky arcibiskupa Krištofa Migazzio, ktorá bola vysvätená roku 1778. Druhá básen je venovaná trom vyslúžilým kňazom, ktorí roku 1792 slúžili vo vtedajšej arcibiskupskej bazilike v Trnave v jednu a tú istú hodinu jubilejnú omšu pri príležitosti 50. výročia kňazskej služby. Básen obsahuje 21 elegických distích.

Záver poslednej kapitoly tvorí dvojica básnických listov, ktoré si roku 1762 vymenili medzi sebou Ján Bardossy a Šimon Fába. J. Bardossy bol riaditeľom levočského gymná-

zia a asesorom spišskej súdnej tabule. Zaoberal sa históriou. Chcel povzbudiť Fábu k tomu, aby svoje básne dal uverejniť knižne. V liste ho nazýva výrečným ctiteľom Minervy, ktorému už dávno Apolón slúbil vavrín a ktorého Múza naučila písať latinské básne. Nepáči sa mu, že nadaný básnik nechce písať pre verejnosť, a tým pozdvihnúť kultúrnu úroveň utláčaného uhorského národa. Človeku nemá byť ľahostajná posmrtná sláva. Radí Fábovi, aby sa odtrhol od povinností a venoval sa písaniu veršov.

Fába odpovedal listom, obsahujúcim 20 elegických distichov v latinčine. List sa vyznačuje bohatosťou myšlienok, objektívnosťou, realistickým podaním, rozprávačským spádom. Išlo v ňom o samotného básnika, ktorý si tu mohol dovoliť viac úprimnosti. Bránil sa proti výčitkám a musel uviesť dôkazy, ktoré by zavážili. Je zaujímavé, že nepoužil žiadne obrazy z antickej mytológie, ba ani z biblie.

Fába sa bráni tvrdením, že Bardossy bol ovplyvnený priateľstvom, keď chválil jeho básne a odporúčal ich na uverejnenie. Básnik sa nedá presvedčiť, aby ich vydal. Bojí sa závidisti a kritiky zo strany verejnosti. Radšej sa uspokojí súkromnou priateľskou pochvalou. Jeho postavenie a práca duchovného mu bráni, aby vydal svoje dielo napospas kritike. Má veľa práce ako vedúci arcibiskupskej kancelárie. Na dvore prímasa nenachádza pre svoju umeleckú činnosť pokoj (čo snáď spôsobila aj sliezska vojna). V tých časoch, tvrdí básnik, sa sláva získavala iným spôsobom než básnickou činnosťou. Básnik sa neozve skôr, kým sa nezmení život a básňam sa nenavrátia stará sláva:

Praeterea pensa, quae tempora vivimus; est nunc
Opprobrium nobis, quod fuit ante decus.

Quid modo iam superest, nisi nomen inane Poetis?

Quin ipsum prope iam nomen inane perit.

Svojím dielom zanechal básnik len skromný ohlas u neskorších autorov. Zborník literárnych prác TOVARYŠSTVO pri-niesol takmer po 100 rokoch od Fábovej smrti v článku o

priaznivcoch a mecenášoch Tovarišstva stručný životopis básnika i s jeho podobizňou. Spomína ho i ostatná literatúra o bernolákovcoch.

Pramene a literatúra

- Fába, Š.: *Carmina. E posthumis MSS pietate nepotum...* edita. Posonii Typ. G. A. Belnay 1804.
- Fába, Š.: *Carmina, edita per M. Tertina, Cassoviae, Franc. Landerer 1799.*
- Fába, Š.: *Carmen Augustae Theresiae... a Pannonico Poeta Dicitum. Posonii, J. M. Landerer 1764.*
- Balajka, B.: *Přehledné dějiny literatury. Praha 1970.*
- Horányi, A.: *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum. Viennae, Loewius 1775.*
- ill.: *Mácení a priaznivci "Uč. sl. tovaryšstva". In: Tova-ryšstvo II, Ružomberok 1895, s. 34-36.*
- Kotvan, I.: *Bibliografia bernolákovcov, Martin, Matica slo-venská 1957.*
- Kotvan, I.: *Šimon Fába. In: Nová práca III, Trnava 1947, s. 487.*
- Memoria basilicae Strigoniensis. Pestini 1775.*
- Měřička, V.: *Orden und Ehrenzeichen der Österreichisch-unga-rischen Monarchie. Wien-München 1974.*
- Meszlényi, A.: *A Magyar hercegrínások arcképsorozata (1707-1945). Budapest 1970.*
- Minárik, J.: *Tri literárnoestetické rozborý zo staršej slo-venskej literaturý. Bratislava 1973.*
- Miškovič, A.-Pišút, M.: *Dejiny slovenskej literaturý. Bra-tislava 1941.*
- Nagy, I.: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékren-di táblákkal. Pest 1858.*
- Némethy, L.: *Series parochiarum et parochorum archidioece-sis Strigoniensis... Strigonii, Buzárovits 1894.*
- Rimely, C.: *Historia Collegii Pazmaniani. Viennae, Typ. Congreg. mechitharisticae 1865.*
- Trnavský, C.: *Ex Tyrnavia lux... In: Katolícke noviny, 65, 1950, č. 37, Bratislava, s. 5.*

Argumentum

De Simone Faba, poeta Latino Saeculi XVIII exeuntis

In hoc articulo poemata a Simone Faba, canonico Capituli Strigoniensis in Universitate Tyrnaviensi docente et membro Societatis doctae Slovacae (Slovenské učené tovarišstvo) ab Antonio Bernolák institutae optime merito tractantur. Disticha elegiaca Latine condita imprimis Mariam Theresiam Augustam, Franciscum Barkoczy, archiepiscopum primatem Hungariae, et Iosephum cardinalem a Batthyan, qui eidem successit, Ignatiumque Koller, episcopum Vesprimiensem, laudibus efferebant, praeterea biographica quaedam leguntur praecipue iucunda, quia vitam auctoris nonnihil illustrent. In Analectis tandem maximi momenti sunt binae litterae poeticae, scilicet Simonis Fabae et Ioannis Bardossy, gymnasiarchae Leutschoviensis. In carminibus ars poetica humanioribus litteris addicta cum genere dicendi, quod barocum nuncupari solemus, coniungitur ac mythologica cum biblicis miscuntur.

A S T R A I I N N Á R E K K NOVÉMU ROKU 1611

od A d a m a P r o s e r c h o m a

Preložil Miloslav Okál (Bratislava)

- Teraz sa šíria len zúrivé vojny a krvavé vraždy,
prekliata po zlate túžba a ruiny tisícky štátov,
pažravosť brucha a nadutá pýcha a nesvornosť myslí.
Vyprahla Jovova zem, je jalové právo i zbožnosť,
5 naopak, bujné a žirne sú dračie flegrejské nivy;
brečtan nemá už česť a zhrdnuté ležia aj vedy.
Vrávorá dokonca zem i sústava hviezdneho neba.
Pozri sa na zem, jak otrasená praskotom strašným
stene a starne, keď vyschla jej všetka bývalá štava.
- 10 Pole sa teraz nežltne tak jak kedysi klasmi,
ani hrozno sa nepení v sudoch až po samý okraj.
Pozri sa na rudé hviezdy a na nebo, ako sa kýve!
Zlatý Titan teraz už neosvetľuje zeme
takým žiarivým svetlom jak na samom začiatku sveta,
15 ani sa kedysi nezapálilo v nebeských sídlach
tolľkoto komét a ani tak často nedunel strašným
hrmením éter a na nebi nebolo hrozivých bleskov.
Astraa odišla do vyhnanstva a s ňou aj jej sestry,
lahodná Pravda, velebná Grácia, Skromnosť a Nádej.
- 20 Jej to venujem trúchlivú báseň a plačlivý nárek.
Múzy, opory Athény Pallas a bohyne Themis,
strážkyne práva, nuž prijmite vlúdne a s láskavou tvárou
básničku moju a medzi svojich ma zaraďte klientov!
Dokiaľ praotec Adam, keď Boh ho zo zeme stvoril,
25 obýval rajské vršky a pôvabné zelené pláne,
rieky prúdili bielučkým mliekom a nektárom sladkým,
rástla tam ambrozia a z trnia viselo hrozno,
z kôry dubových stromov aj med tam po kvapkách stekal.
Pôda bohyne Ceres, i hoci ju neoral nikto,

- 30 sama rodila klasy a z borovic stavané lode
nepluli morom a nebolo tráckeho snehu a sriena,
nebolo daždivých Hyád a Orión nenasobil búrky,
Africus ešte nezdvihal k nebu obrovské vlny,
bolo len príjemné počasie jarné a západné vánky
- 35 prúdili mierne a surový ľadovec nezbiýal pôdu.
Ružovú hlavu si Foibos nehalil temravou hrdzou,
nekryla Foibova sestra, keď viezla sa nad klenbou neba.
Nebolo guľatých prilbic a štítov a neznali trúby,
nebolo nijakej ľsti, zem nebola nabratá krvou.
- 40 Bolo príjemne žiť. A Svornosť na bielych krídlach
lietala ponad rovinu rajskú a takisto sivá
Vernosť so zborom rozkošných Charít a s Pietou a Studom.
Keď sa však praotec Adam dal oklamať úskočným trikom
Ľstivého hada a opustil rajské blažené polia,
- 45 nastúpil horší vek a ihneď sa zjavilo klanstvo,
zjavil sa podvod a čoskoro nato vek najhorší prišiel.
Ako však vyzerá teraz a akou je lernajskou skazou,
pozri sa, svätý Otče, čo láskavým zrakom sa dívaš
na šíre zeme a ľudskou hruďou sa oklamať nedáš.
- 50 Vidíš azda, že šíri sa záujem o pravú zbožnosť
alebo právo? Že zdvíha sa kráľovstvo Cnosti a Lásky?
Zriedkavá je už aj snaha. Aj o mier. Gargara nemá
tolko klasov a Methymna tolko hroznových strapcov,
na brehu nenájdeš tolko lastúr a v záhrade ruží,
- 55 v hore niet tolko zveri a na strome Pallady bobúľ,
v srdci majú len zločinnú chantivosť, hnevy a podvod,
poháre vína a šialenú rozkoš bohyně z Paľu.
Mám vravieť ďalej či mlčať? Veď koľkému z toľkého radu
- 60 kňazov viac na srdci leží sa starať o božiu loďku,
o božiu loďku, čo sem tam ju búrky a víchrice hádzú,
ako o plné stodoly zbožia, dar Demetry matky,
alebo o štavu z masických hroziem a talenty Kroisa?
Nie je to veľká hanba, ak ostatné kohorty túžia
- 65 nadmerné poklady získať? Či môže byť služobník boží

- bez tejto morovej škvrny, ak v duchu vo dne i v noci
prenýšla o tom, jak atalským kovom si naplniť truhlu?
Lakomosť veľkým je zlom. Veď prečo vysliela Dido
pre osud Sycheov žalostný nárek až ku zlatým hviezdám?
- 70 Pretože Pygmalion ho z lásky k peniazom zabil.
Prečože telo Achais kráľa pribili na kríž?
Prečože padol aj Glaukos, tá sláva spartského kmeňa?
Pretože masa žltého kovu ich obidvoch zmošla.
Načo mám spomínať Midasa kráľa a Polymnestora?
- 75 Nešťastný Priamos kráľ mu kedysi s hronadou zlata
tajne odovzdal Polydora, vlastného syna,
keď už dôveru nemal k stenčeným dardanským zbraniam,
vidiac, že trójske mesto je zovreté argolským vojskom.
Ten však, keď trójska ríša a šťastie sa začalo knísať,
80 pridal sa na stranu Agameinnóna a víťazných zbraní;
porušil právo a vernosť a mečom prerezal hrdlo
mladého trójskeho chlapca a nechal tak bezkrvné telo.
Beda, ach, koľko je pod bielou oblohou jasného neba
pyšných a nadutých ľudí, čo chcú sa súcitu učiť?!
- 85 Alebo učiť sa bedlivo skúmať aj nebeskú klenbu,
nebeskú klenbu, kde svätí s radosťou spievajú piesne?
Prečože nechcú kráčať v šlapajách Alfonza kráľa,
kráľa bohatej zeme? Či nezdvíhal do neba hlavu?
Nejdú v šlapajách Kassandra kráľa a Nerona Gaja,
90 ktorý keď falangy nepriateľov premohol v boji,
hoci sa radoval z boja, no nechcel osláviť triumf.
V šlapajách Frontinových? Ten nechcel si postaviť pomník.
Nejdú v šlapajách Pora a Agathoklea kráľa.
Načo mám spomínať Dávida kráľa, čo nad neho nikto
95 zbožnejší nebol? A žiakov? Ich život ich zrovnáva s nebom.
načo božieho Syna, čo trestá a odmieta pýchu?
Prečo sa Dáthan a Abiron prepadli do vnútra zeme?
Prečo Hospodin Choráša bleskom do temnôt zrazil
k bledým pekelným tienom a do tmavej hlbokkej noci?

- 100 Pretože nechceli slúchnuť, čo božský prorok im kázal,
 nechceli do svojich bezbožných úst si zubadlá vložiť.
 Bezbožný egyptský kráľ sa potopil vo vlnách mora,
 pretože pohŕdal ľuďom a príkazmi Jehovovými.
 Čože zrazilo z bieleho vrcholu jasného neba
- 105 Lucifera? Len pýcha. Čo zrazilo z nebeských výšin
 Saula kráľa? Zas pýcha. Čo zrazilo Goliáša s jeho
 obrovským telom? Zas pýcha. Čo Nikanora? Zas pýcha.
 Aká to hrôza! Ach, nadmieru škodlivá nadutosť sveta,
 kam to naslepo privádzaš ľudí? Ach, otrava sladká,
 smrteľná pozemská česť! A koľko náš pred svojím zrakom
 zbraní a mečov a koľko smrteľných nebezpečenstiev!
 Beda, veď koľkíže z ľudí sú ochotní pomocou prispieť
 biednym a ochotní priviesť cudzincov pod strechu svojho
 domu a dovoliť im si zložiť na lôžku údy?
- 115 Koľkíže z nich, keď človeku od veľkej bolesti chradnú
 údy, keď smrteľný chlad mu telo zbavuje farby,
 potešia chorú myseľ a vyrazia diablovej z ruky
 žeravú zbraň a jeho zaplašia do ľahkých vánkov?
 Rúca sa zrazená zbožnosť a oltáre sväté sa boria.
- 120 Prečo však nie? Veď koľko je tých, čo dôstojne dbajú
 o sväté chrámy bohov a svojou dobrotou slúžia
 príkladom ľuďu a stŕhajú svetla sa štíticiam švábom
 hniezda, čo na zemi kladú, keď vyšli z pekelných jaskýň?
 Koľkíže pretrhnú priestranné siete, čo natiahne všade
- 125 pekelný pavúk a koľkíže zaženú roje sršňov,
 aby nepochli smrteľné žihadlá Kristovým údom?
 Koľkíže nevykonajú obeť na počesť Bakcha?
 Koľkí sa nerútia do nemravností? Ó nebeský Otec,
 ktorý si stvoril more a priestranstvá širokej zeme,
- 130 žiarivú mesačnú guľu a slnko, tú titanskú hviezdu,
 ako aj prekrásne nebo aj s armádou anjelov svojich,
 povstaň a zošli na svojich kňazov svätého Ducha,
 aby nám pod jeho vedením vyrástla bohatá žatva
 čností, a nedovoľ neresti zapustiť korene zhubné,

- 135 nech sa uprostred zboru zas zdvihne omdletá cirkev,
tak ako pri čistej vode sa zdvíha do výšky stromček.
Alektó silu nech stratí, nech stuchnú semená Díta!
Nechávam pomimo boiótske záhrady Foiba. Ej, ako
červík moruše syčí tam svojou papuľou žravou,
140 ako sa drzý Suffenus vysmieva z tých, čo ich z vlasti
vyhnali preč a Štúry si želajú najhoršie veci!
Prečo však nie? Veď študentská chasa sa vnorila celkom
do bahna Bakcha a bohyne z Pafu a s voľnými mravmi
šalie sťa Kentaurovia a Lapiti. Zábrana žiadna,
145 čnosť či mier, či zbožnosť a láska ich zadržať nevie.
Či teda takýto dlhizný zástup Kristových kňazov
tako kokošov živí? Či záhubné výpary chrlí
Z úst a Foibova družina takto papuľou syčí?
z akých znamienok teda je poznať magnátske dvory?
150 Ani za včasnej jari, keď na horách topia sa sivé
snehý a jarným vánkom sa kyprá uvoľní pôda,
toľko červených kvetov sa nederie na vzduch a svetlo,
v jeseni niet toľko hrozna, čo Sinónov chovajú dvory.
Vďaka ich klamu a Tsti duch kráľov sa kníše hneď na tú,
155 hneď zas na inú stranu a predákom teraz sú milšie
hry a sisyfské triky a podvody Odysseove,
chytráctva Pyrhandra a hlúpeho Koroiba z Tróje.
Prečože takto? Či nie je už jazyk skazený jedom
pochlebníkov, hoc pred nimi nudrci v učených knihách
160 kážu sťa pred morom utiecť a pred údmí Chiméry strašnej,
ktoré chovajú vo svojom vnútri skaliská hrozné,
strašný Kaukaz a krajina tigrice v Hyrkánskej zemi?
Prečo sa Atila, ten udatný Atlas, tak veľmi
vyhýbal panónskym Osám, keď hrdina nezdolateľný
165 pustošil ausónske kraje a dobýjal padovské mestské
mohutné hradby a do ohňa hádzal pochybné básne
básnika kalabrijského / a tak to naozaj bolo /,
že ich spálil a knihy tie zhoreli v praskote ohňa.
Načo mám spomínať Foibovu veštbu, že kráľovstvá znovu

- 170 vstanú a vavrín v Kláre sa rozkvitne vtedy, keď príde
o svoju silu Lerna, tá stvora najohavnejšia.
Či sa nevnoril do vody na rozkaz mládenca z Pely
na rieke Hydaspes plavec, keď veslom rozrážal vlny?
Sväté kraje a mestá a kráľovstvá presväto sväté,
175 z ktorých vyhnali už tú ošklivú náказu sveta!
Svätí králi, čo ešte nenasiakli vám srdcia
otravou pochlebníkov, jak žiada si mužnosť a ako
spĺňa to zbožnosť a zákony Themidy, darkyne práva.
Azda sa divíš, že toľko Sinónov na dvore majú,
180 toľko klanárov rôznych? Je ešte viac ctiteľov Bakcha,
tých, čo poháre Lúbia, či Svetlonos s ružovou tvárou
vychádza von a tvárou zakrýva žiarivé hviezdy,
alebo Večernica sa jagá v étere neba.
Na dvore jedia sa sladučké jedlá a stále sa pije
185 Bakchova šťava a pohárom plným sa zvlažujú ústa.
Len čo sa toto stane, hneď zvädzajú zúrivé boje,
šialené boje a zhrda sa žiarou hviezdneho neba.
Padajú tak, jak kedysi Elpénor nešťastne padol,
kladú si na hlavu prilbu, ba dokonca snažia sa zvädzať
190 ženy a sprostoto sa smejú a hromy púšťajú z huby.
Zhrdajú chudobným írom, no Kroisa radostne zdravia.
Choď už, Homér, už choď a pozdrav nádherné dvory
predákov mocných, ak hrba striebra ťa nebude ťažiť.
Sotva však vyjdeš, už za menej budeš než šašina morská.
195 Načo však jednotlivosti? Nuž dvor je azylom každej
bezbožnosti a plodnou rodičkou zločinov všetkých.
Nijakú vernosť a zbožnosť nenájdeš v táboroch Marta.
Svedkom je Panónska zem, čo za toľkej reťaze rokov
neskrotný Mars ju rôznymi búrkami neprestaj striasa.
200 Svedkom sú rakúske zeme a moézske vzdelané kraje,
lebo veď divý vojak, keď prišiel z ausónskej zeme
a keď prepadol košecké chrámy, kde ctíli si vládcu
hromu, ach, hrôza, mal trúfalosť napadnúť ozdobné stavby
našich predkov a poškrvniť ich krvavou rukou.
205 Nešetřil úbohý popol, lež otvoril hroby a potom

- rozhádzal po našich slnečných poliach ich práchnivé kosti. Násilie spáchal však nielen na svätých chrámoch a mŕtvych mužoch, lež s vojskom zaujal početné priestranstvá šírych Uhier a Ostrihom dobyl nie bojom, lež hromadou zlata.
- 210 Nehynú od ich mečov aj tí, čo kázaním svojím otvárajú hviezdnaté nebo? Či neplačú bôľne nad smutným osudom manželov ženy? Či slzami tváre nezmáčajú si matky a či sa nebijú do prs, či si nešklbú vlasy, keď vidia mŕtvolu synov?
- 215 Zatiaľ čo vojsko Bočkaja v návale surovej vášne metá blesky a tasí železo do svojich bratov, koľko len v Banskej Bystrici chlapcov a slobodných dievčat pod mečom padá a koľké domy sa rúcajú v ohni! Popolom ľahla Turzova Bytča a vidieckych ľudí
- 220 zbavujú života v poli a priekopy penia sa krvou. Bôľne narieka kňaz a plače aj Apolón Foibos, žialia kastalské devy a žiali aj Tritonka Pallas. Občania Moravy dosvedčiť môžu, aké je divé surové potomstvo hrozného Marta a Fúrie strašnej.
- 225 Len čo sa totiž dotkli ich územia kohorty húnske, ako aj Jazygovia s ich lukmi a ostrými šípni, ajhľa, sta draví lúpežníci, keď zúrivý hlad ich naslepo ženie, hneď pohlušia všade, kamkoľvek prídu, hromady ľudí a nešetria ani len Jehovove
- 230 sväté chrámy a práve tak príbytky Apolónove. Zatiaľ čo táto banda Fúrie vystrája takto, zdupaná leží Moravská zem a všade je vidieť strašný smútok a hrôzu a všetky podoby smrti. Dosvedčiť môžu aj Česi, veď kopytá konské v ich poliach
- 235 zgniačili žatvu, čo toľko námahy stála ich voly; mnohým občanom vojak kopijou prerazil prsia, spálil rodinné krby a ničím nedal sa dojať. Dosvedčiť môže i zem, čo pod samým severným pólom leží a do nej neprestaj duje z pohoria Rífu
- 240 vietor a ľudia si telo halia hovädzou kožou.

- Svedčí i Galia, svedčí i krajina Saturna kráľa,
východ i kraje, čo brehy im ohrieva západné slnko.
Všetci svedčia, že Gradívov vojak je surovým zverom.
A či si počul, aké sú dôsledky? Poviem ti koľko
245 osohu mestám sú schopní prinášať členovia rady.
Občania naši už nemajú silu, čo Achilles mával,
hradby nechráni početné vojsko, lež chráni ich iba
Laelius múdrosťou svojou a Cato starostlivosťou.
Neveríš vari? Nuž prečože Rím tak vyzdvihol hlavu
250 uprostred iných miest jak cyprusy uprostred kalín?
Lebo ho zrelý Tullius viedol a spolu s ním mnoho
občanov zbožných a vážnych a čnosťou vynikajúcich.
Takto tiež kedysi bojoval šťastne a víťazil Veľký
Alexander, keď poslúchol veštbu trojnožky delfskej.
255 Preto tiež starý ctihodný vek ich otcami vlasti
volá a básnik ich zdraví sťa bohov a podobných bohom.
Koľko nerestí však k nám pritiahli členovia rady?
Chcel som ich v krátkosti uviesť, no proti chytráckej mojej
mysli sa postavil Cato so svojou myšlienkou božskou,
260 že je úsilím ťažším než Etna vznešeným mestám
aj sa páčiť, aj osožným byť a krem toho vravieť
pravdu a netrúsiť do vzduchu prázdne a márnivé reči,
vyháňať lsti a o tajných veciach nešíriť reči,
krotiť nadutých ľudí a núdzných, naopak, šetriť.
265 Pod tlakom vážnosti tohto muža a úmornej práce
nebežia ta, kam káže im Themis, lež kam ich ich vášeň
ženie a slepým dušičkám svojim, ach, povolia uzdy.
Koľko je tých, čo netúžia po týchto pochvalných poctách,
ale po ťažkom bremene Etny a po vzácnej službe
270 Atlanta obra? Nuž všetci sa snažia presláviť hlasom
ľudu a hlavou sa dotknúť samého hviezdneho neba,
páčiť sa všetkým popredným mužom i mestskému ľudu.
Aká však je to nestála priazeň sťa zvädnutý kvietok,
môže dosvedčiť ne jeden príklad pradávnych mužov.
275 Ktože si u ľudu získal viac priazne než Scipio, tolkom

zdobený čnosťou? A Solon a Cato? Či nemá tiež teba
spomenúť, Camillus veľký, a teba tiež, Lykurgos slávny?
Teba, Metellus vážny? Či nezahŕňal vás chválou
ľud a nestaval vaše mená nad hviezdne nebo?

- 280 Ale ten pochvalný kvet mal život krátkeho času,
lebo veď na svete nič tak rýchlo sa vytratiť nevie
ako zriedkavá vďačnosť a priazeň nestálych ľudí.
Keby som na samom konci svojej maličkovej práce
neskladal plachty a ločku neprirážal už k zemi,
285 snáď by som ospieval mužov i duchom i jazykom slávnych,
advokátov a umelcov rôznych a pisárov pyšných,
spomenul by som aj vás, čo brázdite železom krivým
rozsiahle polia a veľkej Cerere vzdávate obeť,
aj vás, sluhovia boží, čo máte na sebe rúcho
290 ľstivého Sinóna z Argu a kľanete ľudnaté mestá.
Tak teda, potomstvo božie, keď jedine Fúria hrozná
zbraňami rinčí a zem sa zlepšuje od ľudskej krvi,
viazne zlatistý mier a množia sa spory a sváry,
každého tretieho roku sa slávia orgie Bakcha,
295 mohutnie kráľovstvo Venušino, no Jovovo padá,
zem sa trasie a na nebi vidieť zatmenie luny,
zatmenie slnka a mihavé blesky a kométy strašné,
načo hovoriť ďalej? Sťa undlená od ťažkej práce
rúti sa zem i nebo a potom zas rúti sa nazad.
300 Spusť sa už konečne z nebeských sídel hviezdneho neba,
aby si popolom sivým spálilo kúkoľ i lopúch,
ako aj bodliak a zasialo úrodné pšeničné zrnká
do hviezdnych sídel, kde chrapot odpornej vojenskej trúby
nečuť, kde neďujú víchre a nevzdúvajú sa moria,
305 nezúri ľadová zima so svojím šedivým vlasom,
niet tam obdobia dažďov a obdobia sivého srieňa.
Nieto tam ani bolesti, sporov, hádok a plaču,
ale len počuť piesne, čo s radosťou spievajú stále
anjelské zbory a otcovia svätí a proroci svätí,
310 panenský zbor a trvalo šťastná a veselá mládež.
Koniec

P o z n á m k y

- O živote a diele Adama Proserchoma pripravil autor rozsiahlu štúdiu pre Maticu slovenskú
- 4 Jovova zem, v origináli terra Jovae. Ťažko rozhodnúť, či ide o skráteneý tvar za Jehovae, alebo za gen. Jovis.
- 24 O praotcovi Adamovi pozri Genesis I 27 n.
- 43 O Adamovom hrachu a vyhnaní z raja pozri Genesis, III 1-24.
- 72 Nepoznáme spartského Glauka.
- 74 Midas, frýgický kráľ. O potrestaní jeho túžby po zlate píše Ovidius v Metamorfozách, XI 85-193. - O tráckom kráľovi Polymnestorovi a jeho zabití Priamovho syna Polydora pozri Aeneidu, III 49-56.
- 87 Alfonz (X), kastilský kráľ, zaujímal sa astronómiu.
- 89 Kassandros, makedónsky kráľ po smrti Alexandra Veľkého. Prekvapuje, že ho autor básne kladne hodnotí, hoci dal zavraždiť Alexandrovu matku Olympiadu, jeho manželku Roxanu a Barsinu a jeho synov Alexandra a Heraklia. - Caius Nero, C. Claudius Nero, víťaz nad Hasdrubalom v bitke pri Metaure (r. 207).
- 92 Frontinus, Sextus Iulius Frontinus, rímsky vojvodca v Británii (76-78). Za cisára Domitiana sa venoval literatúre, za Nervu bol curator aquarum. Napísal spisy De agrorum qualitate, De controversiis, Strategematikon libri IV, no predovšetkým Liber de aquaeductibus Romae.
- 95 A žiakov, apoštolov.
- 97 O Dathanovi, Abironovi a Chorášovi pozri Numeri, 16, 1 n.
- 100 Božský prorok, Mojžiš.
- 105 O Saulovi pozri I. knihu Samuelovu. - O Goliášovi, taktiež, kap. 17.
- 157 Pyrhandros, aténsky udavač. - Z prekladu som vypustil meno neznámeho Apinu. - Koroibos, mladík, ktorý prišiel na pomoc Tróji v nádeji, že sa ožení s Kassandrou. Pozri o ňom Aeneidu, II 341 n.
- 167 Kalabrijský básnik, Vergilius zomrel v meste Brundisiu.
- 172 Mládenec z Pely, Alexander Veľký.
- 188 Elpénor, Odysseov druh (Odysseia, XI 51 n.).
- 191 Íros, ithacký žobrák, známy z Odysseie.
- 215 Vojsko Bočkaja. Štefan Bočkaj (1557-1606), vodca 1. protihabsburského povstania v Uhorsku (1604-1606).

- 217 Banská Bystrica bola vypálená v apríli 1605.
- 239 Pohorie Rífu, pohorie na severe Afriky.
- 278 Metellus, snáď Q. Caecilius Metellus, tribún ľudu z r. 49 pr. n. ľ. Snažil sa zabrániť Caesarovi zmocniť sa štátneho pokladu v Ríme, no je možné, že ide o Q. Caecilia Metella Numidica, konzula z r. 109 pr. n. ľ.

IOANNES ŠPRINCL

Non. Nov. a. 1989 diem supremum obiisse nuntiatur

Dne 5. listopadu 1989 zemřel v Brně ve věku dvaasedmdesáti let překladatel a nevolatinista PhDr. Jan Šprincl. Narodil se 26. září 1917 v Pudlově u Bohumína, reálné gymnázium navštěvoval ve Frýdku a v Brně, kde také roku 1936 maturoval. Vysokéškolská studia klasické filologie, započatá na Masarykově univerzitě v Brně v letech 1936-1939, ukončil tamtéž roku 1946. Doktorátu filozofie dosáhl roku 1951 po předložení disertace "Básnické obrazy u Platóna", kterou příznivě posoudili profesori František Novotný a Ferdinand Stiebitz.

Šprinclovo uplatnění v praxi poznamenala nejdříve druhá světová válka, kdy po násilném zavření českých vysekých škol zprvu vypomáhal ve školské službě, pak vyučoval jako soukromý učitel řeči a posléze pracoval jako dělník. Do školské služby se vrátil hned po osvobození naší vlasti, ale nepřiznal komunistického režimu ke střeďeškolské výuce klasickým jazykům záhy způsobilá, že roku 1952 přešel ke knihovnickému povolání, pro něž po absolvování dvouletého vysokéškolského kursu na filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze získal roku 1958 nejvyšší kvalifikaci.

Po dobu patnácti let pracoval Šprincl jako odborný knihovník v dnešní brněnské Státní vědecké knihovně a po složení speciálních zkoušek současně externě působil v Čedoku jako tlumočník pro jazyk anglický, francouzský, německý a ruský; mimoto vypomáhal jako soudní tlumočník z nevěřečtiny. Roku 1967 se stal rešeršním pracovníkem ústřední knihovny lékařské fakulty brněnské, tehdy Purkyňovy univerzity a teprve o šest let později se v zaměstnání mohl opět vrátit ke klasické filologii, již se pak na filozofické fakultě téže univerzity v letech 1973-1981 plně věnoval jako odborný pracovník-specialista katedry starověké kultury.

Šprinclův životopis se tedy vyznačuje rysy příznačnými pro mnohé latináře poválečných let, schopné svou širokou erudicí nalézt kvalifikované uplatnění i v jiné než své původní profesi. Ale Šprincl se nikdy nestal pouhým praktikem. Jeho filozoficky hloubavý duch jej sice vytrvale lákal k metafyzickým úvahám o transcendentnu, ale horoucí láska ke klasickým autorům a sklon k básnivosti jej nutně vedly k překladům antické poezie, z níž jej nejvíce zaujaly Plautovy komedie (jeho překlad *Aulularie* vyšel roku 1955 a 1978) a Pindarevy Olympijské zpěvy (Odeon Praha 1968). Přitom se také zabýval teorií překladu a vztahem mezi antickou a českou kulturou. Dílčí studie, publikované doma i v zahraničí, dovršil sepsáním skript "Vývoj českého překladu z antické literatury" (SPN Praha 1979).

Při práci s textem se Šprincl vždy paralelně zabýval otázkami jazykovědnými. Studoval Plautovu mluvu, zkoumal Pindarův jazyk, ale soustředil se také na výzkum vzájemných vztahů mezi starou řečtinou, kathareusou a démetikou (dimetiki), zabýval se řeckou a latinskou stylistikou a mnohé svých vědomostí vložil do výběrového diferenčního slovníku latinsko-českého a česko-latinského. Většina výsledků jeho rozmanitých studií zůstala načtnuta v rukopisné pozůstatosti, zatím nevyužitě, a v rozsáhlém lexikografickém materiálu, který podle jeho rad shromáždil PhDr. Čeněk Prutký.

Důkladná znalost latiny umežňovala Šprinclovi lehcí latinsky psát i mluvit, což ho povýšilo na duši brněnské zájmové společnosti SAL (= *Sodalitas amicorum latininitatis*), v níž se jednak přednášelo, jednak latinsky konverzovalo. Za hranicemi pak Ioannes Šprincl nejvíce proslul svými latinskými překlady českých básníků. Takto nejen přispíval k uskutečňování mezinárodních snah oživit latinu jako nevodobý literární jazyk, ale zároveň také mezi světovými nevelatinisty, soustředěnými kolem časopisů *Vita latina* a *Vex latina*, propagoval tvorbu Erbenevu, Sládkovu, Bezručovu,

Vrchlického a Březinevu. Tehoto významného představitele symbolismu si posléze oblíbil natolik, že mu věnoval celý překladový soubor "Ottocari Březina Opera poetica, Básnické spisy O. Březiny" (Brno 1983).

Zesnulý PhDr. Šprincl byl polyglotem, rád mezi sebou srovnával různé jazyky, ale latinu miloval ze všech řečí nejvíce. Spatřoval v ní totiž, jak se na jaře 1988 vyjádřil v jednom dopise, "illum florem, qui sub sole sereno natus est et qui per tanta saecula et post tot discrimina rerum etiam nunc apud nos vivit".

Josef Češka

Dne 26. prosince 1989 zemřel nečekaně náš přední badatel v oboru latinské epigrafiky a prozopografie římského císařského období PhDr. Ladislav Vidman, CSc. Okruhu spolupracovníků a přátel bylo sice známo, že jeho zdravotní stav se s přibývajícím věkem komplikuje, avšak nikdo netušil, že neodvratný konec je již nablízku.

L. Vidman se narodil v Kladně dne 20. února 1924. Středoškolské vzdělání získal na pražském Akademickém gymnáziu, kde se začal formovat jeho vážný zájem o oba klasické jazyky. V roce 1945 se dal zapsat na filozofickou fakultu Karlovy univerzity, na níž u profesorů A. Salače, K. Svobody a B. Ryby studoval klasickou filologii. V letech 1946/1947 mu byl umožněn pobyt na Katolické univerzitě Svatého Srdce v Miláně, kde měl příležitost poznat současný stav klasických studií na světové úrovni a osvojit si plynou znalost italštiny, jíž vedle němčiny a francouzštiny účinně využíval při rozvíjení svých zahraničních kontaktů.

Vidmanův vědecký profil se začal rýsovat již za vysokoškolských studií, a to pod bezprostředním vlivem A. Salače, u něhož podal seminární práci *De fastis coloniae Ostiensis*, která se stala východiskem dalšího systematického Vidmanova zájmu o latinskou epigrafiku. Úspěšným závěrem vysokoškolského studia a svým způsobem i počátkem vědecké dráhy bylo pro L. Vidmana dosažení titulu doktora filozofie (PhDr.) v roce 1949. Jeho vstup do vědeckého světa však v poučkové době nebyl jednoduchý, natož pak přímočarý.

Příčinou toho se stala skutečnost, že L. Vidman byl věřící katolík, který se svým přesvědčením netajil a považoval je za svou zcela osobní záležitost. I to však stačilo, že se musel po celý život vyrovnávat s překážkami, jež mu byly různě stavěny do cesty.

V době základní vojenské služby mu nebyla např. dána příležitost stát se důstojníkem v záloze a po návratu do civilního života nemohl působit ve svém oboru jako gymnaziální profesor, ale musel se spokojit místem na hornickém učilišti, kde

se samozřejmě klasické filologii nevyučoval.

Po založení ČSAV a vzniku Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská se rozhodnutím akademika A. Salače, prvního ředitele ústavu, L. Vidman stal jedním z kmenových zaměstnanců pracoviště. Zde se mohl v relativně příznivém prostředí věnovat vědecké činnosti, jejíž výsledky na sebe nedaly dlouho čekat. V roce 1957 uveřejnil komentovanou edici ostijské nápisné kroniky a překonal jí starší vydání jednoho z nejznámějších italských epigrafiků A. Degrassiho. V rozšířené a upravené podobě vyšlo toto dílo znovu roku 1982.¹

Vedle toho se L. Vidman z podnětu A. Salače zabýval korespondencí Plinia Mladšího s císařem Traianem. Přispěl tím k hlubšímu objasnění řady míst Pliniova textu i celkové situace v římské říši na počátku 2. století n. l. Tato práce byla vydána roku 1960 a její rukopis byl předmětem úspěšné obhajoby, na jejímž základě byl L. Vidman prohlášen kandidátem filologických věd (CSc.).²

Na dílo svého učitele A. Salače navázal L. Vidman systematickým výzkumem kultu egyptských božstev Ísidy a Sarápida. Rozsáhlá dvousvazková studie, věnovaná tomuto tématu a publikovaná ve známém berlínském De Gruyterově nakladatelství, obsahuje komentovaný soubor nápisů, vztahujících se ke kultu sledovaných božstev, i komplex analytických studií, osvětlujících různé aspekty obsahu i forem Ísidina a Sarápida uctívání v římské době.³

Vzhledem ke špičkové badatelské kvalitě tohoto díla bylo přirozené, že je L. Vidman předložil jako základ obhajoby k získání titulu doktora věd (DrSe.). Stalo se tak však počátkem sedmdesátých let v době zvýšeného politického a ideologického tlaku na společenské vědy. V této souvislosti se znovu objevily oficiální námitky proti Vidmanovu náboženskému přesvědčení. Z těchto pozic byly proti L. Vidmanovi vedeny již dříve útoky některých stranických (mimokabinetních) i státních orgánů.

K prvnímu zásahu tohoto druhu došlo ve druhé polovině padesátých let, avšak zásluhou A. Salače k postižení L. Vidmana

ani dalších nedošlo. Vážnější dopad mělo rozhodnutí nomenklaturních orgánů, které znemožnily, aby se L. Vidman počátkem šedesátých let dočasně ujal vedení pracovní skupiny Corpus inscriptionum Latinarum v berlínské Akademii, když K. Schubring, tehdejší ředitel skupiny, byl v důsledku berlínské zdi nucen na své místo ve východním Berlíně rezignovat. K. Schubring sám navrhl L. Vidmana za svého nástupce jako nejkvalifikovanějšího uchazeče a tento návrh podpořil jak tehdejší prezident berlínské Akademie W. Hartke, tak i ředitel Ústavu věd o řecké a římské antice J. Irmischer.

Události, v něž vyústila Vidmanova snaha o dosažení doktorátu věd, měly následky nejzávažnější. Ačkoliv akademické instituce žádost o připuštění práce k obhajobě doporučily, nomenklaturní orgán ji odmítl jako ideologicky nevyhovující a posudek z místa bydliště, nezbytný v té době v řadě dalších doporučujících vyjádření, vyslovoval dokonce podiv nad existencí L. Vidmana na společenskovědním pracovišti ČSAV. V důsledku toho se chystaná obhajoba nejen nekonala, ale L. Vidman musel být zbaven funkce vedoucího antického oddělení (1974) a v zájmu svého dalšího setrvání na pracovišti být převeden do "bezperspektivní" kategorie vědecko-technických pracovníků (1978). Na této situaci nemohla nic změnit ani skutečnost, že mezitím byl L. Vidman zvolen ve svém bydlišti poslancem MNV a obětavě spolupracoval s tamní kulturní komisí.

Vědecká reputace L. Vidmana nezávisle na těchto skutečnostech v sedmdesátých a osmdesátých letech dále rostla. V té době dokončil a publikoval své celoživotní dílo - index kognomin k početnému a složitému souboru latinských nápisů z města Říma.⁴ Tato práce vyžadovala hlubokou erudici epigrafickou i detailní orientaci v problémech latinské onomastiky. Dílo vznikalo v rámci dlouhodobých styků mezi Kabinetem a Ústředním ústevem pro starověké dějiny a archeologii Akademie věd NDR v Berlíně a jeho pracovní skupinou Corpus inscriptionum Latinarum, vedenou H. Krummreyem, který spolupráci s Kabinetem vždy na potřebném místě podpořil a rozvíjel ji i za komplikované

vaných situací.

Po dokončení této práce pokračoval L. Vidman ve vědeckých kontaktech s berlínskou Akademií na úseku římské prozopografie, pro jejíž druhé vydání napsal řadu příspěvků do sešitu N, vydaného v roce 1987.⁵

Kromě prozopografie se v poslední době stala předmětem jeho vědeckého zájmu spolupráce na chystané úplné edici pražské papyrologické sbírky. Tento náročný úkol se uskutečňuje pod vedením italského papyrologa R. Pintaudiho a L. Vidman přispěl k jeho úspěšnému plnění dokonalou znalostí staré řečtiny i známou filologickou akribií. Výsledkem dosavadního úsilí se stala publikace prvního svazku zpracovávaného souboru.⁶ V době, kdy knihovny vědeckých ústavů dostávaly tuto svědomitě připravenou edici, působil L. Vidman v Kabinetu na vlastní žádost již jen na částečný úvazek jako pracující důchodce.

Široký záběr vědeckých Vidmanových zájmů se obrátil v jeho bohaté publikační činnosti, v účasti na mnoha konferencích, ve spolupráci s řadou mezinárodních badatelských institucí apod. Zvláště je třeba zdůraznit jeho členství v Německém archeologickém ústavu a práci v mezinárodním výboru pro přípravu světových epigrafických kongresů, jakož i v mezinárodní redakční radě časopisu *Philologus*, vydávaného Akademií věd NDR.

Na domácím poli se L. Vidman zapojil do vědecko-organizační práce zejména prostřednictvím Jednoty klasických filologů, v jejímž pražském výboru působil po řadu let jako vědecký tajemník. Jeho zásluhou se realizovala řada přednášek, v níž byla širší veřejnost informována o aktuálních otázkách a výsledcích věd o antickém starověku u nás i v zahraničí. Neocenitelnou práci vykonal L. Vidman pro naši badatelskou veřejnost jako předseda bibliografické komise JKF, která pod jeho vedením zajišťovala po řadu let vydávání bibliografie českých a slovenských prací o antice.

V mezích možností přispíval i k řešení problému výuky na našich všeobecně vzdělávacích školách tím, že při vhodných příležitostech ukazoval na aktuálnost a nezbytnost klasického vzdělání v současném světě. Nelze tu nepřipomenout jeho účast

v četných diskusích o transkripci vlastních jmen do moderní češtiny a jeho spolupráci s některými našimi nakladatelstvími, vydávajícími původní i přeložená díla s antickou tematikou.

L. Vidman byl znám jako vyhraněný badatelský typ a v tomto duchu kladl důraz na plnění vytčených výzkumných úkolů. Jeho zásadou bylo "Napřed věda a potom to ostatní", a ve shodě s tím přijímal, ale někdy i odmítal podněty, které neměly naléhavý a vědecky vyhraněný ráz. Neuzavíral se však práci na dílech, určených pro širší veřejnost, jak ukázal svým úvodem do antické epigrafiky i přehledným zpracováním dějin antických předkřesťanských náboženství.⁷ V těchto dílech se spojují dva požadavky, kladené právem na populárně vědeckou, či spíše naučnou literaturu, totiž vysoká badatelská úroveň a zřetel k možnostem speciálně neškoleného zájemce.

Poslední knihou, kterou L. Vidman vložil do rukou naší široké kulturně zainteresované veřejnosti, byl překlad korespondence Plinia Mladšího,⁸ vydaný jako 58. svazek Antické knihovny a odměněný čestným uznáním nakladatelství Svoboda u příležitosti dvacátého výročí jmenované ediční řady.

Bylo by nošením sov do Atén připomínat závěrem další kladné rysy bohatého odkazu, který L. Vidman zanechal naší i mezinárodní klasické filologické obci. Mnohem spíše se vynořují v mysli slova, jimiž A. Vidmanová končila poděkování pracovníkům Kabinetu za projevy soustrastí a účast na pohřbu svého manžela: "Vzpomínejte na Ládu v dobrém!" Myslím, že vzpomínat na Ládu jinak není ani možné.

Jan Burian

Poznámky

- 1/ Fasti Ostienses. Post A. Degrassi edendos atque illustrandos curavit Ladislaus Vidman. Rozpravy ČSAV 67, 1957, řada SV, sešit 6.
Fasti Ostienses. Edendos illustrandos restituendos curavit Ladislaus Vidman. Praha 1982.
- 2/ Étude sur la correspondance de Pline le Jeune avec Trajan. Rozpravy ČSAV 70, 1960, řada SV, sešit 14; anastatický e-

tisk Řím 1980.

- 3/ Srv. A. Salač, Isis, Sarapis a božstva sdružená dle svědectví řeckých a latinských nálezů, Praha 1912.
L. Vidman, Sylloge inscriptionum religionis Isiacaе et Sarapiacaе, collegit L. Vidman, Berolini 1969; Isis und Sarapis bei den Griechen und Römern. Epigraphische Studien zur Verbreitung und zu den Trägern des ägyptischen Kultes, Berlin 1970.
- 4/ Corpus Inscriptionum Latinarum VI, 6 (Indices) 2: Index cognominum. Edidit Ladislaus Vidman, Berolini - Novi Eboraci MCMLXXX.
- 5/ Prosopographia Imperii Romani saeculi I. II. III. Pars V, fasciculus 3. Iteratis curis edidit Leiva Patersen adiuvantibus J. Burian, K.-P. Johne, L. Vidman, K. Wachtel. Berolini MCMLXXXVII.
- 6/ Papyrologica Florentina a cura di Rosario Pintaudi vol. XVI: R. Pintaudi - R. Dostálová - L. Vidman, Papyri Graecae Wessely Pragenses I, Firenze 1988.
- 7/ Psáno do kamene, Praha 1975; Od Olympu k Panteonu. Antické náboženství a morálka. Praha 1986.
- 8/ Plinius Mladší, Dopisy, Praha 1988. Srv. i fundovanou předmluvu "Plinius Mladší a jeho korespondence", v níž na str. 7 až 24 L. Vidman sleduje Pliniovu osudu, charakterizuje jeho korespondenci a nastiňuje její literární působnost v pozdějších dobách.

O seminári latinčinárov z lekárskejších fakúlt v Košiciach

Lekárske fakulty ostali jediným typom škôl, kde vyučovanie latinčiny nebolo postihnuté žiadnym radikálnym opatrením existenčného charakteru okrem redukcie rozsahu z dvoch semestrov na jeden. Predmet tradične nazývaný "latin- ský jazyk" sa tu vyučuje posledných tridsať rokov kontinu- álne a stal sa stabilnou súčasťou učebných programov. Z tejto praxe rezultuje špeciálna problematika, ktorej sa do- posiaľ nevenovala primeraná pozornosť, i keď z hľadiska u- žitočnosti a významu zaiste neprináša otázky a úlohy okra- jové či zanedbateľné.

Zhodnotiť doterajšiu prácu v tejto oblasti, vzájomne sa informovať a najmä stanoviť naliehavé úlohy na nastáva- júce obdobie bolo programom seminára latinčinárov na lekár- skych fakultách, ktorý sa konal 2. júna 1989 z podnetu Ka- tedry jazykov Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, a to jej oddelenia na lekárskej fakulte. Zúčastnili sa na ňom učitelia z príslušných katedier a oddelení lekárskejších fa- kúlt v Košiciach, Bratislave, Martine, Prahe, Olomouci a Brne. Svojou prítomnosťou poctil toto stretnutie prof. dr. Ján Horecký, DrSc. z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Referáty sa tematicky orientovali dvoma smermi. Jedna časť sa týkala teoretických otázok lekárskej terminológie, dru- há si všímala metodické aspekty výučby latinčiny na lekár- skych fakultách.

V úvodnom referáte sa J. Horecký sústredil na antické pramene odbornej terminológie. Popri internacionalizačnej funkcii zdôraznil najmä zreteľnú systemázačnú funkciu gréc- kych a latinských prvkov. Na príkladoch ilustroval určité špeciálne slovo tvorné spôsoby, typy a prostriedky.

Poukázal na to, že grécko-latinské prvky v odbornej terminológii sú vo všeobecnosti produktom európskej kultú-

ry, kým iné kultúry, napr. čínska a japonská si vytvárajú terminológie vlastné.

Spôsoby využitia gréckych a latinských slov v slovenskej genetickej terminológii rozvinula vo svojom príspevku M. Bujalková (LF UK Martin). Zistila a charakterizovala v tejto súvislosti niekoľko typických znakov a javov. Časť termínov sa vyskytuje v nezmenenej, časť v adaptovanej podobe. Niektoré termíny vznikli na grécko-latinskej báze, avšak v neskoršom období. Zvláštnu problematiku predstavuje poslovenčovanie termínov, ich zložiek a prvkov vo fonetike, ortografii i gramatike. Pozoruhodné miesto zaujímajú termíny, ktoré majú svoj pôvod v latinčine a gréčtine, ale do slovenčiny sa dostali prostredníctvom angličtiny, francúzštiny a taliančiny. Napokon uviedla referentka termíny, v ktorých sa uplatňuje číselná povaha gréckych písmen. Tento príspevok rovnako ako nasledujúci sú dokladom premysleného prístupu k usmerňovaniu vedeckovýskumného záujmu latinčinárov na lekárske fakultách.

Otázkou motivovanosti anatomických termínov sa zaoberal referát A. Ivanovej (LF UK Bratislava). V tomto okruhu sa pokladá za typickú sémantickú motiváciu založenú na optickom obraze. Pri tvorení viacslovných výrazov sa využíva syntaktická motivácia. Na základe analýzy motivačných znakov vytvorených metaforizáciou vyčlenila referentka niekoľko typov termínov. Predložila rad zaujímavých a originálnych údajov a výsledkov, ktoré by si zaslúžili širšiu publicitu.

Ďalšie príspevky boli zamerané na všeobecné i špecifické problémy vyučovania odbornej lekárskej latinčiny. E. Chlumská (FVL UK Praha) podrobila kritickému zhodnoteniu jeho viac ako tridsaťročnú existenciu na vlastnom pracovisku. Predniesla poučný prehľad zmien v organizačnej začlenenosti tohto odboru od jeho vzniku až po súčasný stav. Učitelia latinčiny boli najprv pridelení do ústavu pre dejiny lekárstva, neskoršie pre nich zriadili samostatné oddelenie latinčiny, z ktorého sa časom stalo oddelenie latinsko-

gréckej lekárskej terminológii, to sa preorganizovalo na katedru jazykov, ktorá bola napokon rozšírená o ďalšie jazyky. Autorka sa vo svojom referáte podělila o cenné a bohaté skúsenosti, ktoré získala počas tridsaťročného pôsobenia na FVL UK v Prahe.

Nad súčasnými možnosťami vyučovania latinčiny na lekárske fakultách sa zamýšľala E. Marečková (LF UJEP Brno). Vyzdvihla najmä naliehavú potrebu vhodnej učebnej literatúry, ktorá by rešpektovala posledné realizačné opatrenia v stredoškolskej a vysokoškolskej výučbe. Naznačila tiež postupy, ktoré by sa dali eventuálne využiť na posilnenie prestíže latinčiny v systéme predmetov.

H. Podzimková (FVL UK Praha) posúdila súčasnú situáciu na pražskej fakulte. Konštatovala, že podmienky kladú priveľké nároky na vyučujúcich i na študentov a výhľady do najbližšej budúcnosti neposkytujú dôvod na optimizmus.

Seminár uzavrel hlavný organizátor doc. dr. F. Šimon, CSc. (LF UPJŠ Košice) referátom analyzujúcim stav používania latinčiny v patologicko-anatomických diagnózach na Slovensku. Potvrdil celkový predpokladaný pokles úrovne znalostí latinčiny, i keď medzi skúmanými pracoviskami zistil značné rozdiely. Príspevok je príkladom uváženeho výberu aktuálnej témy, ktorá by iste vzbudila pozornosť i medzi lekárske odborníkmi.

Stretnutie v plnej miere splnilo očakávanie účastníkov, prinieslo mnoho plodných podnetov a konkretizovalo najbližšie úlohy. Jeho závery iste významne prispievajú ku skvalitneniu činnosti latinčinárov na lekárske fakultách v oblasti teoretickej i praktickej. Ako jediná pripomienku možno uviesť neúčast zástupcov z radov lekárov, príp. i neúčast učiteľov z vysokých škôl veterinárnych. Napokon treba v mene všetkých účastníkov vysloviť slová vďačnosti organizátorovi za jeho záslužnú iniciatívu a súčasne vyjadriť nádej, že ďalší seminár sa bude konať podľa potreby, len čo na

niektorom z príslušných pracovísk vzniknú pre takúto akciu príhodné podmienky.

Elena Marečková

Antická knižnica v rozhlase

od jesene 1988 sa na rozhlasových vlnách slovenskí poslucháči pravidelne stretávajú so starovekou literatúrou a vzdelanosťou. Prezentovanie antiky rozhlasovým médium má už svoju históriu v českých krajinách i na Slovensku, čo iste zohralo úlohu aj v našom podujatí. Podnet teraz vzišiel od pracovníka literárno-dramatickej redakcie bratislavského rozhlasu Stanislava Gajdoša. Vo svojom zanietení približovať slovenskému publiku aj neprávom zaznávané duchovné hodnoty prišiel s touto myšlienkou počas prípravy rozhlasového dialógu nad práve dokončovaným prekladom historika Ammiana Marcellina, z ktorého odznelo aj niekoľko ukážok.

Tým bol zároveň daný model budúcich relácií: stretnutie s antickými autormi. Na rok 1988/89 sme teda vypracovali návrh na desať takýchto stretnutí, na ktorých sa stalo úlohou klasického filológa, aby stvárnil svoj text aj osobne vystúpil pred mikrofónom v štúdiu tak, aby publikum nahladil na zvolené ukážky, pričom cieľom bolo dať poslucháčovi podnet na úvahy, ukázať mu inšpiratívnu stránku antického kultúrneho dedičstva. Na tento pokus sa podujalo päť členov SJKF a pracovníkov FF UK v Bratislave (J. Bartosiewiczová, P. Kuklica, A. Mallá, D. Škoviara a P. Valachovič). Prvý cyklus približne 20-minútových stretnutí dostal priesťor v rámci Literárno-hudobného mesačníka a vysielal sa na stanici Devín v neskorších večerných hodinách. Išlo o malé medailóny jednotlivých osobností (Homér, tragici, dejepisci, Platón, Aristoteles), alebo námetové celky (lyrika, stoicizmus, antika a naše územie, oddychová spisba). Vzhľadom na pozitívny poslucháčsky ohlas prejavil Sloven-

ský rozhlas záujem o pokračovanie v spolupráci. Tak vznikla súčasná polhodinová relácia Antická knižnica s mesačnou periodicitou na našej najpočúvanejšej stanici Bratislava.

Rozhlasová antická knižnica vychádza z intencií uprednostňovania inšpiratívnej stránky antickej vzdelanosti pred informatívnosťou, poučaním o nej. Každá relácia chce byť nie prednáškou či inštruktážou, ale živým, pokiaľ možno bezprostredným stretnutím s preloženým textom príp. s textom, ktorý antika výrazne predznamenal. Nejde už hlavne o stretnutie s jednotlivými spisovateľmi, básnikmi, mysliteľmi staroveku, ale o stretnutie s myšlienkami, s pohľadmi na život a na svet. Relácie by síce mali naznačiť aj rozdielnosti, no prízvukovať čo najviac spojitosť medzi človekom antiky a človekom dneška a vyzdvihovať trvalé ľudské hodnoty. Z toho vyplýva istá preferencia tém orientovaných na morálne otázky a životné situácie, povedzme priateľstvo, staroba zdravie a liečenie, právo a spravodlivosť, sloboda, demokracia, výchova, erotika, hmotný blahobyt a chudoba - ak máme spomenúť iba tie, čo k dnešnému dňu odzneli.

Treba si priznať, že naša relácia má svoje limity: vysielacie časové, ktoré napr. nedovoľujú hlbší záber a úplnejší obraz, ale aj prekladové. Prijíma sa totiž zásada stavať na už jestvujúcich slovenských prekladoch. O medzerách v našej knižnici prekladov sa akiste netreba obširnejšie rozpisovať, hoci nemožno poprieť úctyhodný pokrok za podmienok, v akých museli doteraz slovenskí klasickí filológovia pracovať. Aj keď tento voľný cyklus môže viesť aj k prekladaniu ad hoc s eventuálnym následným dekompletovaním a publikovaním tlačou, v skutočnosti ide o výnimky. Pri tom relácie z pohľadu knižných vydavateľstiev a v rámci toho aj jednotlivých prekladateľov znamenajú nielen propagáciu už vydaných prekladov (hodno poznamenať, že skoro zväčša vypredaných), ale môžu mať aj nepriamu marketingovú funkciu.

Cyklus Antická knižnica na stanici Bratislava sa vlas-

ne ešte iba rozbieha. Azda aj vďaka publicite v tlači má nemalú poslucháčsku obec, o čom svedčia ohlasy na jednotlivé relácie. Z pohľadu autorského kolektívu bude rozhodujúci nielen kooperatívny prístup redaktorov rozhlasu (medzi nimi ostáva zatiaľ S. Gajdoš ako spiritus movens nášho podujatia), ale aj vytrvalosť a rozšírenie počtu prispievateľov - k pôvodným piatim pristúpil P. Blaho, D. Hlúchová, príspevky prisľúbili aj ďalší. Dúfame, že časom sa pridajú aj súci absolventi či študenti klasickej filológie. Nazdávame sa, že Antická knižnica je aj jedným z príspevkov klasických filológov k humanizácii spoločnosti a postupnému vytriezveniu z technokratického ošialu. Prináša závažné konštruktívne posolstvo aj do súčasného spoločenského pohybu a ukazuje poznávanie antickej kultúry ako úlohu, ktorá nemá byť výlučnou záležitosťou ezoterikov.

Daniel Š k o v i e r a

Římský pracovní tábor vydal svědectví

Za vlády císaře Augusta byla v rámci jeho rozsáhlé kolonizační politiky založena v severní Africe osada římských občanů se vznešeným názvem colonia Iulia Augusta Numidica Simitthus, jejíž jméno se odráží i v označení současné lokality Chemtou ve východním Tunisku. V antice bylo toto místo dobře známo již domorodým Numidčanům a jejich králům i Kartágiňanům a svou pověst si zachovalo i v římské době. Příčinou byla nejen jeho poloha v jedné z nejurodnějších částí starověké Afriky, ale i skutečnost, že se v jeho blízkosti těžil proslulý žlutý numidský mramor, oblíbený jako stavební materiál a ceněný i v samém Římě.

Bližší pohled do života lidí, kteří zde v římské době mramor těžili a zpracovávali, umožnil před několika léty objev, k němuž došlo při náhodném leteckém snímekování terénu. Ve vzdálenosti necelého kilometru od antické osady byl zjištěn a následně prozkoumán rozsáhlý hrazený areál o rozloze 57 000 m², v němž kromě jiného stály obytné prostory, skladiště a lázně. Hlavní pozornost však vyvolal objekt o ploše asi 3 000 m², jehož architektonické uspořádání vedlo k závěru, že šlo o ubikaci pro asi 1 200 lidí, nasazených při lámání mramoru a jeho další úpravě. Zřejmě se jednalo o otroky a odsouzence ad metalla, sledované i mimo pracovní dobu, jimž měla být vzata jakákoliv možnost k útěku.

Odkrytý objekt plnil tuto svoji funkci za císařství asi až do 3. století, kdy se po určitých stavebních úpravách stal místem hromadné výroby drobných mramorových předmětů - váz, misek, mozdířů apod., ale především Venušiných sešek, vyhledávaných jako amulety. Těch se tu našlo velké množství v různých fázích výrobního zpracování. Koncem 3. století bylo toto místo zpustěšeno a později srovnáno s okolním terénem.

Jedinečný objev, zpracovaný odborníky z Německého archeologického ústavu v Římě a tuniskými specialisty, prohloubil zajímavým způsobem naše dosavadní představy o existenčních podmínkách kameníků v jednom z nejznámějších míst těžby mramoru v římské době.

Jan B u r i a n

Cernelii Taciti libri qui supersunt II 1: Historiarum libri. Edidit K. Wellesley. Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Leipzig, BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft 1989, 222 str.

Publikace je součástí nové textové kritické edice Tacitova díla připravované známými specialisty a znalci Tacitova textu - S. Borszáka (Budapešť) a K. Wellesleye (Edinburg).

Tacitovým spisům se dostávalo v minulosti mimořádně intenzivní pozornosti jak z hlediska filologického, tak i historického, takže může vzniknout dojem, že možnosti poznání jsou dnes v jednom i druhém ohledu vyčerpány. Takováto představa je samozřejmě mylná, což dokazuje i nově vydaná textově kritická edice Historií. Záslouhou zkušeného editora se dostává latinský text tohoto Tacitova díla na úroveň současného filologicko-historického poznání, takže uživatel tohoto vydání si může díky promyšleně sestavenému kritickému aparátu utvořit bez větších obtíží adekvátní představu o úrovni rukopisného podání a způsobu čtení problematických míst. Složitějším případům je věnována speciální pozornost v textově kritické příloze (Appendix critica). Věcnou orientaci v díle usnadňuje citlivě sestavený historický rejstřík.

Wellesleyova edice vytváří spolehlivý základ k hlubšímu porozumění Tacitovy výpovědi o sledovaném období a její vydání se nepechybně setká se všeobecným zájmem i příznivým přijetím klasických filologů i starověkých historiků.

Jan B u r i a n

Aischylos: Oresteia. Preložil Vojtech Mihálik, štúdiu napísal Július Španár. Bratislava, Tatran 1988, 164 str.

Slovenský čitateľ a milovník antiky sa nemôže v posledných rokoch sťažovať na neúrodu moderných prekladov z antických literatúr. No už pri zbežnom pohľade na penúku preložených autorov zistíme, že prozaické diela vedú vysokým skóre nad poéziou. Skutočne sú preklady básnických diel dávnejšou belesťou slovenskej vydavateľskej praxe a treba priznať, že v tomto smere sú slovenskí prekladatelia kultúrnej verejnosti ešte veľa dlžní.

Jediný prekladateľ, ktorý sa systematicky už vyše dvadsať rokov venuje pretlmočeniu antickej gréckej poézie, je Vojtech Mihálik. Vďaka jeho prekladateľskej aktivite si môžeme prečítať v slovenčine Sofoklovho Vládcu Oidipa (1965), verše poetky Sapfo (1980, 1984), Euripidovu Medeiu (1986). Nateraz jeho posledným prekladateľským činom je preklad Aischylovej trilógie Oresteia.

Prekladateľ Vojtech Mihálik pristupuje k pôvodine so svojou koncepciou prekladu, ktorá sa mu osvedčila už v minulosti. Je si vedomý, že Aischylov text stavia prekladateľa pred ne jeden ťažký oriešok a že v mnohých prípadoch nemožno text jednoznačne vyležiť. Keďže však tvorí pre divadlo, stanovuje si zásadu, že "preklad musí odrážať nie proces, ale až výsledok významového vyjasňovania, musí byť jadrný, zreteľný, a to aj s rizikom obsahového posunu" (s. 164).

Text slovenskej Oresteie potvrdzuje predchádzajúce slová. Preklad sa vyznačuje živým, prirodzeným jazykom, bohatstvom a krásou verša a prirodzeným slovosledom. Aby sme však aspeň letmo nazreli do prekladateľovej kuchyne, porovnajme si stručne úryvky z Agamemnona v staršom Stiebitzovom a v novom Mihálikovom preklade.

F. Stiebitz: Neb přemnoží, zavrhše právo a čest,
spíš zdání si hledí než pravdy.
Jeť ledaskdo ochoten sténati s tým,
kdo nezdarem stižen, však bolesti hrot
mu žádný nebodá srdce;
a s jiným se teší, než vypadá tak,
jak nutil by úsměvu neschopnou tvář.
Leč zkušený pastýř stádo své zná
a jistě ho nezklame něčí zrak,
jenž upřímný cit se jeviti zdá,
ač nepravou láskou se lísá.

(Antická tragédie, Praha 1970, s. 42)

V. Mihálik: Mnohí ľudia, čo odvrhli právo a česť,
viac o pretváрку dbajú ako o pravdu.
Kadekto narieka s človekom,
ktorému stala sa krivda,
no naozajstnú bolesť jeho srdce necíti.
A zasa s iným sa teší,
no jeho úsmev vyzerá tak,
akoby zahryzol do kyslého jablka.
Skúsený človek však pozná ľudí
a nedá sa oklamať očami,
čo predstierajú úprimnosť
a líškajú sa falošnými citmi.

(Oresteia, s. 53)

Ako vidno, Vojtech Mihálik potvrdzuje svoju schopnosť suverénne pretlmočiť starogrécky básnický text na zrozumiteľný a čítavý celok, ktorý si celkom dobre možno predstaviť na javisku. Ak Stiebitzov klasický preklad zachováva v maximálne možnej miere vernosť pôvodnému textu, no v porovnaní s Mihálikom pôsobí miestami archaicky a strnulo, Mihálikov zachováva myšlienku a zohľadňuje pritom jazykové a štylistické zvláštnosti slovenčiny.

V porovnaní s originálnym textom sa slovenský preklad vyznačuje zvýšenou explicitnosťou, využívaním frazeologiz-

mov a predovšetkým zvýšenou expresivitou výrazu. Nie som vôbec proti využívaniu expresívnych výrazov, ktoré zvyčajne text oživujú, otvorenou otázkou však zostáva miera a adekvátnosť použitých lexikálnych prostriedkov z hľadiska estetických princípov aischylovskej tragédie.

Zdá sa mi nemiestne a zbytočné, aby sa v Aischylovej tragédii, ktorej je vlastná vznešená a nadnesená reč, vyjadrovala žena - kráľovná spôsobom, ako napr.: "Tak hoďte sebo! Čo sa máte presúšať (Mihálik s. 56 - Aisch. Ag. δμῶαί, τί μέλλεσθ') alebo: "Načo ste mi, keď tu drichnete?" (s. 126; v origináli je tvar slovesa καθεύδω - Eum. v. 94). Tak isto nemiestne, bez opory v originálnom texte zaznievajú nadávky, "ty zasran", "sopliak" z úst náčelníka zboru (s. 82, 128), "ty starý smrad" z úst Aigistha (s. 83). Kráľovská dcéra hovorí nad hrobom svojho otca "tak mali zdochnúť tvoji vrahovia" (s. 97; v origináli je tvar δαμῆναι - Choef. 368), drsne sa vyjadruje i boh Apollón ("tam by sa mali presmrádzať tie ohavy" - s. 129; Eum. 194 a náčelníčka zboru v Eumenidách ("zdochneš opustený" - s. 133; Eum. 300).

Ak aj možno prižmúriť oko nad uvedenými substandardnými výrazmi, za načisto neprípustný považujem postup, keď v tragédii Agamemnón vsúva prekladateľ do dialógu medzi náčelníkom zboru a Kassandrou, konkrétne medzi verše 1206-1207, dva vlastné verše, ktoré úplne skresľujú ducha pôvodiny. Teda z pasáže, ktorá v origináli znie:

KA. ἄλλ' ἢν παλαιστῆς κάρτ' ἔμοι πνέων χάριν

XO. ἦ καὶ τέκνων ἐς ἔργον ἠχθέτην ὀμοῦ;

a ktorú Stiebitz prekladá:

Kas.: Pln prízně mocně si mne dobýval.

Náč.: A sešli jste se v lásky objetí?

vzniká v slovenskom preklade niečo celkom iné:

Kas.: Ty nevieš, ako ma chcel dostať násilím

Náč.: Aj on sa iste pýši plným výkonom.

Kas.: Bol obratný a pri mne fučal rozkošou.

Náč.: A mali ste aj deti z toho párenia?

V tejto súvislosti sa vynára otázka, ako sa tento neadekvátny zásah do Aischylovho textu zhoduje s prekladateľovou dôsledne uplatňovanou snahou o čo najvernejšiu transkripciu gréckych mien do slovenčiny, t. j. s vyznačovaním kvantity, geminát a théty. Škoda, že si prekladateľ túto úctu voči Grékom nezachoval i voči Aischylovmu textu.

Slovenský preklad Oresteie je doplnený o užitočné Vysvetlivky prekladateľa, ktoré obsahujú zoznam vlastných mien a umožňujú čitateľovi zorientovať sa v mytologických postavách. K pozitívam knihy patrí i široko koncipovaná úvodná štúdia o Aischylovom diele z pera Júliusa Špaňára.

Aj napriek uvedeným výhradám, preklad Vojtecha Mihálika je záslužným edičným činom. Možno len dúfať, že čoskoro zaznejú Aischylove verše i zo scény slovenských divadiel.

Jana Bartosiewiczová

Epikuros: O šťastnom živote. Bratislava, Pravda 1989. Zostavil a preložil Miloslav Okál. Úvod napísal Jaroslav Martinka.

Naším čitateľom sa dostáva opäť jeden plod Okálovej záľuby vo filozofii atomistov a materialistov, ku ktorým sa dostal po vydaní práce Filozof Seneca a Pavol apoštol (Bratislava 1943). Po uverejnení jeho pramenných štúdií: Demokritos a iní grécki atomisti, (Bratislava, SAV 1952), Grécki atomisti a Epikuros (Bratislava, SAV 1954) a po vydaní Životopisov slávnych filozofov od Diogena Laertia (Bratislava, SAV 1954) si slovenský profesor klasickej filológie predsavzal podať Epikurovu filozofiu súborne, preložením všetkých jej prameňov.

Miloslav Okál pristúpil k prekladaniu zachovaných miest o Epikurovom myslení na základe Epicureí Hermanna Usenera z roku 1887 v Lipsku. Do svojho prekladu zaradil

aj zlomky, ktoré sa nevyskytujú u Usenera a označil ich dvoma hviezdikami. V jeho preklade dostáva slovenský čitateľ i odborník pramenný materiál k poznávaniu Epikurovho myslenia.

Preklad "Epikuros, O šťastnom živote" obsahuje po úvodnej štúdii J. Martínku, Epikuros mysliteľ (5-21) kapitolu: Epikurove zachované diela - List Herodotovi, List Pythoklovi, List Menoikeovi, hlavné články učenia, výroky Epikura a jeho žiakov (23-26); druhú kapitolu nadpísal Zlomky Epikurových stratených kníh (73-110) a Stopy neistých kníh (114-144). V kapitole Fragmenty neistého pôvodu a svedectvá o názoroch (147-257) sú vhodne volené podkapitoly I. Úvod do filozofie, II. Kanonika, III. Fyzika, IV. Etika. Osobitne uvádza Epikurov životopis (341-349) podľa Suidovho podania a dielo uzatvára kapitola Epikurovi žiaci a stúpenci. Vcelku sa Okálova dispozícia veľmi nelíši od Usenerovej. V závere knihy je menný register Eleny Urbancovej a poznámky prekladateľa.

Posudzovaná práca pôsobí dojomom cielavedomého prístupu, podáva Epikurovu filozofiu ako jednotný celok kanoniky (teórie poznania), ontológie (fyziky) a etiky, ktorá je dovršením celého systému.

Vyznať sa v pojmovom aparáte takéhoto filozofického završenia v etike helenistickej doby je azda nad sily klasického filológa. V Epikurovej etike sa končí genéza názorov i pojmov, ktorá sa začala od Pytagora a mala pokračovanie u Demokrita, Platona a Aristotela, ktorí však interpretovali človeka ako jednotku polis, lokálne obmedzenej pospolitosti. Epikureizmus i stoicizmus nepočíta už len so slobodnými občanmi, ale ľuďmi ako jedincami spoločnosti.

Podľa vhodného názvu práce Epikuros, O šťastnom živote, smeruje v Okálovej práci Epikurova filozofia k dosiahnutiu stavu duševného pokoja, k ataraxii. Za základnú definíciu Epikurovej etiky treba pokladať tézu, ktorá sa vyskytuje u viacerých autorov, ale je hodnoverne Epikurova: "Nie je možné, aby človek žil blažene (hedeós), ak nežije

rozumne (fronimós), krásne (kalós) a spravodlivo (dikaiós), a nie je možné, aby žil rozumne, krásne a spravodlivo, a nežil pritom blažene (KD 5, porov. Ad Menoeceum, D. L. X 132). V Okálovom preklade je citované miesto nasledovne: "Epikuros vyhlasuje... že nemožno žiť príjemne, ak sa nežije múdro, počestne a spravodlivo, a ani múdro, počestne a spravodlivo, ak sa nežije príjemne (s. 267). Toto miesto je podľa Ciceronových De fin. I 18, 58, u Okála I 19, 63. Rovnaký preklad nájdeme aj v jeho Životopisoch... D. L. (1954, s. 220), hoci v latinskom texte je iucunde, teda príjemne, ale v gréckom hédeós, čo je správnejšie prekladať blažene, šťastne, či sladko. Treba tiež poznamenať, že v preklade D. L. prekladá sófrosyné ako triezvy úsudok, rozumnosť, kým v posudzovanom preklade používa termín umiernenosť, v slovenčine dosť nepochopiteľný, ak by neexistoval jeho vzor v češtine ako umírněnost. Nemožno však radikálne namietat ani proti tomuto pojmu, ktorý je tiež v ruštine "umerennost" a je skôr aristotelovský vo význame zdržanlivosť, poznanie miery. Rovnoznačný latinský pojem je temperantia.

Aj takáto jednotlivosť môže byť ukázkou, ako treba v kontexte interpretovať pojem etický, no taký závažný a polysémantický. Novogrécky bádateľ o Epikurovi Ch. Theodoridis v práci Epikuros (Atény 1981, na s. 228) poukazuje na mnohovýznamový pojem u Demokrita "euthymía", ktorá zahrňuje pojmy: enestó, harmonía, symmetrís, eudaimoía, ataraxia, čo vyúsťuje v Senecovom pojme tranquillitas animi.

O Okálovom preklade, ktorý posudzujeme, treba povedať, že je v ňom pojmový aparát inovovaný, ako sa ustálil v súčasnej slovenčine, i keď tu a tam nájdeme lepšie vyjadrenie v jeho staršom preklade Epikurových zloŕkov. Vidieť, že podrobil s odstupom času kritike všetko, čo kedy preložil, ako mu káže jeho takmer príslovečná čestnosť a filologická akribia. Okál si vždy uvedomoval, že predkladá dielo nielen bežnému čitateľovi, ale aj odborníkom, ktorí v ňom

nájdu pramenný materiál filozofického charakteru. S takou tendenciou Okál vypracoval aj poznámky, aby s úvodnými slovami vytvoril pendant, ktorý pomôže čitateľovi spoľahlivo sa orientovať a pochopiť filozofickú tematiku.

Miloslav Okál, aké už teľkokrát, je tu opäť prvým slovenským prekladateľom a povelaným v pravý čas podať všetky dostupné ineformácie o prameňoch poznania Epikurevej filozofie. Jeho preklad vychádza nédľhe po vydaní Aristotelesovho diela O nebi, o vniku a zániku (Bratislava 1985) a Zlomkov starých stoikov (tamže 1983), čo je úctyhodný výkon prekladateľa povelaného sprestredkovať základné diela slovenským čitateľom.

Peter K u k l i e s

Appiános: Krize římské republiky (Římské dějiny II - Občanské války). Přeložili Jan Burián a Bohumila Moučková. Předmluvu napsala Bohumila Moučková. Praha, Svoboda 1989. Antická knihovna sv. 59, 496 str.

Pe prvém svazku překlada Římských dějin Řeka Appiána, který vyšel roku 1986 pod názvem "Zrod římského impéria," se dostává ke čtenáři i díl druhý, jímž se uzavírá první úplný český překlad dochovaných částí Appiánova díla. Druhá část překlada tvoří v daleko větší míře jednotný obsahový celek, neboť obsahuje nejdejší v úplnosti dochovanou část Appiánova spisu, totiž knihy XIII. až XVII., jež pojednávají o bouřlivém vývoji římského státu v době občanských válek. Appiánův výklad zde pokrývá zhruba sto let stále dramatičtějšího průběhu krize římské republiky od vystoupení Tiberia Sempronía Graccha roku 133 př. Kr. až do smrti významného Octavianova odpůrce Sexta Pompeia roku 35 př. Kr.

Čtivý a spoľehlivý preklad J. Buriána a B. Moučkové je vybaven obdebně jako prvý svazek s tím rozdílem, že autorkeu předmluvy je B. Moučková, která se v ní zabývá pře-

devším rozberem Appiánových pramenů. Právě důkladná analýza zdrojů Appiána díla, mezi nimiž zřejmě hrálo důležitou roli relativně objektivní dílo Asinia Polliena, a zároveň Appiánovo společenské postavení významného hodnostáře v císařských službách umožňují pochopit některé věcné rozpory a n důslednosti v jeho práci.

Překlad Appiánových knih o občanských válkách je významný zejména z toho důvodu, že zájemci o římské dějiny mají dnes u nás možnost seznámit se s nejpůvodnější dochovaným starověkým líčením této pohnuté epochy římské historie.

Jan S e u č ě k

Ammianus Marcellinus: Římske dejiny. Z latinčiny preložil, štúdiu, historický prehľad, poznámky a zoznam vlastných mien a reálií napísal Daniel Škeviara. Bratislava, Tatran 1988. Zlatý fond svetovej literatúry, zv. 85. 680 s.

Prekladanie diel antických autorov do slovenčiny nadebudle v posledných rokoch veľkú systematickosť, v dôsledku ktorej dostávajú záujemcovia na Slovensku do rúk akoby ucelené súbory. Je to predovšetkým záslužná vydavateľská politika vydavateľstva Tatran, ktoré v edícii Zlatý fond svetovej literatúry vydalo v r. 1985 súbor gréckych historikov (reprezentovaných dielami Herodota, Thukydidu a Xenofonta) a v r. 1987/88 trejzväzkový súbor rímskych historikov, ktorý predstavoval diela C. Iulia Caesara a jeho následníkov, C. Sallustia Crispa, Velleia Paterculua a Ammiana Marcellina.

Slovenské preklady antických autorov sú v prevažnej miere prvými prekladmi do slovenčiny. Nie je tu taká tradícia ako v češtine, kde niektoré diela vychádzajú vo viacerých prekladoch od rôznych prekladateľov. Slovenská prekladová teória je teda v situácii, keď môže iba ťažko perov-

návať základné problémy prekladateľskej činnosti. Môže sa tak urobiť buď pri porovnaní prekladov rôznych autorov, alebo - čo je výhoda príbuznosti slovenčiny a češtiny - je možné porovnávať preklady toho istého antického autora v oboch jazykoch. Oba prístupy majú svoje určité výhody i nevýhody, ale v každom prípade pomáhajú prekladateľskej teórii a praxi. Práve sprístupnenie slovenského prekladu historického diela Ammiana Marcellina v slovenčine umožňuje porovnať dva prístupy k dielu tohto neskoriantického a "posledného" rímskeho historika.

Prekladateľom textu náročného diela Ammiana Marcellina do slovenčiny je Daniel Škoviera, ktorý má za sebou už bohatú prekladateľskú činnosť tak z gréčtiny, ako i z latinčiny (Efezský príbeh o láske, M. Tullius Cicero). V každej národnej literatúre sa preklad tohto diela pokladá za tvrdý oriešok i za akúsi majstrovskú skúšku prekladateľa, pretože Ammianus Marcellinus nie je ani klasický, ani ľahký autor. Prekladateľ sa musí vyrovnáť s mnohými problémami jeho textu, s jeho štýlom, jazykom, ale i s metrikou textu, s obsahovou náplňou a pod.

O svojej prekladateľskej práci i o svojich prístupoch k dielu Ammiana Marcellina čiastočne píše sám prekladateľ v úvode k prekladu, takže o niektorých problémoch len stručne. Závažným problémom pri prekladaní je už samotná latinčina, ktorú Ammianus Marcellinus používa. Bol gréckeho pôvodu a teda latinčina nebola jeho materinským jazykom. Okrem toho určite na neho vplývalo obdobie 4. stor., keď tvoril, takže jeho latinčina je často násilná, strojená, niekedy sa jeho text označuje za "barokizujúci", čím sa má vyjadriť jeho určitá nabubrenosť. Prekladateľ sa musel v tomto prípade vyrovnáť s textom tak, že mnohé dlhé súvetia musel rozbiť na jednoduchšie vety. V slovenskom preklade je dosť príkladov, ktoré ukazujú, že takýto postup je pre prekladané dielo účelný a zmysluplný.

Prekladateľ z hociktorého jazyka do iného jazyka do

určitej miery "interpretuje" pôvodný text, ale vždy sa snaží (alebo by sa mal snažiť) o to, aby zachoval aj určitú osobitosť textu, "rukopis" autora. V uvedenom príklade prekladateľ akceptoval jazyk pôvodného diela napr. aj tým, že účelne využíva a používa na vyjadrenie mnohých štylistických zvláštností archaizujúce výrazy (napr. potoky znoja, strachopud-XV, 6, 2, nadžgával-XV, 8, 12, slnečný úpek-XVIII 7, 5, víťúz-XVIII 7, 7, bez kantára-XIX, 8, 7, rozdrúžgal--XXII, 8, 2, hrdopysk, brúsiť-XXVII, 99, 6 a pod.).

Oveľa väčší problém, s ktorým sa prekladateľ stretol, súvisel s dobou, ktorej bolo historické dielo Anniana Marcellina venované. Práve v tomto prípade sme sa rozhodli porovnávať slovenský preklad s prekladom J. Češku do češtiny z r. 1975, pretože je možné sledovať dva prístupy k tomu istému problému.

Annianus Marcellinus vo svojom diele opisuje udalosti vývoja v Rímskej ríši v 4. stor. n. l. Bolo to obdobie vytvárania nového politického systému, charakterizovaného, okrem iného, i obrovským nárastom administratívneho aparátu s členitou vnútornou štruktúrou. Autor, ktorý sa pohyboval v dosť vysokých politických kruhoch svojej doby, presne zachytil tento administratívny systém a presne používa titulatúru pre jednotlivé osoby, o ktorých píše. V tom je pre prekladateľa základný problém: ako pretlmočiť zložitú štruktúru administratívneho aparátu do jazyka, do ktorého dielo prekladá. Má dve možnosti - buď nechá všetky tituly nepreložené, čo by vyžadovalo pomerne rozsiahly poznámkový aparát, alebo tituly primerane prekladať (čo tiež vyžaduje veľa vysvetliviek). Prvý prípad by bol možný, pokiaľ má čitateľ aspoň základné znalosti latinčiny a zároveň má k dispozícii dostatok odbornej a populárno-vedeckej literatúry k danej problematike. Obidve podmienky v súčasnosti pre Slovensko neplatia. Preto sa Daniel Škoviera rozhodol preložiť úradnú titulatúru do slovenčiny, resp. používa opisy tejto titulatúry. Ak porovnáваме slovenský a český

preklad, vidíme niekedy zhodu, niekedy miernu odlišnosť, ale v niektorých prípadoch i úplne rozdielny prístup oboch prekladateľov. Pre porovnanie uvádzame niekoľko príkladov z obidvoch prekladov, aby bolo možné sledovať postup obidvoch prekladateľov.

Bez prekladania ponechali v oboch prípadoch prekladatelia titul členov cisárskej družiny - komesovia-komitové. Možno trochu na škodu sa D. Škoviera nepriklonil k úprave slova podľa latinskej deklinácie, hoci aj v slovenčine máme z neskoršieho obdobia zachovaný tvar komitát (správne územie v stredoveku). Zhodne tiež môžeme čítať titul zástupca hlavného cermoniára proti českému vrchní obřadník (XXI 7, 2), podúradník štátnych financií proti zřízenec státní pokladny (XXVII 8, 6) a pod.

V iných prípadoch prekladatelia prekladali len časť titulatúry, základ latinského pomenovania ponechali v pôvodnej podobe. Najčastejšie sa s tým môžeme stretnúť pri prekladaní vojenskej hodnosti, keď D. Škoviera používa titul magister jazdy (alebo pechoty) a J. Češka dôsledne prekladá titul ako generál jazdeckta (alebo pěchoty), aby dôraznejšie vyjadril postavenie tohto funkcionára (napr. XV 13, 4, XXII 11, 2, XVIII 3, 1).

V niektorých prípadoch pri preklade titulatúry jednotlivých úradníkov prichádza i k miernemu významovému rozdielu oboch prekladateľov. Ako príklad by sme mohli uviesť predovšetkým pojem korunná rada oproti cisárska rada v českom preklade (XV, 5, 12), alebo vojenský náčelník Egypta proti českému provinciální velitel Egypta (XXII 11, 2), príp. D. Škoviera používa širší geografický pojem Thrácia namiesto Češkovo presnejšieho Thrácka diecéza. Aj termín v spojení "spravoval provinciu v hodnosti podnáčelníka" (D. Škoviera) sa nám zdá menej presný ako v českom preklade použité "s pravomocí korrektora" (XXVII 3, 2). Podobne je trochu zavádzajúci výraz "konšeli" proti pôvodnému kuriáli (XXVIII 6, 10). Násilným sa nám zdá termín "rozpoč-

tovník" v slovenskom preklade proti českému "správce důchodů" (XV 3, 4).

Uvedených niekoľko príkladov ukazuje, ako sa domnievame, možnosti vzájomného porovnávania slovenských a českých prekladov diel antických autorov pre vzájomné obohatenie prekladateľskej teórie a praxe.

O kvalite a potrebe slovenského prekladu diela Ammiana Marcellina svedčí i ohodnotenie prekladateľskou cenou Jána Hellého za rok 1988.

Pavol Valachovič

Geister, Gräber und Gespenster. Antike Spukgeschichten ausgewählt, übertragen und erläutert von Bernhardt Kytzler mit 16 Schabblättern von Dagmar Schulze. Leipzig, Teubner 1989, 96 s.

Jednou ze svých nejnovějších publikací se lipské Teubnerovo nakladatelství, proslulé svými textově kritickými edicemi řeckých a římských klasiků, představuje širšímu okruhu čtenářů netradičním způsobem. V redakci berlínského klasického filologa B. Kytzlera přináší v německém překladu výbor pasáží ze čtrnácti autorů, zpracovávajících hrůzostrašné histerky, v nichž figurují duchové zesnulých, démoni, vlkodlaci a jiné bytosti ze záhrobního světa. Tyto smyšlenky vzrušovaly své antické čtenáře neuvěřitelným obsahem a mnohé z nich si zachovaly tento účinek do dnešní doby. Ve své většině však vybrané ukázky dokumentují i rozdílnost antického a moderního hororu, danou zcela odlišnou intelektuální rovinou, z níž vycházely, a rozdílným životním prostředím, na něž osobitě reagovaly.

V předloženém výberu, v němž je kromě jiných zastoupen i sv. Augustin, jde převážně o krátké úryvky.

Rozsáhlejší a "reprezentatívnejší" z hľadiska sledovaného žánru je zde vlastně jen známý dopis Plinia Mladšieho o strážidelném domě v Athénách (ep. 7, 27), a "stráž u mrtvého" z Apuleiova Zlatého osla (met. 2, 21-30).

Německý překlad je modernizován v nezastírané snaze přiblížit jej dnešnímu čtenáři. Recenzovaná publikace vyvolává sympatický dojem, ale současně evokuje vzpomínku na soubor Nové antické povídky, uveřejněný F. Stiebitzem v edici Atlantis v Brně 1931.

Jan B u r i a n

Georgius Purkircher: Opera quae supersunt omnia. Edidit Miloslaus Okál. Budapest, Akadémiai Kiadó 1988. 255 s.

Po Martinevi Rakevskom (Opera omnia, Bratislava, Veda 1974), Jurajovi Koppayovi (Opera omnia, Famže 1980) a Pavl. vi Rubigalevi (Carmina, Leipzig, Teubner 1980) nester slovenských klasických filológov Miloslav Okál predstavuje zainteresovanej medzinárodnej verejnosti v kritickej edícii štvrtého humanistu z územia dnešného Slovenska, ktorý svojím významom prekročil rámec nášho teritória, a to bratislavského rodáka Juraja Purkircherera (cca 1530 až 1577). Pri zarmucujúcom, eufemicky povedané chabom záujme našich potenciálnych vydavateľov sa pedujale na publikovanie Purkircherovho súborného diela budapeštianske akademické vydavateľstve, a to v rámci obnovenej reneovanej série Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum ako jej Tomus X.

Purkircherova osobnosť reprezentuje typ vzdelaného, široke rozhládeného človeka podľa požiadaviek svojej doby, učeného básnika, vyhľadávaného lekára a botanika-pestovateľa, ktorého meno je zvečnené v rastlinnom názvosloví, konkrétne pri odrode phaseolus Purkircherianus. Aj keď jeho poézia má prezentovať v prvom rade intelektuálnu kultúru

vovanosť tvorcu, nechýba jej zároveň pozoruhodná senzitivnosť a ľudský cit. Purkircher v nej vystupuje ako uhorský vlastenec, bratislavský lokálpatriot, sprvoti ako veľmi zápalistý prívrženec reformácie - na tom mali akiste výrazný podiel štúdiá v Bardejove u Leonarda Stöckela a na univerzite vo Wittenbergu - neskôr po návrate zo štúdií v Padove a zžití sa s pomermi v rodisku zastáva v ideologickom zápase citeľne umiernennejšie pozície, ba nachádza aj určitý konsenzus so vzdelanými predstaviteľmi katolíckej cirkvi.

Purkircherova písomná pozostalosť sa skladá z básní, v súhrne takmer 4700 veršov - v drvivej väčšine latinských s dominujúcim hexametrom a elegickým distichom - ktoré boli vydané v XVI. storočí tlačou vo Wittenbergu, Viedni, Padove a Frankfurte, a 32 latinských listov, zachovaných v rukopisnej podobe v Erlangene, vo Viedni, Bratislave, Bardejove a Trnave.

Ak odhliadneme od komendačných veršikov k Stöckelovej školskej hre Zuzana, k Rakovského knižke o častiach štátu a ku knihe Tomáša Jordana O more, ťažisko Purkircherovej tvorby leží v náboženskej a spoločensko-politickej poézii, pričom obidva smery sa neraz prelínajú. Do prvej skupiny patria predovšetkým zbásnenia starozákonnej knihy Múdrosti (Liber Sapientiae Salomonis, 1559) a 72. resp. 79. žalmu (1563, 1566) v hexametroch, elegických distichoch a l. epodickej strofe; v nemeckej verzii 79. žalmu sa použil štvorstopový rýmovaný jambický verš. V druhej skupine majú najčestnejšie miesto tri kvázivergiliovské skladby: Anniversarium sacrum Philomelae (1561), venované úmrtiu vedúcich osobností reformačného hnutia, Aristaeus Pisoniensis (1563), ktorého obsahom je apel na novokoronovaného cisára Maximiliána, aby vrátil život spustnutej Panónii, ako aj Dialogus Istri et Grani (1569), vyjadrenie dôvery v ostrihomskeho arcibiskupa A. Verančiča, že upokojí náboženský život v Uhorsku. Poslednú skupinu tvorí príležitostná poézia,

zastúpená krátkym epitafiom Stöckelovi (1560) v 1. strofe pytiambickej, rozsiahlym epicédiom na cisára Ferdinanda Pannonia lugens (1565), propemptikom z 50 faléckych veršov Štiavničanovi A. Stubnerovi (1561) a ovidiovsky inšpirovaným epithalamiom J. Sambucovi (1567).

Najčastejším adresátom zachovaných Purkircherových listov je Joachim Camerarius junior (17 listov z 32), Hugo Blotius (6) a Carolus Clusius (2). Popri zaujímavostiach z verejného a politického života (napr. Tridentský koncil, konflikt s Turkami) odrážajú vedecké záujmy korešpondujúcich.

Pomerne bohatá Appendix obsahuje sprievodné básne iných autorov zaradené podľa dobovej obyčaje do Purkircherových publikovaných diel, Clusiovu správu o Purkircherovej fazuli a zmienky o autorovi v korešpondencii C. Clusia s J. Camerariom mladším príp. iné.

Úloha editora textu nebola osobitne komplikovaná, keďže s výnimkou Anniversaria vyšli diela v jedinom vydaní a sú zachované v malom počte exemplárov. Iba v dvoch desiatkach prípadov M. Okál korigoval zjavné tlačové chyby pôvodiny, zavše signalizované metrickou anomáliou (napr. s. 47, 109); pri emendovaní vychádzal z významovej stránky textu. Na rozdiel od interpunkcie, ktorá je modernizovaná, v ortografii latinčiny neurobil editor normalizačné zásahy, odhliadnuc od unifikácie variantov skôr paleografického charakteru. Pravda, skutočný obraz autorovho pravopisu dáva iba korešpondencia, ktorá neprešla filtrom úzu súvekých tlačiarov.

Na zásady, akými sa riadil v tejto edícii, M. Okál pochopiteľne upozorňuje v záverečnej kapitolke predhovoru (s. 23 n.). O prípadných úpravách nemeckého textu sa nezmieňuje. Podstatnú časť latinského úvodu (s. 11 - 20) zaberá štúdia o živote a diele Juraja Purkirchera, vyznačujúca sa nielen jasnou osnovou, ale aj jazykovo čistým a vyváženým, zrozumiteľným štýlom. Na ňu nadväzuje informácia o pramen-

nej báze vydania (s. 20 - 22). Pomerne rozsiahla je bibliografia sekundárnej literatúry (s. 24 - 30).

Ak si textovokritický aparát zachoval veľmi skromné rozmery, potom filologický výkon M. Okála v tejto edícii možno merať predovšetkým rozsiahlym aparátom vecných vysvetliviek a upozornení na ideové aj výrazové ozveny antických a humanistických autorov alebo na závažnejšie paralely s nimi. Editor ich ponúka vyše pol tisícky. Z 26 uvedených antických Purkircherových inšpirátorov prislúcha prvé miesto Vergiliovi (vyše 200) a hneď po ňom Ovidiovi (okolo 150), Horatius je tretí, ale s veľkým odstupom (31 miest); približne 10 % ohlasov a podobností sa vzťahuje na súvekých autorov (najmä Melanchthon, M. Rakovský, J. Maior, M. Oláh). Samozrejme, aj takýto bohatý aparát sa ešte dá doplniť - napr. ako vergiliovský citát by mal figurovať 9. verš Dialogu Istri et Grani "Infelix, o semper oves pecus et duce fido" sčasti prevzatý s Ecl. III, 3; podobne by sa žiadalo k inak jedinej paralele z Lucana doplniť verš 12 z Pannonia lugens "Bella vigent nostris plusquam civilia campis" s nesporným ecom začiatku Lucanovho eposu Pharsalia. Pokiaľ ide o vecné vysvetlivky, Tolna z listu XXIX sotva bude maďarská Tolna, ale azda skôr dolnorakúsky Tulln (s. 234), Hamburgum alias Hainburg nemožno charakterizovať ako "vicus", lebo je to v plnom zmysle slova starobyľé mesto (s. 236); mons niveus v liste 38 sa žiada vysvetliť ako masív vyše 2000 metrového Schneebergu v alpskom predhorí.

Index nominum (s. 243 - 255) je postavený na latinskej podobe geografických a osobných mien z básní a listov; v zátvorke sa udáva aj znenie v súčasných jazykoch. Škoda aj drobných potknutí - napr. ak sa Bytča označuje ako dnes Veľká Biča; pri Leopoldis - Lwów malo byť azda aj terajšie Lviv, naproti tomu sa obávam, že maďarský variant mena Martina Rakovského "Rákóczi" znie naskrze umelo.

Uvedené malé kritické poznámky však nechcú nijako znížiť meritum Okálovho edičného činu, ktorého vhodným doplne-

ním by sa nepochybne stalo vydanie slovenského prekladu aspoň reprezentatívneho výberu z Furkircherovho diela. Akiste by bolo konkrétnym príspevkom k toľko ráz najmä od istého času postulovanému odklínaniu kultúrnej histórie Slovenska.

Daniel Š k o v i e r a

Ratio educationis 1777 et 1806. Preložili a poznámkami vybavili PhDr. Ján Mikleš, CSc. (1777) a PhDr. Mária Novácká (1806). Úvodnú štúdiu napísal a odbornú a terminologickú revíziu vykonal prof. PhDr. Jozef Mátej, DrSc. Bratislava, SPN 1988, 456 s.

Vydanie prekladu dvoch školských zákonov z r. 1777 a 1806 musíme jednoznačne hodnotiť ako významný edičný čin Slovenského pedagogického nakladateľstva v Bratislave, ktoré tým sprístupnilo odborníkom, ale i širšej verejnosti kľúčové dokumenty vývoja školstva a pedagogiky u nás.

Pomerne rozsiahla inštruktívna úvodná štúdia sa zaoberá historickými okolnosťami, ktoré viedli Máriu Teréziu a Leopolda II. k vydaniu Sústav výchovy a školského vzdelávania v Uhorskom kráľovstve a k nemu pripojených provinciách, otázkou autorstva najmä Sústavy z r. 1777, podáva ich charakteristiku a stručné zhodnotenie významu.

Preklady dodržiavajú pôvodné členenie na časti, oddiely, kapitoly a paragrafy. Ratio z r. 1777 má tri časti. Prvá sa týka organizačného spôsobu správy škôl (I. oddiel) a ich hospodárskou správou (II. oddiel), druhá organizáciou a obsahom vyučovania na jednotlivých typoch škôl, ľudových (I. oddiel), latinských čiže gramatických (II. oddiel), na gymnáziách (III. oddiel) a akadémiách (IV. oddiel). Tretia časť obsahuje pravidlá vnútornej správy škôl so zreteľom na riaditeľov a profesorov (I. oddiel), na študujúcu mládež (II. oddiel) a na rodičov študujúcich chlapcov (III. oddiel). Jednotlivé ustanovenia druhej Sústavy z r. 1806

sú tiež rozdelené do troch častí, sú však systematickejšie utriedené, zjednodušené a rozšírené a nové najmä o školách ľudových, lýceách a univerzite. Typy škôl sa tu preberajú v prvej časti s piatimi oddielmi (Školy ľudové, aj divčenské, gramatické, gymnáziá, lýceá a akadémie, univerzita), druhá časť sa venuje riadeniu školstva (I. oddiel) a povinnostiam riaditeľov, profesorov a žiakov (II. oddiel), tretia sa zaoberá pomocnými prostriedkami vo vyučovaní, a to knižnicami, zbierkami, vedeckými pomôckami a tlačiarňou (I. oddiel) a školskými základinami (II. oddiel). Obe sústavy sú doplnené tabuľkami a poznámkami, na konci publikácie sú ešte Historické a terminologické poznámky z pera Márie Novackej, zoznam literatúry a prameňov i menný a vecný register.

Z jednotlivých predpisov sú z hľadiska klasického filológa zaujímavé najmä časti týkajúce sa vyučovania latinčiny a starej gréčtiny. Podľa Sústavy z r. 1777 sa latinčina začala vyučovať v trojtriednych gramatických školách, pričom žiaci poslednej triedy sa už museli po latinsky dohovoriť(!). Čítali sa vybrané texty autorov Plauta, Terentia, Cicerona, Seneku, Plinia, Valeria Maxima, Vergilia, Horatia, Phaedra, Ovidia a z dôvodov vecného obsahu aj diela o poľnohospodárstve Catona, Varrona a Columellu. Na gymnáziách sa pozornosť sústredila na štylistiku. V tejto súvislosti je zaujímavé, že žiaci sa mali oboznámiť "s niektorými slovami, úsloviami latinského vyjadrovania, ktoré sa v Uhorsku udomácnili", ale nie preto, "aby sa takýmto spôsobom vnášali do latinčiny barbarizmy, ale aby ich všetci poznali ..." (s. 147). Gréčtina bola na gymnáziách len voliteľným predmetom pre tých, ktorí mienili v štúdiu pokračovať. V oboch klasických jazykoch, najmä v gréčtine pre vybrané odbory, sa pokračovalo aj na akadémiách, kde ale figurovali ako predmety vedľajšie. Ratio z r. 1806 umožňuje žiakom získať základy latinčiny už na ľudových školách formou výberového predmetu, inak zostalo vyučovanie

klasických jazykov bezo zmeny. Dievčatá sa ich neučili. Najmä prvá Sústava obsahuje z hľadiska vyučovania latinčiny množstvo konkrétnych návodov a odporúčaní. Z nich niektoré môžu byť inšpiratívne aj pre dnešných pedagógov, väčšine ktorých už chýba osobná skúsenosť bývalých gymnázií.

Pre tých, ktorí sa zaoberajú uhorskou správnou terminológiou, majú nesporne cenu historické a terminologické poznámky. Sú svedectvom dôvernej znalosti problematiky a systematického racionálneho prístupu k nej. Z hľadiska prekladu nemožno len súhlasiť s postupom, ktorý autori zvolili, keď nadbytočnú jazykovú a najmä terminologickú variabilitu originálu, ktorá sťažuje určitú jednoznačnosť pojmov a odborných výrazov, redukovali.

Publikácia okrem významu, ktorý má pre odbornú verejnosť, môže najmä v dnešných časoch, keď sa školstvo stalo jednou z často diskutovaných tém, zaujať aj laikov napríklad v otázke vyučovania v materinskom jazyku, organizácie školského roka, rozvrhu hodín, prázdnin, či financovania.

Alexandra Malá

Sestra Múza. Světská poesie latinského středověku. Uspřádala Anežka Vidmanová. Praha, Odeon 1990, 575 s.

Pro klasické filology není jistě hádankou, proč se výber ze světské poesie latinského středověku, který připravila Anežka Vidmanová s použitím překladů V. Bahníka, K. Hrdiny, R. Mertlíka, F. Stiebitze, D. Svededové, D. Tenorové a I. Zachevé, nazývá Sestrou Múzeu. Středelatinští básníci se často ukrývali za Múzy, protože se více než svébytní tvůrci cítili prostředníky, kteří zjevují cizí peselství.

Kniha překladů světské latinské poesie 8.-15. stolecí je v našem prostředí nesporně kulturním činem mimořádným

ného významu. Třebaže bychom uvítali i ukázky duchovní lyriky, která byla tradičně umělecky hodnotnější a formálně vynalézavější, máme v ruce promyšlený průřez latinskou světskou poezií, která patřila neoddělitelně k duchovnímu spektru středověké školské inteligence. Pořídít vyvážený výběr nebylo jednoduché. Pořadatelce usnadnilo rozhodování především to, co bylo u nás známo a co ovlivňovalo domácí tvorbu.

Ačkoliv je ve světě běžné, že se středolatinšské verše překládají obvykle prózou, pokusili se překladatelé ve shodě s českou tradicí o překlad veršovaný, který by zacheval formální vlastnosti originálu. Dílo se zdařilo, i když u jednotlivých překladů cítíme rozdílnou obratnost i potřebu se co nejvíce přiblížit latinskému textu. Sami dáváme přednost těm řešením, v nichž zazáří metaforičnost a ohebnost moderní češtiny před respektem k originálu, který by podvazoval srozumitelnost a poetickou náladu veršů.

Bohatému výběru ukázek předchází znamenitá studie pořadatelky Anežky Vidmanové věnovaná básnictví latinského středověku. Autorka přiblížila v hutné zkratce osudy středolatinšské poezie, její hlavní tendence, žánry a výrazové prostředky. Vysvětlila i specifické versologické problémy. dané tím, že se ve středolatinšské poezii uplatňuje jak časomíra, tak rytmus a sylabičnost. Pro překladatele vznikají nemalé obtíže, protože dodnes není jasno, jak má vypadat český hexametr a pentametr. Od počátku našeho století se metrická poezie překládá přízvučně a obtíže rostou, jsou-li hexametr a pentametr ještě rýmovány. Nakonec se překladatelé dohodli, že struktury hexametru a pentametru změní co nejméně, ale tak, aby byly zachovány rýmy. Výsledek překvapí svou svěžestí. Ačkoliv A. Vidmanová prohlašuje, že "český rýmovaný hexametr a pentametr dále čekají na své přemožitele" (str. 41), zdá se nám, že rozhodný krok vpřed byl vykonán.

Výběr začíná verši karlovského dvorního učence a za-

kladatele středověkého školství Alkuina a končí elegickým distichem neznámého přítele Mikuláše Kusánského, doporučujícího jeho dvě knihy De lude globi téměř humanistickým způsobem s dobrou znalostí antické metriky a starověkých autorit. Pořadatelka překlenula tak oblok téměř osmi století. Shromáždila anonymní i autorské básnické projevy, které reprezentují všechny hlavní směry středolatinšské světské poezie. Důležité místo zaujímá v ukázkách ze 14. a 15. století i básnická tvorba, vycházející z českého kulturního prostředí. Kromě anonymních skladeb najdeme zde např. verše Petra Žitavského, Vojtěcha Raňkova z Ježova, Barteloměje Klareta z Chlumce, Jana z Jenštejna a Vavřince z Březové.

Předností výboru není jen jeho reprezentativnost, ale také odbornost. Každé básnické skladbě předchází stručná charakteristika a u autorských básní i portrét jejího tvůrce. Důležité jsou Poznámky (str. 521 - 565), v nichž jsou shromážděny údaje o vydáních textů, z nichž se překládalo, a další podrobnosti věcné, verselegické a bibliografické. Orientaci o přeřazených skladbách ulehčuje Seznam latinských incipitů.

Sestra Múza svědčí o dobré úrovni latinské medieva-
listiky a naznačuje, že i v mladé generaci je dostatek talentů (D. Svobedová, D. Tenerová, I. Zachová), schopných přiblížit modernímu čtenáři středolatinšskou poezii v živých a jazykově přirozených překladech.

Pavel S p u n a r

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKf V ROCE 1989

Valné shromáždění se konalo 23. 2. 1989. Počet členů JKf k 31. 12. 1989 byl 332. Hlavní výbor pracoval pod vedením předsedy prof. Dr. Pavla Olivy, DrSc., člena korespondenta ČSAV. Zabýval se veškerou činností společnosti, tj. náplní přednášek, problémem výuky latiny, publikační činností, organizačními otázkami a stavem členstva.

Hlavní náplní práce byly přednášky. V Praze se jich konalo šest, v Brně tři. Brněnskou pobočku řídil výbor v čele s předsedou profesorem Dr. Antonínem Bartoňkem, DrSc. Byl zde připraven obsah aktivu absolventů a středoškolských profesorů latiny, který se bude konat v dubnu 1990. Pobočka v Olomouci, vedená Dr. Miroslavou Hermou, CSc., byla v pravidelném styku s JKf v Brně a v rámci FF UP udržovala kontakt s katedrou historie, bohemistiky a dalšími pracovišti, která pro svou práci potřebují fondy knihovny klasické filologie.

Odborná skupina pro medievalistiku při pražské JKf vedená Dr. Pavlem Spunarem, CSc. uspořádala osm přednášek: Dr. J. Lehár, Česká středověká lyrika jako ediční problém (10. 1. 1989); Dr. O. Pujmanová, CSc., Nino da Fiesole v Olomouci (14. 2. 1989); Dr. P. Černej, CSc., V předvečer Lipan (14. 3. 1989); Dr. F. Hoffmann, CSc., Rukopisy historické knihovny v Teplé a otázky soudobé kodikografie (11. 4. 1989); Dr. Vl. Vavřínek, CSc., Problémy lokalizace Velké Moravy (16. 5. 1989); doc. Dr. I. Hlaváček, CSc., Diplomatický materiál v českých středověkých kronikách (6. 6. 1989); Dr. J. Hlaváčková, Česko-italský triptych z 15. století, zv. Figdorův (30. 10. 1989); Dr. J. Boubín, CSc., Interpretace osobnosti Jiřího z Poděbrad ve starší české historiografii (14. 11. 1989).

Školská skupina spolupracovala s Pražským pedagogic-

kým ústavem a podílela se na jeho odborných přednáškách (4x). Dále pomáhala při vytváření plánů a metodik pro nově zavedený volitelný seminář latiny ve IV. ročníku gymnázií.

Editorem ZJKF je doc. Dr. Jan Burian, CSc., redakčním tajemníkem Dr. Josef Šmatlák. Do tisku byle připraveno dvojčíslo ZJKF 30/31, 1988/89, které je zaměřeno na problematiku moderního historického románu s antickou tematikou a do něhož přispěli čeští i slovenští badatelé. Teto dvojčíslu, jakož i Bibliografie řeckých a latinských studií v Československu za léta 1986/87, zpracovaná Dr. Evou Stehlikovou, J. Rymlovou a Dr. J. Bažantem, CSc., vyjde v roce 1990. Ve stavu přípravy je svazek JKF 32, 1990, který bude věnován počtě doc. Dr. J. Nevákové, DrSc., a Bibliografie za léta 1988/89. Přípravu svazku 33, 1991 zajišťuje Slovenská JKF a jeho obsah se zaměří na středo-latinskou tematiku ze slovenského území.

Knihovnu pražské JKF vede Dr. Jan Janeušek. Její fond zůstal v podstatě nezměněn. V souvislosti s rozšířením výuky latiny u nás se počítá s výměnou vedení knihovny a se zavedením stálých výpůjčních hodin. Bude rovněž provedena revize fondu.

JKF je i nadále členem FIEC (Fédération internationale des Associations d' Études Classiques při Conseil international de la philologie et des sciences humaines, UNESCO, Paris); stálým zástupcem JKF ve FIEC je prof. Dr. Pavel Oliva, DrSc. JKF spolupracuje na mezinárodní úrovni s Winckelmannovou společností (Winckelmann-Gesellschaft) v NDR.

Zuzana P e s p í š i l e v á

SPRÁVA O ČINNOSTI SLOVENSKEJ JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLÓGOV

PRI SAV ZA ROK 1989

Pokiaľ ide o organizáciu našej vedeckej spoločnosti, hlavnou udalosťou uplynulého roka bolo riadne Valné zhromaždenie SJKF pri SAV. Konalo sa v zmysle stanov 3 roky po predchádzajúcom. Uskutočnilo sa 16. februára 1989 v Bratislave. Z 86 riadnych členov sa na ňom zúčastnilo aj po 30 min. čakania iba 22 členov. Valné zhromaždenie dalo absolútorium odstupujúcemu výboru, schválilo správu o činnosti za roky 1986-88, prijalo uznesenia ako smernicu pre ďalšiu činnosť a zvolilo výbor spôsobom predpísaným stanovami.

Rozhodnutie o obsadení jednotlivých funkcií členov výboru priniesla schôdza výboru SJKF 16. 3. 1989, a to takto: PhDr. Pavol Valachovič, CSc. - predseda; PhDr. Alexandra Mallá - podpredsedníčka; PhDr. Daniel Škoviera - vedecký tajomník; PhDr. Tomáš Oravec - hospodár; PhDr. Jana Bartosiewiczová, CSc., doc. JUDr. Peter Blaho, CSc., PhDr. Klára Buzássyová, CSc., doc. PhDr. Peter Kuklica, CSc., doc. PhDr. Etela Šimovičová, CSc. - členovia výboru. Z nich 3 sú členmi KSČ.

Revíziu komisiu tvoria JUDr. Peter Mozolík, CSc., a Adriana Slanová.

Na ostatných schôdzach (12. X. a 30. XI.) sa výbor zaoberal priebežným hodnotením činnosti SJKF a konkretizovaním podujatí na najbližšie obdobie.

V uplynulom roku uskutočnila SJKF 5 prednášok. Tematickým ťažiskom boli otázky terminológie vo vzťahu ku klasickým jazykom: 1/ Prof. dr. Ján Horecký: Antické pramené odbornej terminológie (16. 2.). 2/ Doc. dr. František Šimon, CSc.: Galénove názory na lekársku terminológiu (12. 4.). 3/ JUDr. Vlasta Kunová, CSc.: Latinská terminológia v právnej vede a praxi (12. 10.). 4/ PhDr. Daniel Škoviera: Antic-

kí autori v našej humanistickej učebnici veršovania z r. 1521 (9. ll.). 5/ PhDr. Klára Buzássyová, CSc.: Konkurencia abstrákt s domácimi a grécko-latinskými sufixmi (30. ll.).

Výbor sa usiloval, aby prednášky boli vysoko odborné a zároveň prístupné aj pre širší okruh záujemcov z bratislavskej kultúrnej verejnosti a osobitne pre študentov UK v Bratislave. Podľa prezenčných listín sa na prednáškach zúčastnilo dovedna 98 členov a hostí, čo zodpovedá priemernu minulých rokov. Diskusie boli pomerne živé, otvorené a zväčša odborne fundované, preto ich možno hodnotiť ako prínos z hľadiska výmeny poznatkov medzi odborníkmi - z rozličných disciplín.

Spolupráca s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra sa v poslednom období týka predovšetkým pálčivej problematiky prepisu a skloňovania gréckych a latinských mien v slovenčine. Tieto otázky boli predmetom neraz až vášnivo vedenej polemiky na stránkach Romboidu a Literárneho života, do ktorej zasiahli aj členovia SJKF. Meritum tejto výmeny názorov by malo dostať podobu lexikografickej príručky, ktorej príprava však v uplynulom období neprekročila za prvé organizačné kroky, čo súvisí s veľkým pracovným vyťažením zainteresovaných jednotlivcov na iných úlohách.

Spolupráca so sesterskou Jednotou klasických filológů neprekročila (na rozdiel od minulých rokov) úroveň kontaktov medzi výbormi; išlo v nich o riešenie konkrétnych úloh: príprava slovenského čísla Zpráv JKF, budúci kongres Birene, zabezpečenie prednášok českých kolegov u nás a našich prednášateľov v JKF. Obidve spoločnosti sa naďalej pravidelne informujú o svojich akciách pozvánkami a korešpondenciou.

Dobré kontakty má SJKF s Filozofickou fakultou UK, ktorá poskytuje pre našu činnosť priestory. Navyše veľká časť členov a väčšina členov výboru pracuje na FF UK, čím je vytvorená organizačná báza i užšie prepojenie so základným vedecko-výskumným a pedagogickým pracoviskom v odbore antického staroveku na Slovensku.

V uplynulom roku členovia SJKF pokračovali v rozvíjaní dosiaľ veľmi plodných pracovných vzťahov s Čs. rozhlasom v Bratislave, pre ktorý pripravujú sériu programov o antickej vzdelanosti. Tento voľný seriál s názvom Antická knižnica dostal aj značnú publicitu v periodickej tlači (Pravda, Večerník a i.). Periodická tlač (Večerník) a rozhlas (Bratislavský zvukový denník) propagovali aj prednášky SJKF.

Tradične úzke väzby nás spájali s vydavateľstvom Tatran, kde majú naši členovia najväčší priestor na vydávanie prekladov, ale sú členmi aj lektorského zboru vydavateľstva a zúčastňujú sa na podujatiach, hodnotiacich už vydané diela (v uplynulom roku napr. na hodnotení titulov ocenených Hollého cenou 1988).

Pokiaľ ide o zahraničné styky, navštívili minulého roku SJKF dvaja zahraniční hostia, ktorí rokovali s členmi výboru SJKF. V októbri 1989 nás navštívil G. Ceaurescu, tajomník našej sesterskej organizácie v Rumunsku, a W. Engelbrecht z Holandska, vedecký aspirant univerzity v Amsterdam. Predmetom rokovania bolo oživenie pracovných kontaktov a účasť na podujatiach, ktoré si kladú za cieľ skvalitnenie prípravy klasických filológov v terajších podmienkach.

Okrem propagovania našich podujatí medzi študentmi latinčiny a príbuzných disciplín sa naša práca s mládežou konkretizovala do prípravy lexikografickej príručky antických mien, na ktorej sa poslucháči III. ročníka latinčiny-slovenčiny rozhodli zúčastniť excerpciou vybraných diel.

Spoluprácu s orgánmi SAV hodnotíme ako dobrú. Ťažisko hospodárskej agendy SJKF spočíva na Organizačnom stredisku vedeckých spoločností pri SAV. Na jeho podnety reagoval SJKF promptne. V minulom roku patrila medzi páľčivé nedostatky opätovne nedisciplinovanosť niekoľkých málo členov v platení členského poplatku. Výbor SJKF sa bude touto záležitosťou zaoberať v najbližšom období. Predbežne ešte chronických neplatičov vyzval, aby uhradili nedoplatky a vyjadrili sa ku svojmu ďalšiemu členstvu v našej organizácii.

Daniel Š k o v i e r a

PREDNÁŠKY

V SLOVENSKEJ JEDNOTE KLASICKÝCH FILOLÓGOV ZA ROK 1989

Antické pramene odbornej terminológie

Prof. dr. Ján Horecký, DrSc. (JULŠ SAV Bratislava)

16. 2. 1989

Odborná terminológia moderných vedných odborov sa silno internacionalizuje. Termíny sa zväčša tvoria z gréckych a latinských prvkov, alebo sa preberajú z angličtiny; aj anglické názvy však často majú antické pramene (pollutant - polluere). Grécke a latinské prvky majú výraznú systematickú funkciu, budovanú na rovnakosti sufixov. Skupiny termínov s rovnakým základovým slovom sú neraz bohato členené. Napr. radius sa uplatňuje v anatómii (radioulnaris), chémii (radium), fyzike (radiácia) a špeciálne v elektronike (rádiosonda); pritom názov rádio sa vyčlenil a prechádza do skupiny poloprefixov. Podobne možno hovoriť o substantíve bios. Pôvodné klasické predložky sa stávajú predponami a dostávajú špecifický význam (meta, para). Pôvodný význam fundujúceho slova sa niekedy stráca, čo pripúšťa spájať aj etymologicky protikladné prvky, napr. gerontopedagogika. Grécko-latinské prvky v terminológii sú odrazom európskej kultúry. Tento fakt vyniká pri porovnávaní s terminológiou budovanou na pozadí iných kultúr, napr. s čínskou a japonskou.

Galénove názory na lekársku terminológiu

Doc. dr. František Šimon, CSc. (LF UPJŠ Košice)

12. 4. 1989

G. pokladal medicínu za vedu, zaoberal sa jej metodológiou a zákonite narazil na terminologické problémy. Svedčí o tom celé jeho dielo a osobitne I. kniha spisu De nominibus medicis. G. chápal potrebu terminológie ako nástroja na dorozumievanie, akcentoval však prioritu poznania veci

či pojmu. Vzťah pojmu a termínu považoval za arbitrárny, thesei. Pri výklade termínu žiadal vychádzať z etymológie alebo z úzu, pričom najdôležitejším kritériom je zaužívanosť. Absentujúce termíny navrhuje tvoriť metaforou, analógiou alebo odvodzovaním. Jeho rozdelenie spôsobov motivácie pôsobí celkom moderne.

Latinská terminológia v právne vede a praxi

JUDr. Vlasta Kunová, CSc. (PF UK)

12. 10. 1989

Na pozadí historického vývinu (právný dualizmus 1. ČSR, pohyb a sémantické posuny po Februári 1948) sa konštatujú nepriaznivé dôsledky nahrádzania latinskej terminológie vykonštruovanými českými alebo slovenskými prekladmi pojmov, čo možno doložiť na súčasných materiáloch. V terajšej dobe sa lat. terminológia zachováva iba v teoretických prácach na vysvetlenie, v medzinárodnom práve obchodnom (zákony, aplikačná prax), v učebniciach čl. občianskeho práva, nie však v aplikačnej praxi. Význam lat. terminológie: pedagogický pre pochopenie viacvýznamových súčasných právnických výrazov; dorozumievací (viacvýznamovosť a nestabilita novovznikajúcich právnických termínov) medzi zákonodarcom a aplikačnou praxou; v teórii štátu a práva bádateľský ako pomôcka komparatistickej metódy; unifikačný v medzinárodnom práve.

Antickí autori v našej humanistickej učebnici veršovania z r. 1521

PhDr. Daniel Škoviera (FF UK)

9. 11. 1989

Spis humanistu Valentina Ecchia nie je výtvorom zrelého teoretika, ani zhrnutím empirických poznatkov z vlastnej bohatej básnickej praxe, ale v podstate zhrňuje praecepta autorových učiteľov a documenta z antických autorov, začlenené predovšetkým do exemplifikačnej zložky, ktorá dosahuje vyše 35 % podielu na celkovom rozsahu textu. Najčastejšie

citovanými antickými autormi sú Ovidius, Vergilius, Horatius, Martialis, Iuvenalis, Persius a Lucretius. Ecchius vyberal vzorové verše jednak z iných príručiek, jednak a zrejme zväčša vlastným excerpovaním. Textové odchýlky sa zväčša opierajú o rukopisnú tradíciu; iba výnimočne môže ísť o emendačné pokusy. V explikatívnej časti spisu využil aj encyklopédiu Martiana Capellu a neskorantických gramatikov Diomeda, Servia, Prisciana. Prisciana poznal zrejme z editio princeps (Benátky 1470). Lektúru antických metrikov nemožno doložiť.

Konkurencia abstrákt s domácimi a grécko-latinskými sufixmi
PhDr. Klára Buzássyová (JÚLŠ SAV Bratislava)

30. 11. 1989

Koexistenciu lexikálnych jednotiek domáceho a internacionálneho pôvodu v slovnej zásobe konkrétneho jazyka možno skúmať v diachronickom aj synchronnom pohľade. Do synchronného stavu sa výsledky vývinu premietajú ako napätie medzi dvoma tendenciami: internacionalizácia a tvorenie z domácich zdrojov. Výsledkom je koexistencia aj konkurencia slovotvorných typov s domácimi a internacionálnymi sufixmi i dvojicami lexém takéhoto pôvodu. Produktom spomenutých tendencií je variantnosť, synonymia a sémanticky aj štylisticky diferencovateľná voľba; štylistická hodnota internacionalizmov vykazuje dynamické zmeny vo vzťahu k domácim jazykovým prostriedkom. Pod internacionálnou lexikou, ktorej prevažnú časť tvoria slová gréckeho a latinského pôvodu, nechápeme v európskych jazykoch akýsi neutrálny či nadnárodný fond jestvujúci mimo národných jazykov, ale rešpektujeme národný svojráz internacionalizmov; konfrontačný lexikálny výskum totiž zisťuje divergencie a asymetrické vzťahy medzi nimi a ich domácimi náprotivkami. Viaceré internacionalizmy patria do lexikálnej kategórie tzv. faľošných priateľov. V prednáške sa proces internacionalizácie

ilustroval na lexike z odboru psychológie. Konkurencia slo-
votvorných typov s internacionálnymi a domácimi sufixmi sa
dokumentovala na podsysteme abstraktných názvov, ktorý v
súčasnej slovenčine tvoria deverbatívne nomina actionis s
konkurenčnými sufixmi - ácia/-nie, deadjektívne názvy vlast-
ností s konkurenčnými sufixmi - ita/-osť a desubstantívne
názvy so sufixmi - izmus/-stvo.

OBSAH ROČNÍKA

CONSPECTVS ANNI

Daniel ŠKOVIERA: Úvod / Praemissio 5

ČLÁNKY

COMMENTATIONES

- Alexandra OSTERTÁGOVÁ: Antické motívy v slovenskej Pude-
vej rozprávke / De veterum argumentis in mytho-
peia pepuli Slovaei 6
- Helena MÁJEKOVÁ: Ján Filický a jeho miesto v humanistic-
kej literatúre / Ján Filický und seine Stelle
in der humanistischen Literatur 19
- Alexandra MALLÁ: Dve hry z Prešovského kolégia
De duobus ludis in theatrum scenicum Collegii Epe-
riensis introductis 30
- Anna LEFÍKOVÁ: Šimon Fába - básnik druhej polovice
18. storočia / De Simone Faba, poeta Latine sae-
culi XVIII exeuntis 41

PREKLAD

VERSIO

Astralin nárek k Novému roku 1611 od Adama PROSERCHOMA
Preložil Miroslav OKÁL 52

NEKROLÓGY

IN MEMORIAM

IOANNES ŠPRINCL

Non. Nov. a. 1989 diem supremum obiisse nuntiatur

Josef ČEŠKA 63

LADISLAV VIDMÁN 1924 - 1989

Jan BURIAN 66

ŽIVÁ ANTIKA

PRO ANTIQVITATE VIVA

O seminári latinčinárov z lekárskech fakúlt v Košiciach
(Elena MAREČKOVÁ) 72

Antická knižnica v rozhlase (Daniel ŠKOVIERA)	75
Římský pracovní tábor vydal svědectví (Jan BURIAN) ...	77

REFERÁTY

CENSURAE LIBRORVM

Cornelii Taciti libri qui supersunt II 1: Historiarum libri	
Edidit K. WELLESLEY. Leipzig 1989 (Jan BURIAN) ...	79
Aischylos Oresteia. Preložil V. MIHÁLIK. Bratislava 1988	
(Jana BARTOSIEWICZOVÁ)	80
Epikúros, O šťastnom živote. Zostavil a preložil Milošlav	
OKÁL. Bratislava 1989 (Peter KUKLICA)	83
Appiános, Krize římské republiky (Římské dějiny II). Pře-	
ložili Jan BURIAN a Bohumila MOUCHOVÁ. Praha 1989	
(Jan SOUČEK)	86
Ammianus Marcellinus, Římske dejiny. Preložil Daniel ŠKO-	
VIERA. Bratislava 1988 (Pavel VALACHOVIČ)	87
Geister, Gräber und Gespenster. Antike Spukgeschichten	
ausgewählt, übertragen und erläutert von B. KYTZLER.	
Leipzig 1989 (Jan BURIAN)	91
Georgius Purkirschèr, Opera quae supersunt omnia. Edidit	
M. OKÁL. Budapest 1988 (Daniel ŠKOVIERA)	92
Ratio educationis 1777 et 1806. Preložil Ján MIKLEŠ a Má-	
ria NOVACKÁ. Bratislava 1988 (Alexandra MALLÁ) ...	96
Sestra Múza. Světská poezie latinského střeověku. Uspeřá-	
dala Anežka VIDMANOVÁ. Praha 1990 (Pavel SPUNAR)	98

SPOLKOVÉ SPRÁVY

DE VITA SOCIETATVM JKF ET SJKF

Zpráva o činnosti JKF v roce 1989 (Zuzana POSPÍŠILOVÁ)	101
Správa o činnosti Slovenskej JKF za rok 1989 (Daniel	
ŠKOVIERA)	103
Prednášky v Slovenskej JKF za rok 1989	106

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

- ZJKF XXXIII 1 - 4 -

Z pověření výborů JKF a SJKF pro členy JKF a SJKF vydali

Jan Burian, editor, Daniel Škoviera, vědecký redaktor,
a Jana Gombárová, výkonná redaktorka

ZJKF, Římská 14, 120 00 Praha 2